

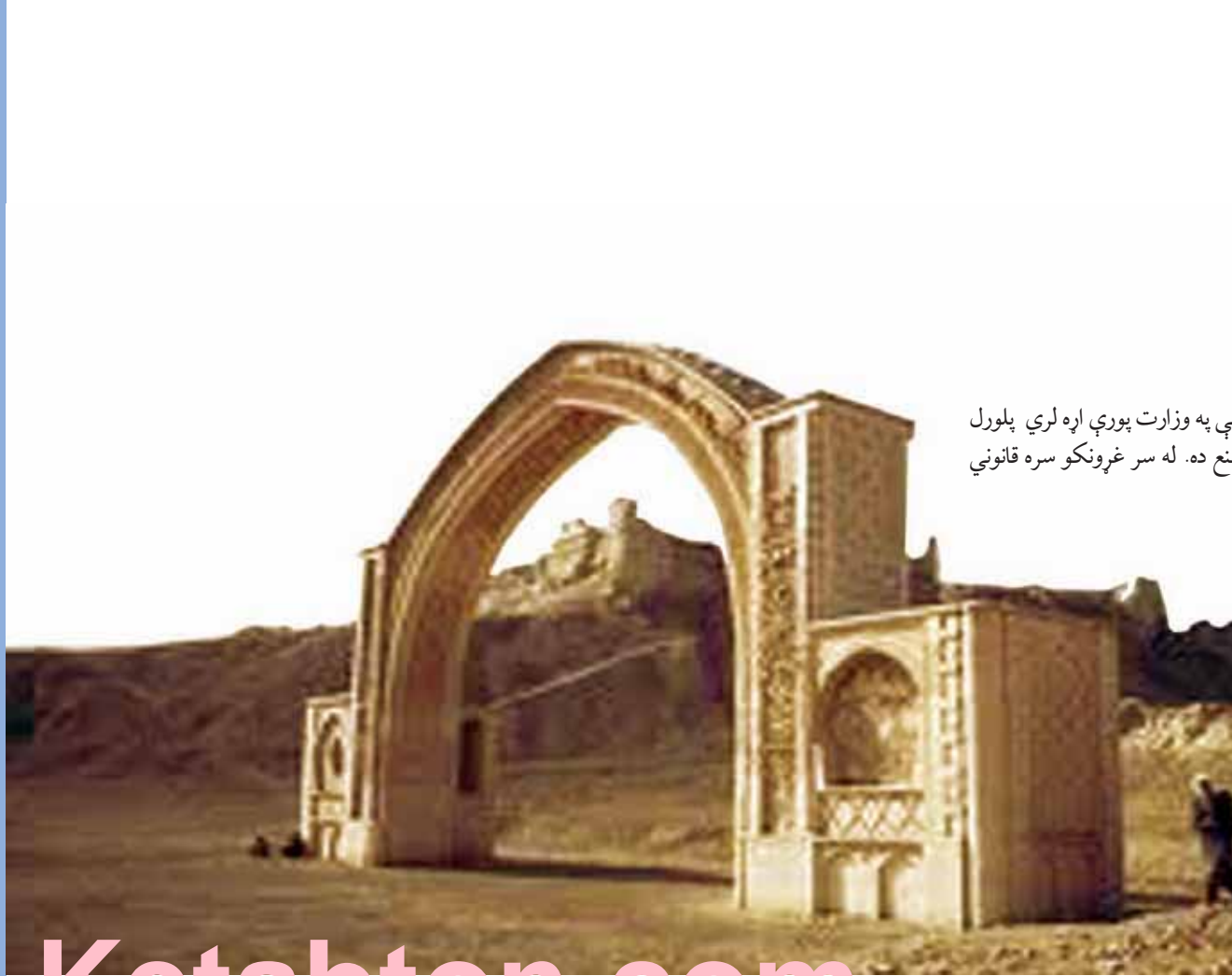

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزني او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوي رياست

تاريخ

لسم ټولگي

په وزارت پورې اړه لري پلورل
نغ ده. له سر غړونکو سره قانوني

Ketabton.com

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزني او د ساينس د مرکز مهميت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوي رياست

تاريخ

لسم ټولگي

۱۳۹۰

ش.ه

ليکوالان:

پوهنوال محمد رسول باوري
مؤلف محمد حسين احمدزي
مؤلف محمد ابراهيم حقيال

مسلكي ايډيټي:

پوهنمل زلمي هوتک

د ژبې ايډيټي:

- پوهنمل بريالۍ باجوړي

دیني، سياسي او کلتوري کمیټه:

- ډاکټر عطاء الله و احديار د پوهني وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس .
- د کور عبدالصوير فخری
- دکتور فضل هادي وزيرن
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهني وزارت سلاکار.

د څارني کمیټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د بنوونکو د روزني او د ساينس مرکز معين
- دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

ډيزاين:

- عنايت الله غفاري

٤

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري هر بچی بي قهرمکان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي هم ايماق، هم پشه بان
دا هیواد به تل ځليري لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کي د آسپا به لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پيغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرنگه ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزي اړتياوي تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي. دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوي دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال سوال د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده. هيله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په پاکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برېاوې ور په برخه کړي. پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤليت په رښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهني وزارت تل زيار کاږي چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي. په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لارښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او درسي کتابونو په چاپ او وپښ کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

لړلیک

سرلیک

مخ

۱. لومړی څپرکي: آریایان.....
۲. دڅپرکي موخې.....
- ۳-۴. لومړی لوست: دآریانا تمدن.....
- ۵-۷. دوهم لوست: ویدلې مدنیت.....
- ۹-۱۰. دریم لوست: اوستایې مدنیت.....
- ۱۱-۱۲. څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ.....
- ۱۳-۱۴. پنځم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ.....
- ۱۵-۱۶. شپږم لوست: د لرغوني افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان.....
- ۱۷-۱۸. اوم لوست: لرغوني افغانستان او یونانیان.....
- ۱۹-۲۲. اتم لوست: لرغوني افغانستان او موریایان.....
- ۲۳-۲۴. نهم لوست: لرغوني افغانستان او موریایان.....
۲۵. دویم څپرکي: په افغانستان کې لومړني مدنیتونه.....
۲۶. دڅپرکي موخې:.....
- ۲۷-۳۰. لسم لوست: د افغانستان لومړني مدنیتونه.....
- ۳۱-۳۲. یوولسم لوست: د یونانو باخترې مدنیت ځانګړتیاوې.....
- ۳۳-۳۴. دولسم لوست: آیې خانم د یونانو باخترې پیړیو نامتور بنسټار.....
- ۳۵-۳۶. دینار لسم لوست: د ساکاهانو او پارتیانو د واکمنۍ پیر.....
- ۳۷-۴۰. څلوارلسم لوست: د کوشانیانو امپراتورۍ.....
- ۴۱-۴۲. پینځلسم لوست: د کوشاني مهال درې نامتو مرکرونه.....
- ۴۳-۴۴. شپاړلسم لوست: هله: هله د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه.....
- ۴۵-۴۸. اولسم لوست: بامیان.....
- ۴۹-۵۰. اتلسم لوست: کیدارایان یا کوچیني کوشانیان.....
- ۵۱-۵۴. نولسم لوست: د یفتلیانو امپراتورې.....
- ۵۵-۵۶. شلم لوست: د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع.....
۵۷. دریم څپرکي: د نړۍ لرغوني تمدنونه.....
۵۸. د څپرکي موخې:.....

- یو ویشتم لوست : د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنگوالی او ځانگړنې ۶۰-۵۹
- دوه ویشتم لوست : د بین النهرین تمدن ۶۴-۶۱
- درویشتم لوست : د بین النهرین تمدن او فرهنگ ۶۶-۶۵
- څلورویشتم لوست : د مصر تمدن ۷۰-۶۷
- پنځه ویشتم لوست : د مصر تمدن او فرهنگ ۷۴-۷۱
- شپږویشتم لوست : د فارس تمدن ۷۸-۷۵
- اوویشتم لوست : د هند تمدن ۸۲-۷۹
- اته ویشتم لوست : د چین تمدن ۸۶-۸۳
- نه ویشتم لوست : د یونان تمدن ۹۰-۸۷
- دیرشم لوست : د روم تمدن ۹۴-۹۱
- یو دیرشم لوست : د امریکا تمدنونه ۹۸-۹۵
- څلورم څپرکي : د اسلام تاریخ ۹۹
- د څپرکي موخې : ۱۰۰
- دو دیرشم لوست : د اسلام دهمین دین د راڅرگندیدل پرمهال نړۍ او د عربستان د شپه جزیري اوضاع ۱۰۲-۱۰۱ ۱۰۲-۱۰۱
- دری دیرشم لوست : د حضرت محمد (ص) ژوند له کوچنیوالي تر پخته پورې ۱۰۶-۱۰۳
- څلور دیرشم لوست : د عقیبي ترونونه ۱۱۰-۱۰۷
- پنځه دیرشم لوست : غزوات ۱۱۸-۱۱۱
- شپږ دیرشم لوست : د حدیبي سوله- بیعت الرضوان ۱۲۲-۱۱۹
- اوه دیرشم لوست : د مکي مکرمي فتح ۱۲۸-۱۲۳
- اته دیرشم لوست : راشدین خلفا ۱۳۲-۱۲۹
- نه دیرشم لوست : حضرت عمر فاروق (رض) ۱۳۴-۱۳۳
- څلورویشتم لوست : حضرت عثمان (رض) ۱۳۶-۱۳۵
- یو څلورویشتم لوست : حضرت علی (رض) ۱۳۸-۱۳۷
- دوه څلورویشتم لوست : د راشدینو خلفا وروښانه دورې ته لمانځه ۱۴۰-۱۳۹
- دری څلورویشتم لوست : امویان ۱۴۴-۱۴۱
- څور څلورویشتم لوست : د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او نظامي وضعیت ۱۴۶-۱۴۵ ۱۴۶-۱۴۵
- پنځه څلورویشتم لوست : عباسیان ۱۵۰-۱۴۷
- شپږ څلورویشتم لوست : د عباسي دورې سياسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع ۱۵۴-۱۵۱ ۱۵۴-۱۵۱

لومړی څپرکی اړيایان

دا څپرکی لاندې لوستونډه لري:

- اړيایان په افغانستان کې
- وېلي، مدنیت
- اوسنې مدنیت
- د افغانستان اساطیري تاریخ
- هخامنشيان، يونان او موريلان

د خپرکي موخي

هيله کيږي چې د دې خپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخي تر لاسه کړي:

- د اريايي تمدن، وېدي او اوستايي مدنيت په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د افغانستان اساطيري تاريخ باندې پوه شي.
- د هخامنشيانو، يونانيانو او مورديانو په اړوند معلومات تر لاسه کړي.
- وېدي او اوستايي مدنيت سره پرتله کړای شي.
- د هخامنشيانو، يونانيانو او مورديانو په وخت کې د افغانستان وضعیت تحليل او مقايسه کړای شي.
- د هيواد تاريخ سره لږوالتيا پيدا کړي.

د اريانا تمدن

لومړی لوست

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آريايانو د مېشته کېدو او د هغوی د ژوند د څرنگوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخواني اريانا (نني افغانستان) له ميلاد څخه له دريو تر دوو زرو کاله مخکې د کرنې او اوبو لگولو بڼه سيستم او له وگړو څخه ډک ښارونه درلودل. له ميلاد څخه مخکې د لومړنيو زرو کلونو په ترڅ کې لاسي صنايع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکراتو اوبدل او فلز کاري هم درلوده او دنړۍ په تمدنونو کې يې پنځم ځای ځان ته ځانگړی کړی و.

هغه کسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ميلاد په لرغوني افغانستان کې مېشت شوي وو، ځان ته آرين ويل، اړين د ښو خوبونو خاوندان او يا د اصيلو وگړو معنا لري. د لومړنيو ځايونو په اړه يې لا ډاډمن معلومات نشته، خو دا څرگنده شوي ده چې افغانستان ته د سير دريا او اموسيند له شمالي لوري را تير شوي، د اريايي پير د لومړي مدنيت يې بنسټ ايښی او خپل ټاټوبی يې اريانا (بلخ) نومولی دی.

ويدي سرودونه د آريايانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اڅخونه او منابع دي. په ويدي سرودونو کې د آريايي قبيلو په اړه زيات معلومات شته. آريايانو د خپلو اوسېدو سيمو ته (آريانا ويجه) يا (آريانا ورشو) ويله. په ويدي سرودونو کې د اينا په نامه قبيله ياده شوې ده چې د اوسني الينگار اوسېدنکي وو. د بولان اوسېدونکي يې د بهالانه په نامه يادکړي دي.

د کلهه کېدو پر مهال د آريايانو انځور

په ويدي سرودونو کې د هغو سيمو نومونه هم شته چې د اريايانو تر واک لاندې وو. د تاريخي جغرافيا پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پېژندل شوي او په نښه شوي دي. د بيلگې په توگه، هريوا (هرات)، هيرواتي (د هرات) ، بلهېکه (بلخ) او نور يادولای شو. د سيمو پر نومونو سربېره په ريگونو کې د سيندونو او غرونو نومونه هم

راځلي چې بيلگه يې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندي کوچني ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زېږديز کال د خپرونو له مخې د يوه آريايي پاچا انځور چې د يوه خاورين لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آريايانو د لرغوني پاچا کيومرث انځور دی. په ويلي سرودونو کې د کوچيانو يو نامتو واکمن د کيومرث په نامه ياد شوی دی. په ويلي متنونو کې د پاچا يادونه دا په ډاگه کوي چې آريايانو په کوچني ژوند کې هم د پاچاهۍ نظام درلود.

د آريايانو د لېږد يو انځور په بُخدي (بلخ) کې د اريايي وگړو زياتوالي هغوی اړ کړل چې د لوېديځ او سهيل او سهيل ختيځ پر لور په ډله ييزه توگه د لېږد لړۍ پيل کړي. آريايانو نو په فارس کې د استوگنې وروسته د تمدن بنسټ کېښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مېشت کې به ور څخه يادونه وشي. آريايان د لوېديځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ايران) او بيا د او سني ترکيې او تر هغه وړاندي بريدونو آن تر اروپايي هيوادونو ورسېدل. هغه ډله آريايان چې د سهيل ختيځ پر خوا يې مخه وکړه، هغوی بيا لومړی د لرغوني هند شمالي او بيا مرکزي سيمو ته ورسېدل. خو هغو آريايانو چې د هندوکش دواړو خوا کې مېشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې يې د دوو آريايي مدنيتونو (ويلي او اوستايي) بنسټونه يو په بل پسې کېښودلې، چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دې په دو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آريايانو د پيل او دويمه ډله دې د آريايانو د ورسني لېږد په اړه يو او بل ته د خپلو استازو په وسيله معلومات ورکړي.

پوښتني

۱ – آريايان کله افغانستان ته راغلل؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲ – آريايانو له بلخ څخه پر کومو لورو لېږد وکړ؟ په لنډه توگه يې په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د خپلو منابو او ښوونکو په مرسته د لرغونو آريايانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولگي کې دې خپلو ټولگيالو ته و وايي.

په دې لوست کې د ویدي مدنییت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعي د څرنگوالي په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

په افغانستان کې د آریایانو تر ټولو لرغونی مدنییت د ویدي په نامه یادېږي. د ویدي اصطلاح د وید له کلمې څخه اخیستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنییت ځکه ویدي یادشوی، چې معلومات یې د ویدي له څلورو کتابونو (ریگ ویدا، اتهرو ویدا، ساما ویدا او ویجورو ویدا) څخه په لاس راغلي دي. د دې سرودونو پیل تر مهلاد دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د آریایانو له خوا له یوه نسله بل ته را نقل شوي او شپږ پېړۍ پخوا تر میلاد په سانسگریټ ژبه لیکل شوي دي.

آریایانو د ویدي مدنییت پر مهال د بُخدي لرغوني ښار د خپل لومړني پایتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه. د کوچاني ژوند تر څنګ یې په کرنه او ښوالی لاس پورې کې.

د اوسېدلو لپاره یې ارت کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو یې لاس پورې کړ او د هغه

د بلخ د بالاحصار یو انځور

ښارونو د ساتنې لپاره يې پلن ديوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زياتې نښانې يې لا تر اوسه پاتې دي.

د ويدي مدنيت وگړو د ژويو د خړولو او کرنې له لارې خپلې اړتياوې پوره کولې. ژوي يې اهلي کړي وو او د هغو پر شيدو او غوښو برسیره يې د هغو له پوستکو څخه تودي جامې او خپلې جوړولې. ژوي به يې د سګۍ په ځای سره بدلول او هغه به يې د تبادلې بنسټ گرځاوه چې د پيسو په نامه يې يادول، خو په عمومي توګه به يې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادلې کاوه.

د کرنې په برخه کې يې هم لاس ته راوړنې درلودې، بېلا بېلې دانې غلې يې پيژندلې چې په ويدي سرودونو کې يې په وار وار يادونه شوې ده. د ښکلو خاورينو لوبڼو جوړول دود وو. ښکلې ګانې به يې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او ميلو پر مهال به يې کارولې.

د ويدي مدنيت پر مهال د ښځو ونډه په بېلا بېلو برخو کې څرګنده وه. يو شمېر ښځو به له خپلو ميرونو سره يوځای په کار کې ملټيا کوله او يو شمېر نورو بيا د کور کارونه پر غاړه اخيستل. د دې تر څنګ به ښځو هم د يو شمېر نارينه پوهانو (ريشانو) په څير ټولنيزې چارې پر مخ بيولې او شعرونه به يې ويل.

داسې برېښي چې د ويدي سرودونو ويل او په يادول د زماني پلوه ډېر پخوا پيل شوي دي، خو په سرودونو کې تر ټولو پخوانۍ يادې شوي پېښې په (۱۸۰۰) کاله د مخه تر ميلاد زماني پورې اړه لري، چې د ويدي مدنيت څرګند پيل ګڼل کېږي. ويدي مدنيت په پرله پسې توګه د (۱۲۰۰ تر ۱۰۰۰) ز کاله د مخه تر ميلاد دوام درلود.

د زياتو معلوماتو لپاره:

د ویدي فر هنگ د عصر يوه پياڼه

زوم د خپلې ناورې لاس نيمه او درې واړه يې د خپل د کور گرد چاپېره گرځوله او دا سرود به يې لوسته:

((ستا لاس په نينک شگون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندی او خوشحاله اوسې!))

کله چې ناورې د مېړه کوټې ته ورسېږي نو په دې شعرونو يې هر کلى کوي:

«دلته دې خوښې ستا په برخه شي. ستا کور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي!»

ښکلې ناورې! ته دا کور ساته او له خپل خاوند سره او سپره، تر زېږودې پورې دې دا کور ستا

وي. اوس په دې ځای کې اوسه او له دې ځايه بېخي مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او

کروسيانو څښتنه شي، ته دې تل په دې ځای کې خوشحاله اوسې! ... اي د دې کور مېرمنې!«

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي ، لومړۍ ډله دې د ویندي مدنیت په اړه معلومات را ټول او دویمه ډله دې د ویندي مدنیت پر مهال د ښځو د ونډې جاج واخلي او بیا دې د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتني

- ۱ - د ویندي کلمه څه معنا لري؟ ویني لیکئ.
- ۲ - په ویندي مدنیت کې د هیواد کوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟ خپل معلومات ولیکئ.
- ۳ - ویندي مدنیت په کومو کلونو پورې اړه لري؟ ویني لیکئ.

په دې لوست کې به په بلخ (بخدی) کې د اوستایي مدنیت د راتگ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستایي مدنیت بنسټ په بلخ یا پخواني بخدي کې تر میلاد څه ناڅه زر کاله پخوا اکینیسینودل شو. دا مدنیت د دې لپاره د اوستایي مدنیت په نوم یادېږي چې په اړه زیات معلومات د (اوستا) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخینو لاس ته رسېدلی دی. اوستا د زردشت یا سپینتمان له خوا ویل شوي نصیحتونه او د هغو معلومانو یوازنی منبع ده چې د لومړنیو اریایي مدنیتونو په نامه د سیمې او په ځانګړې توګه د لرغوني افغانستان د تاریخ ځانګړی څپرکی ګڼل کېږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړینې وروسته راټول او د اوستا په نامه خپور شو. زیات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پېژني. لومړنی اوستایي متن د غوايي پر ۱۲۰۰۰ پوستکولیکل شوی و چې د یوناني سکندر د بریدونو پر مهال یې زیاته برخه یې وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آیین پیروانو د اوستا پاتې شوني راټول او د هغو پر بنسټ یې د اوستا پنځه برخې ولیکلې، چې د یسنا، وپسپرد، وینلیداد، یشټ او وړوکي اوستا په نوم یادېږي.

ویل کېږي چې زردشت له میلاد دمخه په ۶۱۰ کال په بلخ کې زېږېدلی دی. په شل کلنۍ کې ګرېبه شوی او په ۴۲ کلنۍ کې د زردشتي دین لارې ته شو. تر هغه وروسته یې خپل نصیحتونه پیل او ګشتاسپ پاچایې خپلې لارې ته دعوت کړ. ګشتاسپ یې دعوت ومانه او زردشتي کیش یې قبول کړ.

زردشت په خپل آیین کې اهورا مزدا د نیکی، او اهریمن د بدۍ خدایان ګڼل او د هغو دوو تر منځ یې مجادله او مقابله تابلې ګڼله. خپلو لارویانو ته به یې ویل چې د اهورا مزدا خوا ته ودرېږئ او د اهریمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وینا یې: بڼه انګیرل؛ بڼه ویل؛ بڼه کول؛ دی.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشیروان) په لرغوني سیمه کې د غرونو پر لویو پرنښو او څېرو توریال شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځورونه دي.

د اوستایي مدنیت پر مهال اریایي وګړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د یو شمېر قبیلو او قومونو په منځ کې دود دي. د بیلګې په توګه د نیزي وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړۍ

ورځني جشن، اتنونه، د مېلو د ورځو سندري، موسيقي او داسې نور يادولای شو. اوستا د هغه مهال يو شمېر سياسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاريخ کې د ابرخه د اساطيري تاريخ (د خيالي افسانو تاريخ) په نامه مشهوره شوي ده چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دي په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دي د اوستا او دويمه ډله دي ژوزف هاکن د څيړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسيله ټولگيالو ته واوروي.

پوښتني

- ۱- د اوستا معنا څه ده؟ ويي ليکي.
- ۲- د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويي ليکي.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دي د زردشت په اړه د د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولگيالو ته واوروي.

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

څلورم لوست

په دې لوست کې د پيشداديانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې د څرنگوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د يو شمېر او ستاينې متنونو او يو شمېر شاهنامو د ليکنونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاريخ درې خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پيشداديانو، کپانيانو او اسپه په نامه يادې شوي دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنيو مدنيتونو سياسي واکمني گڼل کېږي.

لومړنۍ لړۍ: د پيشداديانو واکمني: لومړنۍ سياسي واکمني د اوستا په کتاب کې د پيشداديانو په نامه ياده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنی واکمن کيومرث نومېدی. ابو ريحان البېروني په خپلو ليکنو کې کيومرث د هوشنگ په نامه يادکړی دی. دا هغه لومړنی اريايي واکمن دی چې په بلخ کې يې د سياسي واکمنۍ بنسټ کېښود. تر کيومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال ملير وزير، چې شېناسپ نومېده، په دولتي چارو کې يې ځانگړې ونډه درلوده. نوموړي وزير ولس ته د نورو خدمتونو تر څنگ د جامو جوړولو او وړيو د ورشلو لارې چارې هم وپېژولې.

د پيشداديانو د سلسلې يو نامتو پاچا، يما يا جشپد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. يما لومړنی پاچاو چې په بلخ کې يې د بنار بنسټ کېښود. يما ته اهورا مزدا د يوه بنار د جوړولو هدايت وکړ. يما پاچا داسې بنار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی يې د اس د ځغولو د ميدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د اس ځغولو ډگر، د کلبو او کورنو لپاره ور سيمې يې جوړې کړې. د دې تر څنگ يې داسې ژوبن هم جوړ کړ چې د ټولو ژويو يوه يوه جوړه يې پکې وساتله.

د يما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وگړو ژوند ته زياته پاملرنه کېدله. زيات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او ارامه شپې ورځې سبا کولې. هغه مهال چې ضحاک پر يما بری تر لاسه کړ. د وگړو ژوند له ستونزو سره مخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بيولې. خلک چېر ووزوږېدل او په پای کې آهنگر کاوه د خپلو د پښو پوستکي د بېرخ په توگه اوچت کړ او خلک يې د ضحاک په وړاندې پاڅون ته راوبلل چې په تاريخ کې د کاوړاني بېرخ په نامه شهرت لري. فرېدون هم سل اسونه او زر غوايان د قربانۍ په توگه ومنل. د ضحاک پر ضد يې قيام وکړ، چې په پای کې فرېدون بريالی او ضحاک يې و واژه. فرېدون خپله د واکمنۍ سيمه پر خپلو دريو زامنو ايرج، تور او سلم و وېشله. تور او سلم خپل ورور ايرج مړ کړ او واکمني يې خپله کړه. تر هغه وروسته

په باهيانو کې د ضحاک د کلا پاي شوني

چې د ايرج زوی منوچهر لوی شو، د خپل پلار خچ بې له خپلو ترنوڅڅه واخيست. خپل دواړه تر و نه يې مړه کړ او د واک پر گدی کښياست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال يو شمير نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بيلگې په توگه رستم، زريمان او يو شمير نورو پهلوانانو د تورانيانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خورا کلکه دفاع کوله.

له فريدون څخه وروسته د هغه زوی نوزد واک ته ورسېد. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال توراني افراسياب تر دريو جگړو وروسته په دې بريالی شو چې د نوزد ځواکونه وځي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوزد تر مړينې وروسته د هغه زوی او زوه واک ته ورسېد. نوموړی عاقل او هوشيار سړی و. له تورانيانو سره يې ډېرې جگړې وکړې چې وروسته يې له تورانيانو سره خپل سرحد د امو سيند وټاکه. د پيشماديانو ورستۍ واکمن کړشاپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسياب له لورې سخت وځل شو او د پيشماديانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېله.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پيشماديانو د واکمنانو نومونه واخلې او دويمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- د پيشماديانو موسس څوک و؟ نوم يې وليکئ.
- ۲- د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه يې معلومات وليکئ.
- ۳- ضحاک څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د بلخ (بخدی) يا بلهېکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولگي کې ولولي.

دويمه کورنۍ: د کيانانو واکمني

په دې لوست کې، د کيانې کورنۍ دسياسي ټولنيزې وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د افغانستان د اساطيري تاريخ دويمه کورنۍ، د کيانانو په نامه ياده شوې ده. کالوي په ويلي او اوستايي متونونو کې د پوه، مشر او امير په معنا کارول شوي دي. دا کورنۍ ځکه کالوي يا کيانې بلل کېږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره يې د کي توري نښتې دي. د کيانې کورنۍ لومړنۍ واکمن کيقباد نومېده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته څيرمه د البرز غره پر تخت کښينااست او پنځلس کاله يې واکمني دوام وکړ.

تر کيقباد وروسته د ده زوی کيکاوس د بلخ پر تخت کښيناست. کيکاوس له هغو کسانو سره جگړې وکړې چې د اريايي کلتور او مدنيت مخالفت يې کاوه. د جگړه مارو دا ډلې چې د مازنداران په ځنگلونو کې اوسېدلې او په اوستايي متونو کې ورته ديوان ويل شوي، د کيکاوس له خوا وځپل شوي او اريايي تمدن يې د هغو له بريدونو او وړانيو وژغوره. په اوستا کې راغلي کيکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (ناهيتا) ته يې د ارزفيه په غره کې سل اسونه، زر غويان او لس زره پسونه بهارې (قراني) کړل.

له اوستايي متونو څخه دا څرگند شوي ده چې کيکاوس د ارزفيه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاگانې جوړې کړې. پر اوو سترو هيوادونو يې واکمني درلوده. کيکاوس عاقل، هونيار او پوه وزير درلود چې پوره جيره يا اوښتر نومېده. (پوره جيره په اوسني پښتو کې د پوره څير په معنا کارول کېږي.) خو د واکمنۍ په ورستيو کې يې يو لړ داسې تيروتي وکړې چې د واکمنۍ په بايللو يې تمامي شوې. هغه پوه وزير يې و واژه، اسمانو نو ته د تللو دعوا يې وکړه او د سرحدونو ساتونکي يې ليرې کړل، چې په پای کې توراني افراسياب د کيکاوس پر سيمه غالب شو او د کيکاوس واکمني يې رنگه کړله، خو رستم پهلوان له سيستانه را وخوځېد او د افراسياب ټبر يې ټول کړ.

تر کيکاوس وروسته سياوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سياوش په اوستايي متونو کې د سياوش په ډول ياد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زړور واکمن و. سياوش د اريانا ويجه پر سيمه يوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستايي متونو کې د کنگ دژ په نامه ياده شوې ده. دغه واکمن د تورانيانو د پاچا افراسياب له لور سره، چې فرنگيس نومېدله واده وکړ او له هغې څخه يې زوی پيدا

په سمنگان ولايت كې د رستم د تخت يو انځور

شو چې كېڅسرو نومېده. سياوش له تورانيانو سره په مخامخ جگړه كې له منځه ولاړ.

تر سياوش وروسته د هغه زوی كېڅسرو د بلخ واكمن شو. نوموړی د خپل پلار د غنچ اخيستلو لپاره له تورانيانو سره وجنگېد. د تورانيانو واكمن افراسياب او د هغه ورور يې په زنجيرونو وتړل او بيا يې ووژل. په اوستايي متنونو كې راغلي چې كېڅسرو د كيانيانو د واكمنۍ بيلا بيلې سيمې يو له بله سره وتړلې او د بشپړې سترواكۍ (امپراتوري) واك او ځواك يې درلود. له همدې امله يې په اوستايي متنونو كې د هېواد جبرونكي په نامه يادونه شوې ده. تر كېڅسرو وروسته د افغانستان د اساطيري تاريخ دريمه واكمني چې د اسپه په نامه يادېږي، واك ته ورسېدله.

په ټولگي كې فعاليت

زده کونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د کيانيانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وړايي او دويمه ډله دې د کيکاوس په اړه خپل معلومات ټولگيالو ته و وايي.

پوښتني

- ۱- د کيانيانو لومړی واکمن څه نومېده؟ په اړه يې خپل معلومات وليکۍ.
- ۲- سياوش څوک و؟ خپل معلومات وليکۍ.
- ۳- د کيانيانو ورستنی واکمن څوک و؟ په اړه يې معلومات وليکۍ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د خپلې سيمې له مشرانو څخه يو داستان راقل کړي او ټولگيالو ته دې وړايي.

درېمه کورنۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنگوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تر کياني کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده، ځکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهور شوي ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنی ټول واک لهراسپ نومېده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يو شمېر

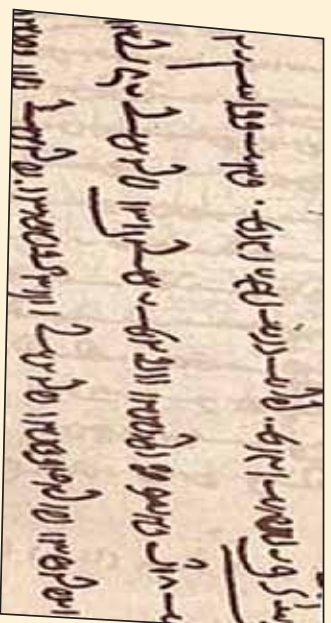
د اوستا د گانا

ليکل شوي ټولگي

څخه يوه بيلگه چې

د برتانيې په موزيم

کې ساتل کېږي.

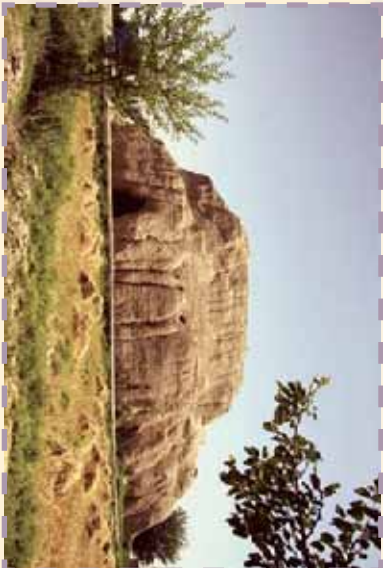

څېړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جگړه کې وژل شو. نوموړی باهسته عادل او د لوړ شخصيت

خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې زېږونه گاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نومېده.

ويشت اسپه يا گشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واکمن شو. د گشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د ائين د خپرولو لپاره يې زياتې قربانۍ ورکړې. د زردشت په ۱۰۵ وينا کې د گشتاسپ په اړه داسې راغلي دي: (راي، سورا اناهيتا! يې ارواح زما سره مرسته وکړه، د لهراسپ زور زوی گشتاسپ دي ته وهڅوم چې د ائين پر بنسټ فکر وکړي؛ د ائين پر بنسټ خبرې وکړي او د ائين پر بنسټ کار وکړي.) زردشت له گشتاسپ څخه دا هيله وکړله د گشتاسپ ميرمن هوتاوسا هم خپل ائين ته دعوت کړي، چې د ائين ډېرو ليرو ځايونو ته ورسېږي. د گشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې (اوستا) د خوايي پر ۱۲ زره پرستکو وليکل شوې.

د گشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جگړې وشوې. د يوې جگړې په اړه په

په بلخ کج د نوبهار د اورتون د پاڻي شونڀو پير انځور

د گشتاسپ د بل زوي چې سپينو داتا يا اسفنديار د واکمني په اړه زيات معلومات شته. ويل کيږي چې اسفنديار زور او هوبنډار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نيزه ودروله چې معنایي د خپلې سيمې څخه په ميرانه دفاع او د پريډو مخنيوی و. دا مطلب يې په ټولو رسمي ليکونو کې خپلو گاونډيانو ته ورساوه او د خپلو سيمو لپاره يې د ودانيو زياتې چارې تر سره کړې. د زردشتي ائين لپاره يې زيات خدمتونه وکړل او هغه ته يې تر خپلې ولکې لاندې سيمو کې وده ورکړه. د اسفنديار تر مړينې وروسته د اسپه کورنۍ واکمني پای ته ورسېدله.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دويمه ډله دې د لهر اسپ او دريمه ډله دې د گشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو ته واوروي.

پو پښتني

- ۱ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه ياده شوي ده؟ خپل معلومات وليکئ.
- ۲ د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومېده او په اړه يې څه معلومات لرئ؟ ونې ليکئ.
- ۳ د اسپه کورنۍ ورستی واکمن څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د لرغونو اورتونو په اړه د بيلا بيلو رسنيو په مرسته نوي معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې نورو ټولگيو ته واوروي.

اووم لوست لرغونی افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریاان

(هخامنشیان، یونانیان او موریاان)

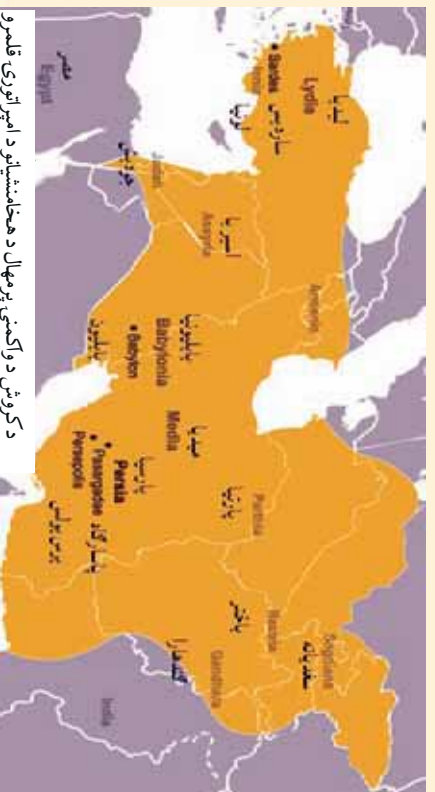
په دی لوست کې به د افغانستان او هخامنشیانو تر منځ اړیکې او د یونانیانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی: لرغونی افغانستان او هخامنشیان:

تر شپږمې میلادي پېړۍ پورې د اریانا پر زیاتو سیمو د اوستایي واکمنانو حاکمیت برلاسی و. د همدې پېړۍ په پیل کې د لرغوني افغانستان د لویدیځو کرښو هاخوا د هخامنشي واکمني بنسټ کېښودل شو. هخامنشیانو د پخواني فارس پر اړوندو سیمو سربیره د خپلو لویدیځو او ختیځو کرښو هاخوا سیمې تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د یوې لوېې امپراتورۍ لمن یې په پخواني فارس او شاوخوا سیمو خپره کړه.

هخامنشیانو پر پخواني پارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د ضخولو هڅې پیل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال د هخامنشي امپراتورۍ د واکمنۍ لاسونه له پخواني پارس نه وړاندې ختیځو او لویدیځو لورو ته ورسېدل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې یو مرکزي دولت او واحد سیاسي واکمني نه وه. د افغانستان په هر گوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو وړو واکمنیو حاکمیت درلود.

د کوروش تر حکم لاندې لښکر له میلاد ۵۴۹ کال کې د افغانستان یو شمېر سیمې تر یوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. وروسته له کوروش دده زوی

د کوروش د واکمنۍ پر مهال د هخامنشیانو د امپراتورۍ قلمرو

کمبریج په واک ته ورسېد. هغه د لرغوني پارس لوېدیځو سرحدونو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره یې جگړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته د بیرته راټگ پر مهال مړ شو.

داریوش د هند خاوري لاندې کولو لپاره د سیند له اوبو تیر شو، پنجاب او سند یې ونیول. له همدې امله له هند څخه په زیاته کچه د سرو زرو کلني عایدات، چې اندازه یې ۶۰ ۳ تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قیاسي واحد) طلا وه، د باج په توګه هخامنشي واکمنانو ته رسېده. داریوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وګړو بیلا بیل ۴۸ ۴ پورله نژادونه، د وګړو بیلا بیل کیشونو، او د بیلا بیلو ژبو او دودونو لرونکي وه، په خورا تدبیر تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په یو شمېر ډبرلیکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، دا سې لیکني شته چې د ختیځ پر لور د هخامنشي واکمني غځېدلې او خوره شوې ده. یو له هغو ډبرلیکونو څخه د بې ستون ډبرلیک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او یا زیاتې سیمې یادې شوي دي. د هخامنشیانو یو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داریوش، خشیار شاه، دوم داریوش او دوم اردشیر او یو شمېر نور د واک ګدۍ ته ورسېدل. زياتې سیمې یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر میلاد یونانیانو د هخامنشي امپراتوري راوبرخوله او اړوندې سیمې یې د یوناني امپراتورۍ برخې وګرځولې.

په ټولګي کې فعالیت

د زده کونکو دوه ډلې دي چې ورې شې. لومړۍ ډله دي د هخامنشیانو نامتو واکمنان او دویمه ډله دي د بیستون ډبرلیک یوه کرښه ټولګیوالو ته واوړوي.

پوښتي

۱- کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نیولو هڅې وکړې؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲- هخامنشي امپراتوري د چاله خوا راوبرخول شوه؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دي د هخامنشي امپراتورۍ په اړه له ډله ییزو رسنیو څخه معلومات راټول او بیا دي په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته ولولي.

دويم: لرغونې افغانستان او يونانيان

په افغانستان کې د يوناني واکمني پېژندنه په دوو مهمو پړاونو کې شونې ده. لومړۍ هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بريدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر ميلاد) را پيلېږي او د سکندر تر مړينې دوام مومي. دويم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د يوناني قوماندانانو د واکمنۍ پېر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاد پورې يې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بريدونه او د هغه مړينه: مقدوني سکندر د هخامنشيانو امپراتورۍ

له منځه يوره او د هخامنشيانو ورستۍ واکمنۍ، دريم داريوش د افغانستان پر لور وتېښت. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر ميلاد د دريم داريوش د تعقيب لپاره لومړۍ هرات او بيا د باختر پر لور خپلې لښکرې اړم کړې. دريم داريوش د باختر د والي، بسوس د پلويانو له خوا وژل شو. د هرات واکمنانو په پيل کې د سکندر لښکرو ته په روضه لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نيولو او خپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو تر وتلو وروسته د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پايله کې د اناکسپ په نامه يوناني قوماندان ووژل شو.

مقدوني سکندر، چې د هرات له پښې څخه خبر شو، سمدلاسه يې د هرات د بيرته نيولو پړيکړه وکړه. هرات ته يې مخه کړه او د پخواني هرات (اريا) ته څيرمه يې ټول پاڅون کوزونکې، چې په يوه ځنگل کې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نيولې وې، همته وسوځول او بيا يې د يوناني دمقدوني سکندر يو انځور

لښکرو د ساتنې او پالنې په نيت د اريا سکندر يې په نامه د يوه نوي ښار بنسټ کېښود چې اوسنی هرات ښار گڼل کېږي.

د هرات تر نيولو وروسته يوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولايت پر سيمو يرغل پيل کړ او د

سیستان سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې برخې په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سیمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو. بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا تر لاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څیرمه سیمه کې د یوه عسکر کورنۍ بنسټ کېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی ځواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکر د هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاڅون د خپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولیږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جگړې په ترڅ کې یې د هراتیانو د پاڅون مشر ساتي بارزانس وواژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقلدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته مخه شو. اسکندر په ۳۲۹ کال وړاندې تر میلاد کابل ته راوړسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د قفقاز سکندریه (اوسنی بگرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب درې له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مت د مقاومت ډگر ته راووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مت د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر ۲۷ کاله پخوا تر میلاد یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن قوماندان سره د دوستۍ لاس ورکړ او د رخشاني په نامه له یوې پیغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سیمه تر خپل گورت لاندې وساتله.

د باختر تر نیولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وگرځیدی او بیا د درونځي له لارې کوزې او اسمار سیمو ته ورسېد. په نوموړو سیمو کې یې له یوسفزو سره تر درنو جگړو وروسته ټپي شو او بیا یې د باجوړ او چترال سیمې تر خپل واک لاندې کړې. سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او په ۳۲۵ پخواتر میلاد یې د کراچۍ په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه د گدروزیا (بلوچستان پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملاریا د ناروغۍ له امله مړ شو. دامهال دی ۲۳ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري: د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جگړې وشوې. د مقدوني په بنار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پینا په بنار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې گډوډي منځته راغله او د دې گډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دريو لویو مرکزونو ووېشل شي

۱ - د سکندر تر مړینې وروسته، بطليموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بیل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطليموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توگه تر ۳۰ کاله معضکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

۲ - د یوناني امپراتورۍ په بالازمینه (مقدونیه) کې انتي گوس واک ته ورسېد. انتي گوس او د هغه کورنۍ، د ۶۰ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ۱۴۶ کاله وړاندې تر میلاد پر مقدونیه او روندو سیمو واکمن پاتې شول.

۳ - د سلیکوس په نامه یوناني قوماندان په سوریه کې واکمن مرکز جوړ کړ او د یوناني امپراتورۍ ختیځې سیمې یې له سورېي څخه تر هنده پورې تر خپل کنترول لاندې راوستلې. افغانستان هم د سلیکوس تر واک لاندې سیمو کې شمېرل کېده. سلیکوس او د هغه لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د دیودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطليموس او سلیکوس د ځواکونو تر

منڃ ڀر له پسي جگرو ديودتيس ته په باختري د خپلواکي په ۲۵۵ کاله وړاندي تر ميلاد د اعلانولو زمينه برابره کړه، چي د يونان باختري دوري په لوست کي به ښي په بشپړه توگه ولولو.

په ټولگي کي فعاليت

زده کونکي دي په نقشه کي د مقدوني سکندر د لښکر کښيو لوري وښي.

پوښتي

۱ - مقدوني اسکندر په کوم کال د هخامنشيانو امپراتوري له منځه يوړه؟ خپل معلومات وليکئ.

۲ - مقدوني سکندر په باختري کي له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟ نوم ښي وليکئ.
۳ - د سکندر تر مړيني وروسته يونانيانو د امپراتوري له کوم برخليک سره مخ شوه؟ معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دي د مقدوني سکندر په اړه د ښورنځي له کتاب پرته له بل کتاب څخه نيمه پاڼه معلومات را خوندي او ټولگيوالو ته دي ووايي.

په دې لوست کې د مورياتانو او په هغه مهال کې د افغانستان سياسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د مورياتانو لومړنی واکمن چندراگړيتا نومېده چې له ميلاد څخه ۲۴ کاله مخکې يې د هند پر بيلا بيلو سيمو واکمني پيل شوه. چندراگړيتا د افغانستان په ختيځو برخو کې يو شمېر سيمې، چې د يوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونيولې. دا مهال د يوناني سلیکوس لېکرو تر درنو جگړو وروسته لومړی باخت، بيا يې د کابل وادي بېرته ونيوله او د سيند تر سينه يې د چندراگړيتا ځواکونه تعقيب کړل، خو د لنډو بربړو وروسته د چندراگړيتا د ځواکونو تر پر له پسې بريدونو لاندې شو او په پای کې يې له چندراگړيتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور يې هغه ته په نکاح کړه او د گندهارا، اراکوزيا او گدروزه يې هم د چندراگړيتا ځواکونو ته پرېښودل. همدا مهال يې بلخ يا باخت د دنيودتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراگړيتا ۳۰۰ کاله پخوا تر ميلاد مړ شو. وروسته يې زوی بندوسارا د هند پر گدی کېښاست. دا مهال د يوناني امپراتورۍ بيلا بيل مرکزونو جوړ شوي او د هغو تر منځ تودو جگړو دوام درلود. له دې سره سره چې د يوناني بيلا بيلو مرکزونو تر منځ جگړې کېدې، خو د سلوکيديانو او مورياتانو تر منځ د ښو اړيکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند يو مؤرخ ابوظفر ندوي ليکي:

(د هند واکمن بندوسارا انتياکوس ته پيغام وليږه چې ما ته يوتن طبيب، خواږه شراب او يو څه وچ انځر را وليږه! انتياکوس يې په ځواب کې وليکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولېږم، خو د يونانيانو په قانون کې د عالم او طبيب پلورل منع دي.

د مورياتانو او سلوکيديانو تر منځ ښو اړيکو د دې زمينه برابره کړه چې هندي سوداگريز توکي له هند څخه باخت او بيا به د سلوکيديانو د واکمنۍ او تر هغو وړاندې نورو سيمو ته رسېدل. په وړاندې به نورو سيمو څخه سوداگريز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداگريزې اړيکې د دې لامل شوي چې د يوناني او هندي کلتور تر منځ د د گډېدو او يوځايوالي زمينه برابره شي.

د چندراگړيتا د مهال يوه طلايي سکه

تر بنډوسارا وروسته د گویتایي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر گدی کښیناست. اشوکا د بودايي دین د خپرولو په لار کې زیات زیار وایست. ډېر شمېر مبلغان یې افغانستان او د نړۍ بیلا بیلو برخو ته ولېږل. تر واک لاندې سیمو کې یې هغه فرمانونه پر ډبرو ولیکل چې د بودايي ائین استازیتوب یې کاوه. په کندهار، ننگرهار (دروېښه) او یو شمېر نورو سیمو کې د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو لیکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونو کې د ایتودموس (ای تیودیم) د نوم څرک نه لیدل کېږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د ای تیودیم واکمني لاندې شوي. د ای تیودیم د واکمنۍ له پیل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه او گندهارا یې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې ډول د موریاانو واکمني د افغانستان پر سهېلي سیمو له مینځه ولاړه او په ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاد ای تیودیم د باختر بریدونه د هندوکش تر سهېلي سیمو راوسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان یې وکړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړی ګروپ دې د هخامنشيانو، دویم ګروپ دې د یونانيانو او دریم ګروپ دې د موریاانو د واکمنیو سیمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

- ۱- د موریاانو د لومړي واکمن په اړه څه معلومات لرئ؟ ویي لیکئ.
- ۲- بنډوسارا سلوکیدی واکمن ته څه ولیکل او بیایي څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات ولیکئ.
- ۳- د اشوکا د کیش په اړه څه معلومات لرئ؟ ویي لیکئ.

دويم څپرکی په افغانستان کې لومړني مدنيتونه

- دا څپرکی لاندې لوستونه لري:
- د يوناني باختري خپلواک دولتونه
 - د يوناني باختري مدنيت ځانگړتياوې
 - د يوناني باختري دورې نامتو ښار (آی خانم)
 - د ساکانو او پارتیانو د واکمنۍ پېر
 - د کوشانیانو امپراتورۍ
 - بگرام يا د کوشاني امپراتورۍ پلازمېنه
 - هده يا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
 - باميان يا د لرغونو بودايانو مرکز
 - کيداران يا کوچني کوشانيان
 - د يفتليانو امپراتورۍ
 - افغانستان د اسلام د ظهور پر مهال.

د خپرکي موخي

هيله کيږي چي د دې خپرکي په پای کې زده کورنکي لاندې موخي تر لاسه کړي:

- له يوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتيانو او ساکھانو واکمنی، د کوشانيانو امپراتوري او د هغې مهمو مرکزونو، د کيداربانو حاکمیت، د يفتليانو امپراتوري او د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان له وضعيت سره آشنایي.
- د يوناني باختري د مدنيت پر څانگرتياوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بگرام، هلمې او باميانو په ارزښت پوهېدل.
- د هيواد له تورېستي او لرغونو سيمو سره د ليوالتيا پيدا کېدل.

يونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې د يونانيانو باختري دولت د جوړېدو او د باختر له سياسي وضعې سره، چې سغد، مرو، بلخ او تخار سيمې پکې شاملې دي، آشنا کېږي.

لومړی ديودیتس د يونان - باختري دولت بنسټ ايښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده په باختر کې له يوناني سلوکديانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د ديودیتس واکمني دوه پړاوه لري. په پيل کې ديودیتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر يو مخ د ديودیتس انځور او پر بل مخ يې د انتيکوس څيره ښکاري. د ديودیتس د واکمنۍ وروستې مسکوکات بيا د خپلواکۍ وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر يوې خوا د ديودیتس څيره او پر بل مخ يې جيوپيتر (د رعد او برق الهه) انځور شوي دي. د باختر د خپلواکۍ پر مهال د ديودیتس واکمني د سغد او مرو، بلخ او تخار سيمې وې. لومړی ديودیتس ۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاد مړ شو.

د لومړي ديودیتس تر مړينې وروسته د هغه زوی دويم ديودیتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر ميلاد د باختر پر سيمو واکمني درلوده. د دويم ديودیتس د واکمنۍ پر مهال يو شمير نورې سيمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هريرود سيمی هم د باختر تر کنترول لاندې سيمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم ديودیتس تر منځ د ملگرتوب او دوستۍ اړيکې زياتې شوې. په دې ډول د سلوکديانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملگري او متحد شول.

د ديودیتس د کورنۍ واکمنۍ زياته موده دوام ونه کړه د ای تيديوم په نامه يوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د ديودیتس پر خلاف پاڅون وکړ او هغه واکمني يې له منځه يوړه.

ای تيديوم ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام يوناني واکمن انتيکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت بريد وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بريدونه پيل کړل. ای تيديوم د جگړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنيوي لپاره

هربرود ته ورسېدل او هلته تر يوې درنې جگړې وروسته له ماتې سره مخ شو د خپل مرکز پر لور يې مخه کړه او په خپل مرکز، چې د زرباسپ په نوم يادېده د خپلې واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کالونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روضه وشوه او تر دې روضې وروسته اې تېلبوم د خپلې واکمنۍ د زياتولو او لا غښتلې کولو لپاره مناسبه زمينه وموندله.

اې تېلبوم د باختر لومړنی واکمن و چې يوناني هنر يې د هند لورې و چې ته ورساوه. د يو شمېر مورخينو په باور د هغو خروشتي ډبرليکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوي دي، دا څرگنديږي چې يوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغيزه د هند پر سيمو کړې ده. تر اې تېلبوم وروسته د هغه زوی ډيميټروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر ميلاد واک ته ورسېدل. نوموړي د خپلې واکمنۍ سيمې لا پراخه کړې. تاكسيلا کاتيا وار او د مورديانته سيمې يې د هند له واکمنانو څخه ونيولې. ډيميټروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سيمو کې د نويو ښارونو د جوړولو کارونه پيل کړل چې په اراکوزيا کې کلات، په سند او هند کې سيلاکورت او پتېاله يې خورا مهمې بېلگې دي.

د ډيميټروس د مسکوکاتو يوه بېلگه

د باختري يونان د کورنۍ وروستۍ واکمن ديميتروس و چې د خپل پوقوماندان له خوا بې ماته وخوره. د هغه قوماندان، چې ايوکراتيد نومیده، د يوې نوې کورنۍ بنسټ کېښود.

ايوکراتيد په ۱۸۱ کاله پخوا تر ميلاد په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آريانا بې واکمني درلوده. د ايوکراتيد د واکمنۍ پر مهال د ای تيديوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتیانو په

د ايوکراتيد د مسکوکاتو بيلگه

مرسته د ايوکراتيد پرضد يو لړ فعاليتونه پيل کړل. د دې فعاليتونو په ترڅ کې د ايوکراتيد واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز يې تر ميلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سويل يا کاپيسا ته ولير داوه.

تر ايوکراتيد وروسته د هغه زوی هيلو کلس د واک پر گدۍ کېښاست. نوموړي چې د يونان – باختري دورې وروستۍ ځواکمن پاچا پيژندل کېږي، د خپلې واکمنۍ سيمه يې د هندوکش له شماله بيا تر گندهارا او جېهلم پورې و غځولې. ۳۶ تنه باختري يوناني واکمنانو پر باخترا او اړوندو سيمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر ميلاد د لرغونې افغانستان په سويلي سيمو کې د ساکانو په نامه يوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سيمې پراخولې او ورو ورو يې د يونان باختري د پير يو شمير سيمه ييز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د يونان باختري پير واکمني يې د له منځه وړلو له خطر سره مخ کړه.

په ټولگي کي فعاليت

زده کونکي دې په نقشه کې د کاپيسا، پتياله او جهلم موقعيتونه وښيي.

پوښتني

۱ - په لومړي ځل د يونان باختري پير کوم واکمن د باختري خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲ - اې تيديوم څوک و؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

۳ - د يونان باختري دوري وروستې امپراتور څوک و؟ په اړه يې لنډ معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې په نورو خپرونو او کتابونو کې د يونان - باختري پير د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولگي کې نورو ټولگيوالو ته واوروي.

د یونان - باختري مدنيت ځانگړتياوې

يوولسم لوست

په دې لوست کې په لرغوني افغانستان کې، د يونانو باختري مدنيت له ځانگړتياوو او ارزښت سره اشنایي پيدا کوئ.

افغانستان د زيات شمېر مؤرخينو او څېړونکو له نظره خورا ستراتيژيک ټاپوې گڼل شوی دی. انگليسي نامتو مؤرخ ټاينې افغانستان د لرغونو مدنيتونو د يوځای کېدلو د ټاپوې په نامه ياد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوريز پوتريزي) لرغوني افغانستان ته د سوداگرۍ او راکړې ورکړې د څلور لارې نوم ورکړی دی. علامه حبيبي افغانستان په سيمه کې د لرغونو مدنيتونو د زانگو په نامه نومولی دی. په دې ترتيب نور القاب او عناوين هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه ياد شوي دي. د هغو لرغونو مدنيتونو له شمېره يو هم د يونان باختري مدنيت دی چې په افغانستان او سيمه کې د يوه نامتو تاريخي مدنيت په توگه پېژندل شوی دی.

يونان باختري مدنيت د دوو مدنيتونو ټولگه ده. دا دوه مدنيتونه چې يو يې د يونانيانو په وسيله له هغوی سره يوځای افغانستان او سيمې ته را رسېلی مدنيت او بل يې په باختري ځايي اوسېدونکو مدنيت و چې د لرغونو اريايي مدنيتونو پر بنسټ يې وده کړې وه. د دې دواړو مدنيتونو يو ځايوالی په سيمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنيت بنسټ کښېښود چې په تاريخ کې د يونان - باختري مدنيت په نامه پېژندل شوی دی.

يونانيانو په خپل هېواد کې يو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تير کړی وو، چې يو پړاو يې د هيراکلت، افلاطون، بطلېموس او نورو فيلسوفانو پړاو و دا پړاو له يوناني امپراتورۍ سره يوځای وغوړېد. د ودانيزو چارو بېلابېلې تحريکي يې ازمويلې او کارولې وې چې د بېلگې په توگه کولاک شو د پټی جوړولو (محجمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پورې رسېدلې و.

يونانيانو له خپلو فوټو حالتو سره يوځای خپل مدني لاس ته راوړني هم له ځان سره تر واک لاندې سيمو ته لېږلې، چې بېلگې يې په ټولو تر لاس لاندې سيمو او په ځانگړې توگه لرغوني افغانستان کې څرگندې دي.

يوناني معمارانو د مسکر کوټونو لپاره داسې ځايونه غوره کول چې د دوو يا دريو خواوو په د طبيعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او يا يې د ساتني شونتياوې درلودې، يوه خوا به يې د خپلو څوکونو په مست ساتله. دا ډول ودانې د افغانستان په بيلا بيلو برخو کې ليدل کېږي. د بېلگې په توگه د ای خانم لرغوني سيمه، چې د کوکچې او آمو سيند په تقاطع کې ودانه شوې ده يادولای شو. د بگرام لرغوني سيمه يوه بله بېلگه ده چې د شتل او پنځشپږ سيندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې

۵۰

پټي جوړول د يوناني هنر يوه بله بيلگه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مست زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پټيو په شتون سره په ورستيو دورو کې د نړيوال فرهنگي ميراث په توگه پېژندل شوي دي. د يوناني ليکدود زياتي بيلگي د دوبرليکونو پر مخ ليدل کېږي چې هغه مهال د هيراد په بيلا بيلو برخو کې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پېښو په اړه ډاډمن اخځونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهير غورېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بيلا بيلي بيلگي چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پټيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کېږي، د افغانانو په مت يې په افغانستان او سيمه کې وده او پراختيا وموندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيمو کې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وگاډه. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني ښه يې وده وکړه او د يوه گله مدنيت څيره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پېژندل کېږي.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکو دي په خو ډلو ورشل شي. يوه ډله دي چې ولې مؤرخين لرغوني افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتي

- ۱ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره كوم القاب ياد کړي ؟ درې بيلگي يې وليکئ.
- ۲ – د يونانو باخترى د معمارى دوه اړخيزه اغيزه څه وه ويې ليکئ.
- ۳ – د پټي جوړولو يوناني هنر په افغانستان کې څه اغيزې درلودې ؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دي له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دي په ټولگي کې نورو ته واوړوي.

د یونان - باختري پير يو نامتو ښار

په دې لوست کې د آی خانم له لرغوني سیمې او له دغې سیمې څخه د ترلاسه شویو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، د افغانستان د لرغوني تاریخ پوه برخه ده.

د تخار ولایت په هغه سیمه کې چې د آمو او کوکچې سیندونه سره یوځای کېږي، دوه زره دري سوه کاله پخوا د یوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بیا د یونان - باختري مدنیت په ستره بیلگه بدل شو. دا ښار د تخار په ولایت کې پروت دی چې په ۱۹۴۶ زېږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونيول شوه.

آې خانم ازبکي ترکیبي نوم دی چې (آی) د میاشتي او (خانم) د میرمنې په معنا کارول کېږي. کله ناکله د سیمې اوسیدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرگنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ایښوونکی څوک و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سیمې څخه تر لاسه شوي او یا له ځینو تاریخي متونو څخه په ډاگه شوي، دا څرگنده وي چې د لومړي ځل لپاره یوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ایښی دی. یوناني نامتو جغرافیه پوه بطليموس په خپلو اثارو کې د آکسوس سکندريې په نامه د یوې سیمې یادونه کړې، چې له شکله د آی خانم اوسنۍ سیمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنیو اوسیدونکو په پوره مهارت او دقت د ختیځ او لویدیځ د ودانیو جوړولو میتودونو تر منځ داسې یووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بیلگې په توگه د ځینو ودانیو د ټینګښت په منظور تر اومو څښتو لاندې د پخو څښتو تهاب ایښودل شوي دي، د سکرو (ذغال) څخه یوه ټاکلې لایه (طبقه) د لنډه بل د مخنیوي په نیت جوړه شوې ده. د ودانیو د سینگار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشیري جوړو څخه کار اخیستل شوي دي.

د لرغونپوهانو پر له پسې څېړنو وښودله چې آی خانم د یوناني او باختري فرهنگ د گډپلېدو پاتېښی دی. دا لرغونی ښار د یوه لوی دیوال په وسیله احاطه شوی چې اوږدوالی یې ۱۵۰۰

لوړوالی یې لس متره ته رسېده. که له

دې سیمې څخه تر لاسه شوي د ودانیو پاتې شوني او سپړل شوي وړان کوږونه د موقعیت او حالت له مخې وکمال شي، په وضاحت سره دا مطلب بیانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسیدونکو

د آی خانم د دوو سرستونيو انځورونه

کورونه جور شوي وو. د بنار منځني برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د يو لوی انگر په څېر څرگندېږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو واکمني، پلازمینه وه. د لوری انگر چې اوږد والی یې ۱۳۰ متره او سوري يې ۱۸۰ متره ته رسېده، په مستطیل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې یې ۱۱۶ ستونزونه درلودل. همدارنګه یو ستر تالار، چې اوږدوالی یې ۲۷ متره او سوري يې ۱۷ متره ته رسېدلي دي، د دې لویې حویلي په منځ کې ښکاري. د آی خانم په محوطه کې دښته کورونو او خونو څخه زیات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوي چې د یونان- باخترې مدینت د برم نماینده ګي کوي. د بیلګې په توګه یو زیات شمېر هغه مسکوکات چې په هغه کې د یوناني ارباب انواعو څیرې لیدل کېږي او یو شمېر داسې سکې هم لیدل کېږي چې یو ناني حکمرانانو (له سکندر څخه تر ایو کراتید او هیلو کلس پورې) څیرې حاکم شوي دي. د مسکوکاتو تر څنګ یو شمېر مجسمې، کتیبي، ډول ډول لوښي، د سپورت وسایل، ورزشي ستدیوم او زیات شمېر نور داسې آثار تر لاسه شوي دي. د نورو پاتې شونو تر څنګ یو ډېر لیک هم د لرغونپوهانو لاس ته ورغلی چې د کلیر چوتس په نامه یاد شوی دی. په نوموړي ډېر لیک کې لیکل شوي، چې په وړوکتوب کې ښه روزنه؛ په ځوانۍ کې پر ځان وپسا؛ په پاڅه سن کې رښتینولي او سخاوت؛ په سپین بېرتوب کې ښه سلا ورکول. بیانو د مړینې په وخت افسوس مه کوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دي پر دوو ډلو وېشل شي لومړۍ ډله دي د ای خانم نوم او بنسټ اېښودونکي او دویمه ډله دي له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډېر لیک په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- د آی خانم د موقعیت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ؟ ویي لیکئ.
- ۲- له آی خانم څخه د کوم پېر مسکوکات پیدا شوي دي؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
- ۳- د کلیر چوتس په ډېر لیک کې څه لیکل شوي دي؟ ویي لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دي له خپلو مشرانو او سپین بزرو څخه د تخار ولایت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړايي.

په دې لوست کې د افغانستان په سولې سیمو لکه کندهار او سیستان کې د پارتیانو او ساکهانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د یونان باختري دورې ورستی ځواکمن امپراتور هیلوکلس و چې د یونان باختري پر ټولې امپراتورۍ یې واکمني چلیده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې وړو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاد پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سولې او سوبل ختیځو سیمو کې د یوې نوي کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادېږي.

د ساکهانو په نوم یو ځواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سولې برخو، لکه اراکوزیا رګندهان) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښود. د دې نوي ځواک لومړنی واکمن د هرایوس په نامه پېژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څیر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاګسیلا، سیند او بولان هانخوا سیمو پورې وځخول او د یونان باختري امپراتورۍ سولې او سوبل ختیځې سیمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۷۲ کاله تر میلاد وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر ټوټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړي لیکنه کې تر میلاد وړاندې ۷۸ کاله او د یوناني او خروستي لیکدود بیلګې په څرګنده ښکاري. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي. تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث وروزلکي پېژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمني تر پنځوس کاله پخوا تر میلاد پایښت موندلې دی او بیا د نوبوستي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سیمې لاندې کړي او هغوی یې له واکه لیرې کړي دي.

په ټولگي کي فعاليت

زده کونکي دې په خپلو کي د ساکھانو او پارټيانو په اړه خبري وکړي، له يو بل څخه دې پوښتني وکړي او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتني

- ۱ - د ساکھانو د واک لومړنی ټاټوبی چيرې و؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.
- ۲ - د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده ؟ په لنډه توگه يې راوښئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه پوښتني وکړي چې د سهاکو په نامه کلي ښار يې او که نه. بيا دې هر يو خپل معلومات په ټولگي کې نورو ته واوروي.

د کوشانيانو امپراتوري

په دې لوست کې د کوشاني امپراتورۍ د تاسيس، مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطګ د ډبر ليګ په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د کوشانيانو نوم د کوشان له کلمې اخيستل شوی دی. کوشان د يو چې قومونو يو قوم وه، چې له امو سيند-خڅه را پورې وتل او په بلخ کې يې د يونان باختري واکمني پای ته ورسوله. د کوشانيانو د واکمنۍ په پيل کې بلخ او درې ولايتونه سره يوځای شول او د يوې نوي امپراتورۍ بنسټ يې کېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوريو د اسيا او اروپا پر زياتو سيمو واکمني درلودله، چې يوه يې د کوشانيانو امپراتورۍ وه.

د کجولا کدفيسيس د واکمنۍ پر مهال د يوې سکې دوه مخه

د رباطګ ډبر ليګ يو انځور

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفيسيس دی. نوموړي هغه درې سيمه ييز واکمنان، چې د يونان باختري وروستی واکمني يې پای ته رسولې وه او د بلخ پر ګاونډيو سيمو يې واک چلېده، يو په بل پسې تر خپل ګورټ لاندې راوستل. کجولا کدفيسيس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي،

د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زېږديز کال د پاچاهي اعلان وکړ او تر ۸۰ زېږديز د لرغوني اريانا پر زياتو سيمو پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستيو کې يې د شهنشا لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولاکديفيسيس تر مړينې وروسته د هغه زوی وېما تکتو د واک پر گدی کښياست. د نوموړي په اړه زيات معلومات نشته لومړنی لاس وند د رباطک ډبرليک دی چې وېما تکتو يې د کجولاکديفيسيس د زوی او د وېماکديفيسيس پلار ليکلی دی.

تر وېما تکتو وروسته دده زوی وېماکديفيسيس تر ۱۲۷ زېږديز پورې واکمن و. وېماکديفيسيس د کوشانيانو لومړنی ټولواک و چې د هيواد حدودو ته يې په سوېل کې د گنگا تر سيند پورې پراختيا ورکړه. وېماکديفيسيس له چين هيواد سره دوستانه اړيکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته يې يو سفير وليږه. له هغوی سره يې د سوداگرۍ او اقتصادي اړيکې ټنگې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغيز څرگند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطک له ډبرليکه تر لاسه شوي دي. دا ډبرليک نابره د بغلان او تخار ولايتونو تر منځ په يوه سيمه کې چې رباطک نومېږي، پيدا شو. له همدې امله يې د رباطک ډبرليک په نامه ياد کړ. په دې ډبرليک کې د کوشاني پېر په اړه داسې زيات نوي ټکي څرگند شوي دي، چې پخوا ناڅرگند وو. د بېلگې په توگه پخوا داسې منل شوي وه چې د کديفيسانو کورنی بېله او د ککشاکورزی بېله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرليک دا خيال ناسم وښوده او ثابتې شوه چې دا ټوله يوه کورنی وه. بله خورا مهمه خبره د کوشاني امپراتورۍ سويلي وروستيو بريالونو يا سرحدونو په اړه کړه او نوي معلومات د همدې رباطک له ډبرليکه تر لاسه شوي دي. د ډبرليک تر لوستلو وروسته، چې د انګليسي سيمس وېلم په زيار ولوستل شو، دا څرگنده شوه چې د کوشاني امپراتورۍ او په ځانگړې توگه د ککشاک د واکمنۍ پر مهال وروستی سويلي سرحدي ولايت سري چاپاي و.

واک ته ورسېد. ککشاک د لرغوني افغانستان په تاريخ کې د ډبر واک خاوند او د ککشاک د يوې سکې د يوه مخ انځور

د کشتکا دډبرني مجسمي انځور

نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختیځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېدیځ خوا ته د پارټیانو امپراتورۍ سره یوځای وو او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پورې رسېدلی وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هیوادونو سره تجارتي اړیکې درلودې او د کوشانیانو پر مهال د ورنېمو نامتو لاره په ځانگړې توگه د کشتکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند.

د خپلې امپراتورۍ د ادارې لپاره یې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی یې پېښور او د دوبي یې بگرام ټاکلی و.

د کوشانیانو مهم پرله پسې امپراتوران

- ۱- کجولاګدیفیسس له ۴۰میلادي کاله تر ۸۰ زیږدیز کال: کجولاګدیفیسس د کوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر پر سیمو واکمن و.
- ۲- ویماکتکو له ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زیږدیز کالونو پورې: دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د ریاطک د ډبر لیک پر بنسټ ویشړنل شو. د ریاطک ډبر لیک په ۷۲ ۱۳۷۲ لمريز کال د بغلان او سمنگان په سیمو کې ومونل شو.

۳- ویماګدیفیسس د ۱۰۵ څخه تر ۱۲۷ زیږدیز کلونو پورې: د کوشانیانو امپراتور و چې د هیواد پولې یې د گنگا تر سینده پورې ورسولې او د روم امپراتور، تراچان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.

۴- کشتکا د ۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زیږدیز کاله پورې: د کوشانیانو د لوی ستر امپراتور گېل کېږي، چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سوېل کې د هند تر گنگا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارټیانو امپراتورۍ پورې په شمال کې کاشغر او یارکند تر سیمو رسېدله.

۵- هو ویشکا له ۱۴۷ زیږدیز کاله تر ۱۸۳ میلادي کاله واکمن و.

۷- واسودیوا د ۱۸۳ زیږدیز کاله تر ۲۲۰ زیږدیز کاله پورې د کوشاني امپراتورۍ وروستی واکمن و چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټول سیمو باندي یې حاکمیت درلود. تر واسودیوا وروسته محلي

واکمنانو مرکزی حاکمیت له خطر سره مخامخ کړه.

د کوشاني امپراتوري د نړیدو لاملونه:

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لوېدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې نه بلې ته څوکارمن کېدلې؛ د هیواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سونې؛ له مرکزي واکمنۍ څخه د سیمه ییزو څوکارنو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نړیو څوکارنو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړي لاملونه ګڼل شوي دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمينه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دي په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دي د کوشانيانو د موسس، دويمه ډله دي د رباطک د ډبرليک په اړه او درسمه ډله دي د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتي

- ۱- د کوشانيانو موسس څوک و؟ په اړه خپل معلومات وليکئ.
- ۲- د رباطک ډبرليک په اړه څه معلومات لرئ؟
- ۳- د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو نامتو واکمنانو نومونه وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دي د کوشاني دورې اړوند هغه انځورونه راټول کړي چې د هیواد دننه او یا بهر خپاره شوي وي.

د کوشاني مهال دري نامتو مرکوزونه

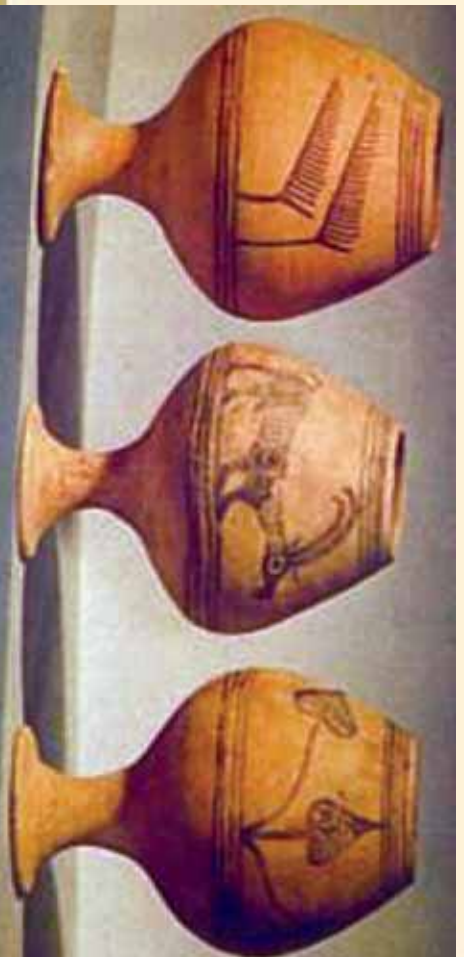
لومړی: بگرام د کوشاني ستري امپراتورۍ پلازمینه

په دې لوست کې د کوشانيانو د دودنۍ پلازمېنې (بگرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات تر لاسه کوی.

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بگرام سیمه خپله دودنۍ پلازمینه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په د آغه کړی چې د بگرام لرغونې سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا یې خپل اداري مرکز وټاکي، مقدوني سکندر هلته د یوه دفاعي ښار بنسټ ایښی وو. په هغه لیکل شویو اثارو کې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطرانو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بگرام او کاپیسا) په اړه زیات په زړه پورې معلومات لري. په دې خاطرانو کې د قفقاز سکندري تر نامه لاندې لیکنې د همدې بگرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختیځې سرحدي کرښې یې له خوقند او یارکند او نیپال څخه پیل کېدې، بیا تر لویدیځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سیستان پورې رسېدلې، همداشان شمالي سرحلونه یې له سیر دریا، خوارزم او سفد څخه پیل کېدې او په سوېل کې د منځني هند تر یوناني پوترا، سري چامپا او هند سمندر پورې رسېدې، په اوږدې کې د بگرام او په ژمي کې د پښتور له مرکز اداره کېدې. د بگرام په لرغونې سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

وسيله سروې او سپړني پيل شوي. د فرانسوي لرغونپوه، گيرشمن په باور د بگرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول يې داسې برېښي چې د يوناني ماهرينو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بگرام ښار د جوړښت او معمارۍ ځانگړتياو پر بنسټ له يونان سره پرتله کړې دي او د دې ښارونو تر منځ يې د ورته او گډو خصوصياتو زياتي بېلگې را څرگندې کړلې.

د يادو شويو ښارونو د گډو خصوصياتو شمېر زيات دی، خو د بېلگې په توگه د گيرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې ياد شوي ښارونه د سيندونو په يوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له پوځي پلوه يې له دريو لورو څخه دفاع اسانه برېښي، ځکه پر لورو غونډيو او سيمو کې پر تې او ټوله سيمه تړي په اسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بگرام څخه زياته اندازه طلايي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوي صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسايل، د يونان، روم، مصر، چين، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لږ بېلگې او ځانگړي آثار د لرغونپوهانو په وسيله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توگه د افغانستان ملي موزيم ته ولېږدول شول. په ملي موزيم کې د بگرام په نامه يو ځانگړي خونه پرانيستل شوه چې د څېړونکو او سيلانيانو د زياتي پاملرنې وړ وو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بگرام کې د سپړنو، دويمه ډله دې د بگرام د خصوصياتو او دويمه ډله دې له بگرام څخه تر لاسه شوي آثارو په اړه خپل معلومات ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتني

- ۱- د بگرام سپړني په کوم کال پيل شوي؟ په اړه خپل معلومات وليکئ.
- ۲- د بگرام د جوړښت خصوصيات څه دي؟ په لنډه توگه يې وليکئ.
- ۳- په بگرام کې د تر لاسه شويو آثارو څو نومونه وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د بگرام په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولگيوالو ته دې وړاني.

په دې لوست کې د کوشانیانو د کلتوري پلازمینې (هلمې) په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

پخوانیو مورخینو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختیځې، سیمې چې د اوسني هند تر شمالي څنډو رسېدلې، د گندهارا په نامه یادې کړې دي. یوناني مورخ هیروډوت او سترابون د گندهارا سیمه په خپلو اثارو کې د گنداریس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر

منځ پرته سیمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د گندهارا نوم نه دی یاد شوی، خو د یونان باخترې دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن و، دا سیمه د گنداراتي (Gandarati) او یا د گنداروا (Gandarwa) په نامه یادې ده او د ناگاهارا (نگرهار) کوښ (کونړ) پورا شاپورا (پښور) سراسواتي (سوات) سیمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د گندهارا یو ستر فرهنگي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څیرمه د هلمې سیمه ده، چې په پخوانیو متونونو کې د هیلو په نامه یادې شوې ده. هیلو د لرغونو بودایانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و. په هغو یونلیکونو کې چې له چیني زیارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سیمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهیان لومړنی چيني زائر وو چې په ۴۲۰ زېږدیز کال یې هلمه ولیده. له هغه وروسته سونگ یون په ۵۲۰ میلادي کال هلمې ته راغلي او نامتو چيني زائر هوونتسنگ په ۶۳۰ زېږدیز کال هلمه لیدلې او په دې اړه یې زیات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هلمه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه گڼل شوې ده، د هغو

لرغونپوهانو او څيرونکو د پرله پسې سپړنو او څيړنو پر پايلو باور کوو، چې د همدې په اړه يې تر سره کړي دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرايطو او اړينو امکاناتو شتون وو، چې د کنسکا د امپراتورۍ پر مهال برابر شو؛ دويم لامل په بوديزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په گوته شوي دي. دريم لامل يې د گندهارايانو خلاقيت او فکري ظرافت ياد کړې دی، چې په ټوله بودايي نړۍ کې يې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په گندهارا کې د بودا مجسمه د گندهارايانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د همدې د نامه په اړه، دويمه ډله دې د همدې لپاره د کلتوري پلازمېنې د خوره کولو لاملونه او دريمه ډله دې د بودا مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولگيوالو ته ولري.

پوښتي

- ۱- د همدې تاريخ په لنډه توگه وليکئ.
- ۲- هده ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنگي پلازمېنه گڼل کېږي؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې د همدې په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولگيوالو ته دې ولري.

په دې لوست کې له گريکو بوديک تمدن او د باميانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د گريکو بوديک د تمدن رښتې په لرغوني افغانستان کې شتي شوي، وده يې وکړه او بيا نورو گاونډيو سيمو او هيوادونو ته ورسېدلې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودايي کيش نه و منلی، نوموړی مذهب د يوې مړ ژواندې عقيدې په توگه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا چول له لرغوني يونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختيځو خيالونو د يو ځايوالي په لار کې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانيانو د واکمنۍ پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرينو په وسيله دا ستونزې ليرې شوې او د يوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د يووالي زمينه رامنځته شوه او په پايله کې د گريکو بوديک په نامه يو ستر تاريخي تمدن منځته راغی.

گرېکو بوديک تمدن له يوې خوا د افغانستان پر لرغوني ټولنه هر اړخيزي اغيزي وښتلي، او له بل پلوه د مدنيت د جاپان، کوريا او چين پورې، د سريلانکا او هند-څخه بيا تر سير دريا او تاجکستان پورې ټولې سيمي تر خپلې اغيزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بيلا بيلو سيمو څخه به د عقيدتي مراسمو د پرځای کولو په نيت زيات شمير راهبان، زيارين او سيلايان به په افغانستان کې د ودان شويو بو دايي عبادت ځايونو په ځانگړي ډول د باميان لرغوني ځای ته د ليدو کتو په نيت سفرونه کول.

د باميانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چيني زيارت کونکو له خوا ليکل شوي. فاهيان تر ټولو پخوانی چيني زيارت کونکی دی چې د باميان په اړه ليکني لري. نوموړی په ۴۰۰ زېږديز کال د باميانو سيمه ليدلې او د سترو مجسمو په اړه يې ارزښتمن معلومات ليکلي دي. نوموړي ليکي: د باميانو دره شنه او پاکه ده، د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ ونيخل کېږي، زيات شمير مذهبي مدرسي شته، هره ورځ زيارت کونکي او سوداگران دې سيمي ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانگړي صومعي جوړي شوي او د څارويو او بوډه گانو لپاره بيل ټاټوبي شته.

تر فاهيان وروسته هيوټنسنگ د باميانو سيمه ليدلې او په خپلو يونيکونو کې يې زيات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او ليکلې دي. د هغه په وينا په باميانو کې تر لس زياتي خانقاهو يې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظين پکې د بودايي مذهب تبليغ ته گومارل شوي وو. په لسگونو مدرسي مورخوتي وې، چې هرې مدرسي لږ تر لږه زرتنه زده کونکي درلودل. هيوټنسنگ په باميانو کې وړې او لويې مجسمې ليدلې، خو يوه داسې مجسمه يې هم ليدلې چې هر سهار به يې د لمر په وړانگو کې زرينه ځليده او داسې برښيده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څيړنو له پيل را وروسته په ۱۹۲۲ ميلادي کال د باميانو سترې مجسمې لومړۍ د فرانسوي لرغونپوه (الفرد فوشه ۱۹۲۲ ميلادي کال) له خوا وڅيړل شوې. نوموړي په خپلو څيړنو کې څرگنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه ميلادي پېړۍ کې د بودا دوي سترې مجسمې، چې يوه د صلصال او بله د شامامه په نامه يادېږي، جوړې شوي دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څيړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسيله پيل او بيا وروسته د نورو هيوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څيړنې او ليکنې کړي دي، چې د بيلگې په توگه د هندي، جاپاني، چيني او افغاني لرغونپوهانو يادونه کولای شو.

په باميانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ ميلادي کال د هغه وخت د واکمن رژيم پر مهال له منځه ولاړې. د باميانو لرغونې سيمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنگېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ ميلادي کال د ملگرو ملتونو د يونيسکو ادارې اړوند نړيوالو کلتوري ميراثونو په لړ کې ومنل شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دريو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د باميان په اړه د چينايي زيارت کوونکو، دويمه ډله دې د اروپايي پوهانو د معلوماتو او دريمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د باميانو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته و وايي.

۱- چينايي زيارت کوونکو د باميانو په اړه په خپلو يونليکونو کې کوم معلومات ليکلي دي؟ وليکئ.

۲- د باميانو په اړه د اروپايي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ وېي ليکئ.

۳- د رسمي سپړنو وروسته د باميانو په اړه څه معلومات لرئ؟ وېي ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د باميانو د ولايت په اړه معلومات راټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

په دې لوست کې د کیداریانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانیانو په امپراتورۍ کې د سیمه ییزو حکومتونو د پیل او د هغوی د سیاسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د واسو دیوا تر مړینې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سیمه ییزو واکمنیو دوران پیل شو. د کوشاني لویې امپراتورۍ د کنترول او اداري ځانګړی مرکز او پلازمینه له منځه ولاړه. د سیمو واکمنانو د خپلو ګټو او هیلو پر بنسټ واک وچللاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لویدیځو څنډو کې سیمه ییزو خپلسرو واکمنانو له نوي را ټوکېدلي ساساني امپراتورۍ سره اړیکې جوړې کړې. په حقیقت کې دا اړیکې د سیمه ییزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه، چې څه ناڅه نیمه پېرۍ یې ونیوله. ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بریالي نشو، کله به یې د پخواني افغانستان پر یوه سیمه او کله پر بله سیمه له محلي واکمنانو سره په جوړجاړي او یا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ رښتني ځغلولي، خو په بلخ کې د کیداریانو واک ته رسېدل، او د کیداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحیه د دې سبب شوه چې له ساسانیانو سره د پرله پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لورۍ زور واخلي. له همدې امله د کیداریانو د واکمنۍ زیات وخت د ساسانیانو سره په جګړو کې تېر شو.

کیداریان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند یو تن شهزاده، چې کیدار نومېده، په بلخ کې د چارو واک تر لاسه کړې. په بلخ کې د کیدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تیره شوې چې په شمال کې د یفتلي قبیلو تر پرله پسې بریدونو لاندې راغلل. له همدې امله کیدار د هنوکوش لویدیځ سیمو ته خپل مرکز ولیږدوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پر سیمو واکمن شو. د کیدار واکمني د وړو کوشانیانو د پیل مهال ګڼل کېږي چې له ۳۲۵ زېږدیز کال سره سمون لري. د کیداریانو او یا کابل شاهانو د دورې په اړه زیات معلومات یا د مسکوکاتو او یا چیني لیکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي.

له کیداري مسکوکاتو څخه داسې بریښي چې د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ پر له پسې جګړې او یو پر بل زیات برخلونه شوي دي. د کیدارا د واکمنۍ پر مهال له ساسانیانو سره مخالفت او جګړو پوره اټه کاله (۳۵۰ - ۳۵۸ زېږدیز) دوام درلود. د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان یو مؤرخ فوستس لیکلي چې کیداریانو او ساسانیانو په ۳۶۷ او ۳۶۸ زېږدیز کې په

خپل منځ کې خورا سخته جگړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماتې ورکړه. د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنگاس یادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنۍ پر مهال د یو شمېر سیمو اداره پر غاړه درلوده، د کیدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زېږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کښیاست. د نوموړي د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي. تر پیرو وروسته د ورهران یا بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واکې په لاس کې نیولې دي. تر بهرام وروسته د هندوکش سهېلي سیمې تر بریدونو لاندې راغلي او د کیداریانو او کوچني کوشانیانو واکمني یې له منځه یوړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیو الو ته واوروي.

پوښتني

- ۱ - د کیداریانو لومړنی واکمن څوک وو؟
- ۲ - د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟
- ۳ - د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته په نورو کتابونو کې د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

په دې لوست کې د یفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا کېږئ.

انګلیسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې یفتلیان له منځني اسیا څخه د سویل په لور را خوځېدلي او لومړنۍ اداره یې ۳۶۰ زېږدیز کال په تخار کې جوړه کړه. تخار او د هندوکش یو شمېر نورې سیمې یې له کیداریانو یا کوچني کوشانیانو څخه ونيولې او ساسانیانو سره تر درنو جگړو وروسته د خپلو سیمو دفاع ته اړ شول. دې قبیلو زیات شمېر بودايي ودانې، ښارګوټي او د لمر نمانځنې عبادت ځایونه یې ودان پرېښودل.

د یفتلیانو او ساسانیانو تر منځ د جگړو لړۍ هغه مهال ډېرې زياتې او درنې وې چې لا یفتلي واکمني د هندوکش سویلي لوري ته نه وه رسېدلې. د یفتلي واکمنانو او ساسانیانو تر منځ لومړنۍ جگړه په ۴۲۷ زېږدیز کال پېښه شوه. ساساني بهرام گور پر مرو او مرغاب برید وکړ او یفتلي واکمن خاقان د خپلې سیمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه یې له ماتې سره مخ کړل. په ۴۳۸ زېږدیز کال د بهرام زوی دویم یزدگرد بیا پر یفتلي ځاوري برید وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فیروز یو ځل بیا له یفتلي واکمنانو سره د جگړې لاره ونیوله، خو دا ځل یفتلي واکمن اخشنور ساساني فیروز ته داسې ماتې ورکړه چې فیروز د خپل ژوند او سیاسي پایښت لپاره اړ شو خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره یې یفتلي واکمن ته په زیاتو مالو ورکولو ځان خلاص کړ.

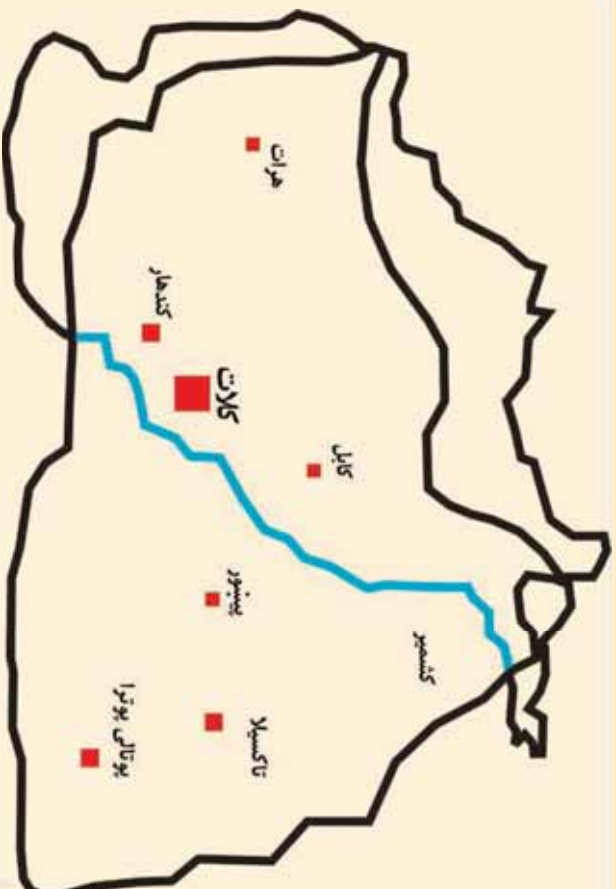
اخشنور له پیروز سره تر جگړې وروسته وکړای شول د پخواني آریانا یووالی بیا تاښت کړي. د هندوکش سویلي سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل یې د خپل یوه مرکز په توګه وټاکه

او له هماغه ځايه يې د نورو سيمو د نيولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جگړې زياتې شوې وې، ان تر دې چې د فيروز ورور، ولاش د خپل يوه وزير په وسيله له واکه ليرې او روزند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودور وروسته د فيروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر څوېرې مودې برضمل پاتې و، د ساسانيانو واکمن شو. قباد له يفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونيوه. په دې حالاتو کې د يفتلي واکمنانو پام د هند لورې ته وگرځېد.

اخشنور څه نا څه نيمه پيرۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونه د هغه باج منلی و. په هند کې يې د گوپتا کورنۍ وځپله تر ۶۰ زېږديز کال پورې يې هغه تر ۴۰ زيات ولايتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توريالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه ياد کړې دی. تورمنه خپله واکمني د هند تر مرکزي سيمو ورسوله او په ۵۰۲ زېږديز کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړينې وروسته د هغه زوی مېهراکولا (مېهرگل) واک ته ورسېد.

مېهراکولا د خپلې واکمنۍ د پراختيا لپاره پر هند بريدونه وکړل او د گوپتا کورنۍ يې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنگال له واکمنانو سره يې جگړې وکړې او زيات شمېر بودايي مرکونه يې وران کړل. مېهراکولا په ۵۴۲ زېږديز کال کې مړ شو او د ده له مړينې سره سم د يفتلي امپراتورۍ زوال پيل شو. هند او بنگال بيرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د يو شمېر پخوانيو سيمه ييزو واکمنانو لپاره د بيا واکمن کيدو زمينه برابره شوه.

د يفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – يفتلي په نامه د سيمه ييزو

د زابلي يفتليانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان ټولې

واکمنانو بله دوره پيل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبيل شاهانو، د باميان د شيرانو، د ننگين شاهانو نومونه د يادېدلو وړ دي چې د هيواد پر بيلا بيلو سيمو واکمن شول. د دې دورې ځانگړنې په افغانستان کې د سيمه ييزو واکمنانو حاکميت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بيلا بيلو سيمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توگه له شپږمې ميلادي پېړۍ څخه بيا د اتلې ميلادي پېړۍ تر ورستيو کلونو پورې دوام مومي، چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پيل سره سمون خوري.

د يفتلي واکمنانو د مسکوکاتو يو انځور

په ټولگي کي فعاليت

زده کونکي دې په دو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د يفتلي واکمنانو په اړه د انگليسي مؤرخ اولف کارو نظريه بيان کړي او دويمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولگيوالو ته و وايي.

پوښتي

- ۱ – يفتيان له کومه راغلل؟ خپل معلومات وليکئ.
- ۲ – د يفتلي واکمن اخشنور په اړه يې څه معلومات لرئ؟
- ۳ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

د بلخ د نهه گنبدي مسجد انځور چې په افغانستان کې لومړی مسجد بل کيږي

په دې لوست کې له اسلام څخه دمخه د افغانستان له سياسي، کلتوري او کلتوري وضعې سره پيژندگلوی پيدا کوی

د شپږمې ميلادي پيړۍ په وروستيو او د اوومې ميلادي پيړۍ په لومړيو کې افغانستان د ځايي اميرانو او د کوشاني او يفتلي ځينو پاڼي واکمنو له خوا اداره کېده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټوليز انځور اخيستی وي، بايد خپل دغه بحث په لنډه ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څيړنې لاندې ونيسو.

الف- سياسي وضعه:

افغانستان له سياسي پلوه د اسلام د سپيڅلي دين د څرگندېدو پر مهال گډوډ حالت درلود. له يوې خوا په ختيځ کې د گورپانا او په لوېديځ کې د ساسانيانو دوو ځواکمنو امپراتوريو شتون او له بلې خوا د مرکزي څښتلي ادارې نشتوالي د سيمه ييزو حکومتونو جوړېدو ته زمينه چمتو کړه.

د چين ورتلي سيلاتي هيونتسنگ چې په اوومې ميلادي پيړۍ کې يې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه يې خورا زيات مطالب کښلي د هغه مهال د سياسي وضعې په اړه ليکي: ((دغه هيواد په بيلايلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافيايي حوزه يې د يوه ځانگړي پاچا له خوا اداره کيږي.))

زابلې رتبيل شاهان له مشهورو کورنيو څخه وه چې له کابل شاهانو سره يې ښې اړيکې درلودې او په غزني او زابل يې واکمني کوله.

همدارنگه نورو کورنيو لکه د باميان د شيرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمني درلوده. همداسې ډېرو سيمه ييزو حکومتونو د افغانستان په گوټ گوټ کې حاکميت درلود. بلې توگه قوی مرکزی حکومت شتون نه درلود.

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه.

د دغه ټاټوبي وگړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش چې له بلخه او بوردابي ايسن چې له هنده يي سرچينې اخيستي وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربيره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبالغينو د راتگ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت ښايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د وېدې او اوستايي تهذيب لويه برخه ښکتهلېله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتور نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس برې پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنگونه او تهذيبونه، چې نوي به منځته راتلل او يا به پکې کوم نومښت رامنځته کېدو، د نوموړې سيمې خلکو په له خپل اصلي فرهنگ سره گلاوه او په يوه نوي بڼه به يې نړيوالو ته وړاندې کاوه. د دې ملعا د ثبوت لپاره د بېلگې په توگه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو، چې د دې خاورې د وگړو نوبتونو بلل کېږي. لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستي پاچا، دريم يزدگرد د احنرف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ۶۵۱ زېږديز کې د ساسانيانو وروستي پاچا، دريم يزدگرد د احنرف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ۶۵۱ زېږديز کې د ساسانيانو وروستي پاچا، دريم يزدگرد د عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سونمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينگښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جنگونه وکړل، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرگندېدا لپاره زمينه مساعله شوه.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو گروپونو ووېشل شي. لومړی گروپ به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويم گروپ به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه ټولگي ته معلومات ورکړي.

پوښتي

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنگه و؟ شرح يې کړئ.

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنگه وه؟ واضحه يې کړئ.

د ساساني دورې وروستي نومي پاچا د احنرف بن قيس په وسيله په کال زېږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او د کلو له سپين زېرو څخه د مسلمانانو د لومړيو جنگونو په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولگي کې د نورو په وړاندې وولي.

دړیږه څپرکی د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنگوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

د څپرکي موخي

- هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخي تر لاسه کړي:
- د تين النهرين، مصر، فارس، هند، چين، يونان، روم او امريکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د ياد شویو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړني به بيان کړای شي.
- له تاريخي نقشو څخه د گڼې اخيستنې وړتيا به پيدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به ليوالتيا پيدا کړي.

یوویشتم لوست د تمدن د رامنځته کېدو څرنگوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنگوالي په اړه د پوهانو د نظریاتو او د مدنیتونو د ځانګړتیاوو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تمدن عربي کلمه ده چې د بڼاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کېدو د څرنگوالي په اړه د مؤرخینو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظریات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بلوي کلتورونو پر بنسټ جوړېږي او بیرته د همدې بلوي کلتورونو تر بریلونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دایروي شکل پایښت مومي. انگلیسي مؤرخ ارنولد تاینبي د ننگونو (چلنجونو) او غبرګون نظریه د تمدن د رامنځته کېدو لامل ګڼي. د تاینبي په باور یو په بل پسې ننگونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنیت بدلې شوې دي.

د تمدن د پایښت په اړه یو شمېر مؤرخین په دې باور دي چې هغه یوه واحده منشا لري او له یوې لرغونې حوزې څخه پیل شوی دی. گوردن چاپلډ یو د هغو مؤرخینو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنیتونه له یوه ټاټوبي څخه راوتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بین النهرین او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي یې رابرسیره کړل. په پایله کې یې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپیل شوې وبلله. د مؤرخینو دویمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا یوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له یوه تمدن څخه پراختیا نه ده موندلې، بلکې د هرې سیمې د چاپیریال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړي تمدن منځته راغلي او وده یې کړي ده.

د لومړنیو مدنیتونو ځانګړنې:

بڼاري او بڼتون (انقلاب): له میلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د بڼارونو په جوړولو بڼالي شول. بڼارونه د دیني، فرهنگي، ټولنیز، اقتصادي او سیاسي بدلونونو مرکوزونه شول. د بشریت په تاریخ کې دا پرمختګ د بڼاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

سیاسي او نظامي جوړښتونه: د بڼاري ژوند له پیل سره سم حکومتي ادارې رامنځته شوې چې ټولني ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب وړایې. د سیاسي قدرت د ساتلو او د نورو

سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهانو، لور پورو روحانیونو، سیاسي مشرانو او پوځیانو د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولني د لورې طبقې وگړي شول. کروندگرو او صنعتکارانو په دویم پور کې او غلامانو د ټولني په تپت پور کې خلی وموند.

دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانگړی ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمیر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرکت او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولني د بریالیتوب لپاره د ارباب انواعو کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښود. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پوښتني

د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارزښت تائیدي نظر ولیکئ.
د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بیلګو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

په دې لوست کې د بين النهرين تمدن له لرغونتوب، لرغونو سيمو او سياسي وضعې سره آشنا کيږئ.

هغه سيمه، چې د دوو سيندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بين النهرين په نامه يادېږي.

په دغه سيمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مورخين يې د رامنځته کېدو لامل د جلي او فرات ښيرازه څنډې گڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح عليه السلام توپان په همدې سيمه کې پېښ شوي دي. د بين النهرين تر ټولو لرغونی ځای (دال حسونا) په نامه يادېږي، چې په پنځه زره مخزېږد کې يې يو لوی کلی درلود چې وگړي يې په کره بوخت وو، خو د وگړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ۴۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بين النهرين ته ولېږدېدل او هلته يې د يو تمدن بنسټ کېښود چې د(سومريانو) د تمدن په نامه يادېږي.

د سومريانو په استوگنځي (سومر) کې گڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کيش، لاگاشس، لارسا او وينيور يې د يادونې وړ دي. دغه ښارونه هر يو په خپلواکه توگه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه يا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځايونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خداي مجسمې پکې ساتل شوي وې.

د بين النهرين سياسي وضع

د سومر ښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران يې (انسي) بلل کېدل، په خپلواکه توگه اداره کېدل او مرکزي واکمنۍ يې نه درلوده. د سومر له پخوانيو واکمنانو څخه يو هم (ايتن) چې پر ټولو سومري دولتونو يې ولکه درلوده.

له ۲۴۰۰ کاله د ميلاد څخه وړاندې اکدي اقوامو سومري واکمن گيل گميش له منځه يوړ او واک يې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړی واکمن ساگون و چې د فارس له خليج څخه د بين النهرين تر شمال پورې يې خپل قلمرو ته پراختيا ورکړه. له همدې امله د بين النهرين په سياسي تاريخ کې ډېر شهرت لري او د بين النهرين لومړی سترواک گيل کېږي. دغه لړۍ له دوه پېړيو واکمنۍ وروسته

د شمال ختيځ د يو قوم (گوتي) له لوري له منځه ولاړه. گوتيانو يوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومريانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکد سره يو موقتي او د اور واکمني يې رامنځته کړه. دغه مهال اعلاميانو چې د فارس په سويل او لورېديځ يې واکمني درلوده او تازه يې د اور واکمني ته غاړه ايښې وه، يو ځل بيا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومريانو په وړاندې يې جگړې پيل کړې او په ۲۰۰۷ کاله د ميلاد څخه وړاندې کې يې د هغوی سياسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سويلي بين النهرين کې جگړې پيل شوې. په پايله کې اموري (بابل) لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې يې بنسټ ايښودل شوی و، د دغه هېواد نېړۍ برخې سره يو موقتي کړې او د بابليانو په نامه سترواکي يې رامنځته کړه.

د بابليانو د لرغونې سترواکۍ پير، چې درې پېړۍ يې دوام وکړ، د نړۍ د تاريخ د پام وړ څپرکي گڼل کېږي. د دغې لړۍ نوميالی واکمن حمورابي و چې د بين النهرين يووالی يې ټينگ کړ، خپل قلمرو ته يې پراختيا ورکړه، د سترواکۍ بنسټ يې کېښود او پر دې سربېره يې سوداگرۍ او کرنې ته ډېره پراختيا ورکړه. د وگړو لپاره يو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه يادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

د حمورابي د يوې مجسمې څو انځورونه

دحمورابي د قانون يوه برخه

که څوک يو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات يې ونه رسوي، تور لگورونکی بايد په قتل

ورسپړي.

که چانتنبدلي غلام ته پناه ورکړه، بايد ووژل شي.

که چا د يو بل چا غلام وواژه، په بدل کې يې بايد غلام ورکړي.

که يو آزاد تن يو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې بايد نغددي جریمه ورکړي او که چيرې يې باېلي ووايه بايد شپيته درې ووهل شي.

د حمورابي له مړينې سره په بين النهرين کې بلواوې پيل شوې. په پايله کې يې بايليان له منځه ولاړل او اشوريان واک ته ورسېدل. اشوريان يو جنگي قوم و او د اشور په ښار کې يې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی ساگون و چې له ميلاده ۹۰۰ کاله وړاندې يې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوريانو ډېرې برېاوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته يې د مديترانې تر مورگو پورې پراختيا ورکړه. څه مهال وروسته يې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوريانو وروستی واکمن اشور ښال و چې ډېرې سيمې يې تر خپلې ولاکې لاندې کړې او د اعلاميانو سياسي ځواک ته يې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نينوا ښار و چې په ياده اداره کې يې ډېره پراختيا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له يوې پېړۍ زيات يې په بين النهرين واکمني وکړه، کلدانيان وو. کلدانيان د نويو بايليانو په نامه هم يادېږي، ځکه خپله پلازمېنه يې له نينوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه

پي وکره چي د بابليانو تمدن راژوندي کړي او د جمهوريې قانون پلی کړي، خو بريالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد کي هخامنديانو د کلايانو وروستي واکمن، بخت نصر له منځه يوړ او د بابل ښار يې ونيو. په دې ډول بين النهرين د هخامنديانو په قلمرو کي شامل شو. له هخامنديانو وروسته ساسانيانو په بين النهرين ولکه ومونده او په اوومه زېږديزه پېړۍ کي نور موري سيمه د مسلمانانو له لوري ونيول شوه.

په ټولگي کي فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومريانو، دويمه ډله دې د اکليانو او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه خپل معلومات وليکي او د هرې ډلې استازي دې خپلو ټولگيوالو ته وړاندي کړي.

پوښتني

- 1- د بين النهرين لومړنی تمدن په څه نامه يادېږي او د رامنځته کېدو لامل يې څه و؟
- 2- د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهېږئ، خپل معلومات وليکئ.
- 3- د اور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات وليکئ.
- 4- جمهوريې کوم کارونه ترسره کړل خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بين النهرين د سياسي وضعې په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولگيوالو ته دې وړاندي کړي.

په دې لوست کې د بين النهرين د خلکو له ديني عقايدو، ټولنيزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنوسره آشنايي پيدا کړئ.

دين: د بين النهرين اوسېدونکو په ډېرو خدايانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځينو خدايانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت يې بوخت وو. د بناونو په مرکزونو کې د غوښديو په سر څو پوړيزه عبادت ځايونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د بناو ساتنې د خداي مجسمې ايښودل شوي وې.

د بين النهرين اوسېدونکو د خپلو خدايانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرانې يې کولې او په گډه يې مذهبي سروډونه ويل. هغوی له مړينې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله يې له مړو سره په قبرونو کې وسایل ايښودل.

د تاريخي روايتونو او ديني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهيم (ع) ولیره چې خلک د باطلو خدايانو له عبادت څخه منع کړی او د واحد خداي عبادت ته يې راوبولي. د حضرت ابراهيم (ع) توحيدې دعوت د دغه مهال پياځپانچا نمرود له مقاومت سره مخ شو، خو ډېر ژر د بين النهرين له ټولو تير او فلسطين او جزيره العرب ته ورسېد.

کوزه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچينو شتون د بين النهرين د کرنې د پراختيا او ودې بنسټيز لامل و چې له امله يې د اوبه خور منظم سيستم رامنځته شو او د ټولنيز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. زغم او اوريشي د بين النهرين مهم کرنيز پيداوار و.

ليک: له بين النهرين څخه ډېرې خټينې لوحې ترلاسه شوي چې پر مخ يې په بېلابېلو بڼو ليکني څرگندېږي. د مورچينو څېړنو په ډاگه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب يې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي، په واقعيت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ويلاي شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بين النهرين کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د بڼوونې او روزنې، د خدايانو د عبادت، د حقوقي مسايلو، جگړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په ميخې ليکل شوي. په دې توگه ويلاي شو چې په بين النهرين کې لومړنی رامنځته شوی ليک ميخې دی.

علوم: د نجوم پوهې په بين النهرين کې د پام وړ پرمختگ کړی و چې لامل يې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مريخ، مشتري او زحل نومېږي، پېژنل. د دجلې او فرات د سيندونو څپو د بين النهرين وگړي هڅول چې د اوبه خور سيستم د تنظيم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او رياضیکي فعاليتونه منځته راغلل چې واپسي د جمعي، منفي، ضرب او تقسيم عملي هم رامنځته شوي. د بين النهرين وگړو کال په دولسو سپوږميو مياشتو او هره مياشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرمين بناو

بابل د بين النهرين له لرغونو بناونو څخه دی. د مورچينو په آند دغه بناو له ۴۰۰۰ مخزېږد راهيسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنيو بناونو څخه شمېرل کېده. د بابل بناو د لرغوني بابلي واکمنۍ په

ځانگړې توگه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختيا ومونده.

په ۶۸۹ مخزېږد کې د اسوريانو د يرغل په پايله کې د بابل ښار ويجاړ شو. د کلدانيا په واکمنۍ کې بابل يوځل بيا پلازمېنه شو. د دغې لړۍ يو واکمن (بخت نصر) د بابل د ودانولو په موخه ډېرې هڅې وکړې چې په ترڅ کې ېې بابل د خپلې ټيکلا او عظمت لورې پورې ته ورسېد. په ۵۳۹ مخزېږد کې د بابل ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی.

د بابل ښار د فرات د سيند په غاړه کې پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ۵۲۰ کيلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار شا و خوا لور او محکمو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ۲۵۰ برجونه او ۱۰۰ دروازي درلودې، چې په خوا کې ېې له اوبو ډکې ژورې کندي موجودې وې. د ښار ديوالونه ېې ۹۰ کيلومتره اوږده وو. د فرات سيند د ښار له منځه تيرېده چې دواړو خواو ېې د ښکلو پلونو په واسطه له يو بل سره لار موندله.

د ښار سترې ودانۍ له ډېرو جوړې وې. د دغو ډېرو مخ په سفالي رنگ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانيو څخه يوه هم هغه برج چوله اووه پوړيزه ودانۍ وه چې کابو ۲۰۰ متره لوړوالی ېې درلود او د نړۍ له ټولو لوړه ودانۍ گڼل کېده. د دغې ودانۍ باندینې لوری د ښکلو انځوريزو کاشيو په واسطه پوښل شوی و.

بين النهرين ته د يونانيانو له راتگ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وگرځيد او د هغه استوگنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پايله کې دغه ښار ډېر زيانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د رواياتو له مخې حضرت ابراهيم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالی د بغداد د سويل په ۸۵ کيلومتري کې د کوفي ښار ته نژدې شتون لري.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بين النهرين د وگړو د مذهبي عقيدو، دويمه ډله دې په بين النهرين کې د علومو د پرمختگ او دريمه ډله دې د بابل د ښار په اړه معلومات وليکي او دهرې ډلې استازی دې ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- د بين النهرين د عبادت ځايونو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.
- ۲- د علومو په برخه کې بين النهرين کومې لاسته راوړنې لري؟
- ۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توگه ېې ووايستئ؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم نمرود په اړه معلومات وليکي او ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

په دې لوست کې په مصر کې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتيايي پړاوونو او همدارنگه د لرغوني مصر له سياسي وضعې سره اشنيايي پيدا کړئ.

د مصر هيواد په افريقا کې پروت دی. د مؤرخينو په آند په مصر کې د بشري مدنيت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نيل سيند و چې په خپلو بشپړازو غاړو مورگو کې کلي اوبنارونه رامنځته شول. په لوړه کچه يې کلتور ته پراختيا ورکړه او د بشر د ډېرو فعاليتونو بنسټ يې کېښود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پير له تاريخ وړاندي دوره بلل کېږي. هغه مهال د نيل په وادې کې مرکزي واکمني نه وه، خو سره له دې هم ځينې ځايي واکمني يوموقف شوې او دوه واکمنۍ يې يوه په سويل او بله په شمال کې رامنځته کړه. په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړ شو او همدارنگه ليکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پير له علمي پرمختياوو څخه گڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سويلي او شمالي واکمنيو د يوځای کېدو په ترڅ کې مرکزي واکمني منځته راغله.

د دغې واکمنۍ بنسټ ايښودونکی لومړی مينز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ايښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخين د مصر لرغونې تاريخ د مينز له مهاله د هخامنشيانو تر ورنگ پورې په درې دورو وېشې:

۱- لرغوني واکمنۍ:

لرغوني واکمنۍ واک ته د مينز له رسېدو سره پيلېږي. په دغه واکمنۍ کې شپږ کورنۍ يو

بل پسي واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنۍ سيستم تيوکراسي (دیني) و. پاچا هم سياسي او هم دیني مشر و. ځکه د هغه ځواک د خدای ځواک گڼل کېده او په خلكو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغونې واکمنۍ د پام وړ پوځي ځواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصر کې نړۍ پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیودالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې گلوډي واکمنه وه. نجیبان د ډبر ځواک خښتان و چې له امله یې د ټولنیزو پورکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

منځنۍ واکمنۍ

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده، په پایله کې یې گلوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوي پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي. دغه واکمنۍ د لرغونې واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونان یوبل پسي واک ته رسېدل، خو اصلي ځواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونان یې د پوره ځواک څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وگومارل. ویلاي شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زریزه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د گلوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو یې زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې او علمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسو سیانو، چې په لوېدیځې اسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جگړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسو سیانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او

د فرعون انځور

بهرني څوآکونه يې له خپلې سيمې څخه وایستل. د دغې بريا اتل د اتلسمې کورنۍ موسس لومړی اهموز و. ۳- ۵ امپراتورۍ دوره (۱۵۸۰ تر ۱۰۹ ميلاد څخه وړاندې)

دغه دوره د هکسوسانو له ايستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پيلېږي اهموز د مخکښو دورو په پرتله يو پياوړی نظام رامنځته کړ. فلسطين يې ونيو او تر سوريې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بريالي بريدونه د دريم توتمس پرمهال پېښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سيمه يې د مصر په قلمرو کې ورگډه کړه.

د امپراتور له مړينې وروسته يو ځل بيا گډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونيان يې په له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله يې يو په بل پسې انقلابونه پيل شول او تر دولسمې مخزېږدي پېړۍ پورې يې نيول شوي سيمې له لاسه ووتې او واکمني يې د څورټيا په لور روانه شوه. په ۶۷۰ مخزېږد کې مصر د اسورانو له لورې ونيول شو او تر ۶۶۲ مخزېږد پورې يې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر يو ځل بيا ځواک تر لاسه کړ او کلتور پراختيا وموندله، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ۵۲۵ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لورې ونيول شو چې له دې وروسته تيرتمن بيا راژوندی نشو. په ټوليزه توگه په مصر کې شل کورنۍ واک ته ورسېدې او گڼ شمېر فرعونانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه يو هم دويم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال يې حضرت موسی عليه السلام راڅرگند شو.

په ټولگي کي فعاليت

زده کوونکي دي په دريو ډلو وروپشل شي. لومړۍ ډله دي د لرغوني واکمنۍ، دويمه ډله دي د منځنۍ واکمنۍ او دريمه ډله دي د امپراتورۍ دورې په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازي دي ټولگيوالو ته وړاندي کړي.

پوښتني

- ۱- د نيل په وادي کې مرکزي واکمنۍ څه مهال او د چاله لوري رامنځته شوه؟
- ۲- د لرغوني مصر د تاريخي دورو په اړه خپل معلومات وليکئ.
- ۳- حضرت موسي (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرگند شو؟ نوم يې واخلي.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

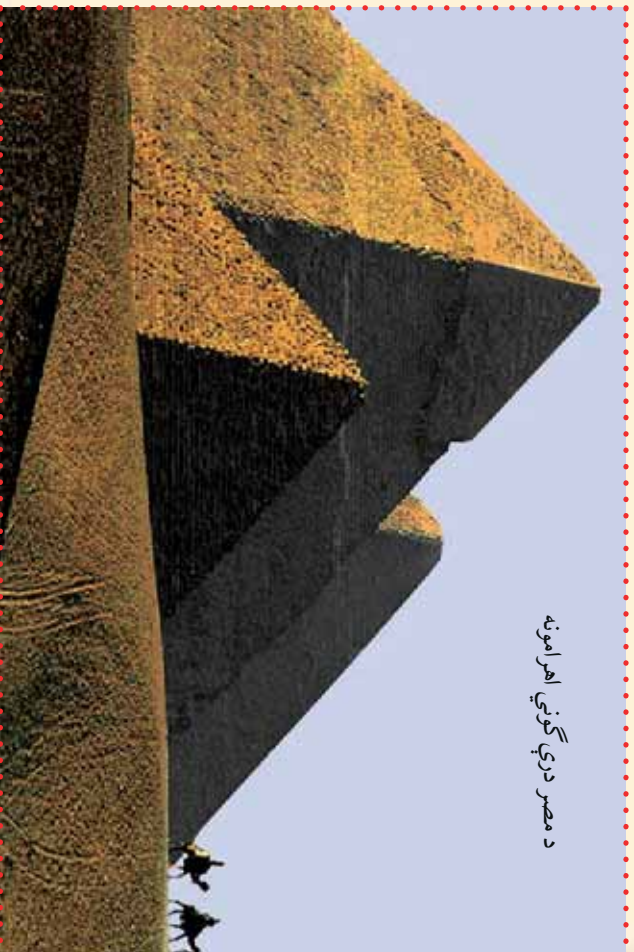
زده کوونکي دي د مصر د فرعونانو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولگيوالو ته دي وړاندي کړي.

په دې لوست کې د مصریانو د مذهبي عقایدو، ټولنيزې وضعې، اقتصادي سیستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعالیتونو او د لرغوني مصر له تاریخي اثارو سره آشنایي پیدا کوی.

دین: دلرغوني مصر د وگړو په ټولنيز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ کې اغیز کړی و.

د لرغوني واکمنۍ سیستم تیوکراسي (دیني) و. په منځني واکمنۍ او ان د امپراتورۍ په دوره کې د هیواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې. په لرغوني واکمنۍ کې بیلابیل دینونه سره یوځای او یو واحد دین منځته راغی. همدارنگه له بیلابیلو خدايانو څخه آمون زي (د لمر رب النوع) چې د عدالت، رښتینولۍ او د کایناتو د اخلاقي چارو ساتندوی گڼل کېده او اوسیروس (د نیل رب النوع) چې د نباتاتو خدای گڼل کېده منځته راغلل. په منځني واکمنۍ او د امپراتورۍ په پیر کې دین خپل وروستی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د یرغل پرمهال دغه دین په خرافاتي دین تبدیل شو. خلکو د پیسو په مقابل کې په پایروس لیکل شوی بنسلیک اخیسته او د مړي ترڅنګ یې په قبر کې ایښوده. په دې لیک کې له ارباب الانواعو څخه د نوموړي شخص د بېیلو غوښتنه کېده. دغو دیني خرافاتو چې د روحانیونو له

د مصر درې گوني اهرامونه

خوځا پلي کېده، پر چاپيريال ناوره اغيز وکړ چې له امله يې په ۱۳۷۵ مخزېږديکي د څلورم امنو هوټيپ په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زور مذهب له منځه ولاړ او پر ځای يې نوی دين رامنځته شو چې په هغه کې د اتون د څډای (د لمر لرغونی نوم) عبادت کېده. امنو هوټيپ خپل نوم په اختلاون تبديل کړ. وروستيو فرعونانو له دغه مذهب سره ليوالتيا نه درلوده، په تيره توگه خامون چې دینی خرافات يې بيا دود کړل او د اتون دين يې له منځه يوړ.

د لرغوني مصر کلتوري ميراثونه تر ډېره اهمونه، موميالي جسدونه، عبادتځايونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډبر ليکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول يې د مذهب په سيوري کې منځته راغلي دي. مصریانو پر ډول ډول خدايانو عقیده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نيل او ځينې حيوانات يې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه يې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځايونو کې ايښودې. دا هم بايد په ياد و لرو چې ددغو ټولو خرافاتو او شرک تر څنگ الله تعالی د توحيد لاري ته د خلکو د رابللو په موخه پيغمبران عليهم السلام راستولي دي. موسی عليه السلام او ورور يې، هارون عليه السلام په مصر کې په پيغمبرۍ مجموع شول. موسی عليه السلام او پيروانو يې د الهی تعليماتو په رڼا کې د ژوندانه او واحد خدای د عبادت بيرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره يې نښته وکړه. د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بی عدالتۍ په وړاندې د موسی عليه السلام پاڅون په پای کې د خلکو په يو خوځښت تبديل شو چې په پايله کې يې فرعون جوړ شو او د توحيد دعوت يوځل بيا لوړ پورته ورسېده.

په نيل کې مصریانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې يې ايښودل، خو وروسته يې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه يې هغوي موميالي کول او د اړتيا وړ وسايل يې ورسره په قبر کې ايښودل.

ټولنيز حالت:

مصري ټولنه په واقعيت کې له څلورو ټوټو څخه جوړه شوې وه. په هر ټوټه کې يې افرادو او په سر کې يې فرعون ځای درلود. د پروکو تر منځ د ژوند توير ډېر نه و. ټول وگړي د قانون په وړاندې برابر و. سره له دې چې اقتصادي تويرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړو پرته د هيڅ تن ټولنيز موقعيت څرگند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کو لای شول له يو ټولگي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په نيل کې په سختو کارونو گومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې يې بدلون راغی چې په پايله کې د غلامانو ټولگي بېخي له منځه ولاړ. په مصري ټولنه کې ښځو لوړ

مقام درلود، تر دې چې د فرعونې تاج او تخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونانو له خپلو خویندو او د کورنۍ له نژدې غړو سره واده کاوه. د ښوونې او روزنې په ډگر کې هم مصر د پام وړ برخه محسوسه کړې و. د دولتي ښوونځيو ترڅنګ خصوصي ښوونځيو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سیستم:

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې او مالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختيا موندلې وه او ځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکیت وې، چې د ماليې په مقابل کې يې پر خلکو وېشلي. له شلمې مخزېږدي پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختيا وموندله او د اقتصادي بنسټ په پياوړتيا کې يې تر ټولو زيات ارزښت ترلاسه کړ. مصريانو له بهرنیو هیوادونو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختيا ورکړې وه چې ښه بېلګه يې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصر ته د افغانستان د لاجوردې ډېرو رسېدل دي.

صنعت هم د مصر د اقتصاد په پياوړتيا کې ډېر ارزښت درلود. پېړۍ جوړونه، ښېښه جوړونه، کولالې، د ټوکړانو اوبل او د ډبرې توبال هغه صنايع وې، چې ګڼ شمېر وګړي يې په کارونو بوخت کړي وو.

د فلزي پیسو په جوړونه کې هم مصر نړيوال شهرت ترلاسه کړې و. د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو تر منځ وېشل شوي وې او د حکومت له عملي کنټرول څخه بهر ګڼل کېدې، خو د دغې دورې زيات لګښت په کروندګرو د لوړې ماليې لامل وګرځېد، چې په دې ډول فرعونان د ځمکو څښتن او کروندګر يې توکړان شول. سربېره پر دې د زياتو پیسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګرې هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اځنانون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانيون له ماليې معاف وو او د دولت په پانګه کې يې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنيزې ځمکې يو پر اوومه برخه د روحانيونو حق و او همدا رنگه د زرګونو حيواناتو او کابو سل بېړيو څښتنان هم وو.

ادبيات:

مصريان لومړني خلک وو چې انځوريز ليک (هيروغلیف) يې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه ليک د عبادتځايونو، ماڼيو او د فرعونانو د مقبرو د اړونده مطالبو د ليکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو مدرسو کې يې زده کوونکو ته ورښودله. له هيروغلیف پرته د ډيموتيک په نامه هم يو ليک

دود و چې د منځني پور وگړو او سوداگرو ورڅخه کار اخيسته.

کاهنان په مدرسو کې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسو کې د پاپيروس له کاغذ څخه گټه اخيستل کېده.

دکلنزو رامنځته کېدل هم د يادونې وړ دي چې په حقيقت کې د هغه مهال د تاريخ کتابونه و. په دغو کلنزو کې مصري مشيانو د فرعونيانو برياوې څرگندولې او د هغوی اړوند مسائل يې ليکل.

هنر او معماري:

د مصر تمدن ته تر ډېره هغوکلتوري ميراثونو شهرت ورکړی چې د يادگار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهمونو، عبادتځايونو، ماڼيو، مجسمو او هغو انځورونو څخه عبارت دي دا آثار د وخت د واکمنيو د لوبې، او پوهې څرگندونه کوي، چې د مصر درې گوني اهمونه يې ښې بېلگې دي. د اهمونو سرسپره گڼ عبادتځايونه هم ودان شوي وو چې په چاپير کې يې د کاهنانو، غلامانو او کار کونکو ځانگړو ځايونو شتون درلود. په دغه عبادتځايونو کې د سپيڅلو حيواناتو مجسمې ايښودل شوې وې او سستي يې له ديني ليکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دي په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دي د مصریانو د مذهب، دويمه ډله دي د اقتصادي سيستم او دريمه ډله دي د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازي دي ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- ۱- د مصریانو د ديني عقيدو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.
- ۲- د مصریانو د ټولنيز حالت په اړه معلومات وليکئ.
- ۳- د مصریانو د ادبياتو په اړه معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دي د مصریانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات وليکي او ټولگيوالو ته دي واوروي.

په دې لوست کې به د اریانا تمدن د فارس برخه، چې د افغانستان برخه یې په سر کې توضیح شوه، پېژنئ اوس به د فارس تمدن د سیاسي، ټولنيزي، اقتصادي او کلتوري وضعي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې اریایان په بلخ کې میشت شول، د وگړو د ډېرښت له امله د اریانا دننه ختیځ او لویدیځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لویدیځ ته کله شول او د اوسني ایران په شمال او فارس کې میشت شول هغوی د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د یو مدنیت بنسټ کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخي دښتي، سیندونه او شتمني طبيعي زېرمې د دې لامل شوي چې په دغه هیواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختیا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي. سیالک، گوران، مارلک، جیروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سیمې دي چې وگړو یې د گاوندیو سیمو له وگړو، لکه د مندیگک، موهنجودارو او هربې له اوسیدونکو سره اړیکې درلودې.

له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ایلامي وگړو په فارس کې د ایلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاریخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ایلامي واکمنی سیاسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ایلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختیا ومونده. د بابلیانو او آشوریانو له واک ته رسېدو سره ایلامیان کمزوري شول او په پایله کې په ۶۴۵ زکال کې د آشور ښارپال له لوري فتح شو. آشوري لیکني د هغو دوو قبایلو یادونه کوي چې د فارس په شمال لویدیځ کې میشت وو او د ماد او پارسیانو څخه عبارت دي.

د هیرودت په وینا د ائمي مخزېږدي پېړۍ په وروستیو کې د دیاکو په نامه یو شخص د ماد قبایل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد واکمنی بنسټ یې کېښود.

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې یو له هغوی څخه هم استیګ و چې په واکمنۍ کې یې د ماد ځواک خپل لوړې پورې ته ورسېد او د ماد قلمرو ته یې ډېره پراختیا ورکړه. د ماد د قلمرو پراختیا د فارسي قبایلو له لوري ودرېده. پارسیان د کوروش په مشرۍ یو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې یې د ماد واکمنۍ له منځه یووړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمنۍ منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار یې تر ولکې لاندې راوست او ځان یې د بابل پاچا وپاله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجیه واک ته ورسېد. کمبوجیه په مصر یرغل وکړ او هغه یې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشیانو اته واکمنان یو بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشیانو وروستی واکمن، درم داریوش د مقدوني سکندر د یرغلونو په پایله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنگ

دین: د شرک او خرافاتو د خپرېدو په پایله کې په پخواني فارس کې د ځینو څارویو، ځمکې، آسمان، اویو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تیره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانیو فارسیانو په مذهب کې عبادتځایونو شتون نه درلود. دیني مراسم، دعاګانې او قربانۍ په مناسبو ځایونو کې ترسره کېدې. خو وروسته عبادتځایونه ودان شول چې د خدایانو مجسمې پکې ایښودل کېدې او خلکو به یې عبادت کاوه.

ایلامیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره یې خاورینې کوزې څښولې او همدا رنگه یې له کاناونو څخه قبرونو ته اوبه ورتویولې چې مړي تړي نه شي.

د زردشت په راڅرګندېدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت یې ترلاسه کړ.

هنر، صنعت او معماری:

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختینو او فلزی لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کتلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وگړو خپل کورونه په لورو ځایونو کې د تینگو کلاگانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاگانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونه او د څار برجونو شتون درلود چې د جگړې د سنگرونو په څیر ورڅخه گټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معماری په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرگندونه کوي. هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه گڼ شمېر مانی ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډبرلیک ډول فلزي، طلايي، نقره يي او د زینو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لورجې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختگ څرگندونه کوي.

د جمشید تخت: د هغو ښکلو مایو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوي وه. داریوش دغه ځای د خپلې مانی لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه یې له پول هېواد څخه گڼ شمېر هنرمندان په کار وگمارل. له داریوش وروسته یو لړ

د جمشید د تخت یو انځور

هخامنشي واکمنانو په دغه ځای کې ماتي، جوړې کړې.
په دغه سيمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کېدل چې له بېلابېلو ولايتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازيو گډون کاوه. د يوناني سکندر له راتگ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسايل له منځه ولاړل او ودانۍ يې زيانمنې شوې.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسيانو د واکمنۍ دويمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات ټولگيالو ته وړاندې کړي.

پوښتني

- د فارس لرغونې سيمې کومې دي؟ نومونه يې واخلئ.
- د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ايښودونکي څوک و او څه مهال رامنځته شو؟
- د ماد د واکمنۍ د هنر او معمارۍ په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د جمشيد تخت په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولگيالو ته دې وړاندې کړي.

په دې لوست کې د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنگوالي، سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره اشنايي پيدا کوي.

هند په اسيا کې د تمدن د پيدايښت له لرغونو مرکزونو څخه گڼل کېږي. هند هغه پراخه او ښکلي سيمه ده چې په خپله غير کې يې ډېر مدنيتونه، علوم او مذهبونه روزلي او نړيوالو ته يې د سوغات په توگه وړاندې کړي دي.

په ۱۹۲۴ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سيمو (هرپه او موهنجودارو) پاتې شوني وموندل چې لرغونتوب يې ۳۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي. هرپه او موهنجودارو کراچۍ ته څيرمه ځای لري، د دراويدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه گڼل کېږي. د هرپه او موهنجودارو تمدن د سند په لويديځ کې رامنځته شوی. له دغې سيمې څخه تر لاسه شوي آثار څرگندوي چې

له موهنجودارو د ودانيو پاتې شوني

د دغې سیمې وگړي په ۳۰۰۰ مخزېږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوبښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ وو. د هر په او موهنجدادو پاتې شوني ښيي چې په دغه سیمه کې له پخو خښتو څخه جوړ گڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واپتونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوو. پوړیز او د پراخه کوچو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اویو څاگانو، حمامونو، د کالنونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاگه کوي چې دغه وگړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزېږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې اریایان هند ته ولېږدېدل او د دراویدی اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د خان تابع کړل. اریایانو هند ته له راتگ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقي لکه: برهما (روحانیون) کشتایان (جگړه ماران) وېسا (سوداگر او کروندگر) او سودرا (کارگران) رامنځته شول.

اریایانو په هند کې واحد واکمني رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د خان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او پکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا گوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځایي واکمني سره یو مورتی او یوه څو اکمنه واکمني یې رامنځته کړه چې د موریانو واکمني بلل کېږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریا څخه وروسته په هند کې د گوپتا واکمني منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

فرهنگ او تمدن:

دین: د تاریخي حقایقو او سمو دیني عقایدو په نظر کې نیولو سره، توحید او د یو خدای عبادت د انسانانو په دیني تاریخ کې یو اصل دی او له خدای څخه پرته د نورو شیانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لارې ده. د همدې انحراف پر بنسټ د اریایانو له مهاجرت وړاندې په هند کې د حیواناتو او طبیعت لمانځنه کېده. لوی او غټ خدایان یې گڼي (د اور خدای) او اندیرا (د باران خدای) وو. په لرغوني هند کې ډېر کیشونه رامنځته شول، چې له هغوی څخه یو هم برهمن و. د برهمن دین دولت ته د خدایي مقام ورکړه او پاچا یې سپینڅلی باله. په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دین منځته راغی چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره براختیا یې ومونده.

علم، هنر او معماري:

د لرغوني هند وگړو په ریاضي او طبابت کې ډېر پرمختگ کړی و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سیستم او داسې نور د هنديانو له لوري رامنځته شول. هنديانو د ارتیا له مخې د جشن او قربانۍ ورځې وټاکلې او له همدې امله یې نجوم ته هم ډېر پام اړولی و. په لرغوني هند کې هنر او معماري هم ډېره پراختیا موندلې وه، چې بېلگې یې د هرنې او موهنجودارو په پاتو شونو کې تر سترگو کېږي. د بودايي دین له پراختیا سره سم په ټول هیواد کې گڼ شمېر عبادت ځایونه ودان شول. سربېره پردې د واکمنانو لپاره بڼکلي او ستري مانې جوړې شوې، چې پاتې شوني یې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختگ څرگندونه کوي.

د هندي هنرمنانو یو بل مهم کار د مجسمو جوړول و. هغوی د بودا او هندي خدایانو لپاره له

لرگيو او ډبرو څخه گڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وگړو له لورې يې عبادت کېده.

په ټولگي کې فعاليت

زده کونزکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د اريايانو د ورتگ، دويمه ډله دې د لرغوني هند د دين او دريمه ډله د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازي دې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتي

د هند د لرغونو سيمو په اړه څه پوهېږئ؟
آريايان هند ته څه مهال ولېږدېدل او څه ډول طبقاتي سيستم يې رامنځته کړ؟
په لرغوني هند کې د علم د پراختيا په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کونزکي دې د هنديانو د کلتور په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

د چین تمدن

په دې لوست کې د لرغوني چین له سیاسي، ټولنيزي، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاريخي آثارو سره اشنایي پیدا کړئ.

د چین هیواد د اسیا په ختیځ کې پروت او د نړۍ د لرغونو تمدنونو یو مهم مرکز و. د چین تمدن د هوانگهو د سیند په غاړه کې رامنځته شوی چې ښیرازه ځمکې یې درلودې او وگړي یې په کرڼه بوخت وو.

په لرغوني چین کې لومړنۍ واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانگ په نامه یادېږي. د خط او کلنيزي رامنځته کیدل او د چيني لوبو جوړېدل د شانگ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه گڼل کېږي.

دويمه واکمني، چې په چین کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه یادېږي، چې واکمنانو یې له ۱۰۲۸ - ۲۵۶ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستیو کې په چین کې کورنۍ جگړې او اڅ وډب رامنځته شوي چې په پایله کې یې د (چه این) په نامه قبیلو پر چین ولکه ومونده او د لرغوني چین د یوې مشهورې واکمنۍ بنسټ یې کېښود.

د چه این قبیلو واکمن شي هوانگ تي و چې د چین په تاریخ کې ډېر شهرت لري. شي هوانگ تي بیاوړې بوځي څواک درلود او له همدې امله په دې بريالی شو چې وړې واکمنۍ له منځه یوسي. هغه د چین پر پراخه هیواد ولکه ومونده او خپل ځان یې لومړی سترواک وپاله. په دغه واکمنۍ کې د چین د تمدن د ودې او نیکمرغۍ دوره پیل شوه. قوانین رامنځته شول، سرکونه جوړ شول او د بهرنیو بریلونو د مخنیوي په موخه د یوه دیوال جوړول پیل شول چې دا مهال د چین د ستر دیوال په نامه یادېږي.

د شي هوانگ تي له مړینې وروسته په چین کې گډوډۍ رامنځته شوې چې په پایله کې د هان لړۍ واک ته ورسېده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودايي مبلغانو چین ته سفر وکړ او په دغه هیواد کې یې بودايي دین ته پراختیا ورکړه.

فرهنگ او تمدن:

دین: په لرغوني چین کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نیکونو عبادت کاوه. د پخواني چین دوه ستر کیشونه د تائو او کنفیوس عقاید دي. د دغو دینونو له نظره انسان او طبیعت سره ډېر نږدې دي او یو پر بل اغیز کوي. د تائو دین د ساده ژوند ښېګڼې او ډېر خپلو غوښتنو سترګې پټول تبلیغوي. کانفوسیوس له ټولني سره د اړیکو پیدا کولو او د انسانانو ترمنځ د اړیکو په درلودلو باندې ټینګار کوي. دغه دین د پخوانیو دودونو، مشرانو، پلرونو، نیکونو او د کورني یوالي په درناوي ټاکنید کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دین دغه هیواد ته راغی او ګڼ شمېر پیروان یې وموندل چې د چینایانو په کلتوري ژوند یې ډېر اغیز وکړ.

ادبیات: د چینایانو لیکدود د هیروګلیف په څیر یو لرغونی لیکدود دی. دغه لیکدود د چه این په واکمنۍ کې معیاري شو او په ټول چین کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کېږي. دغه لیکدود په نورو هیوادونو کې هم خپور شو او د جاپانیانو، کوریایانو او ویتنامیانو د لیکدود بنسټ یې کېښود.

په لرغونو پیړیو کې لیک د هلوکو او لرګیو پرمخ کښل کیده. په لومړۍ میلادي پېړۍ کې په چین کې کاغذ رامنځته شو چې په لیکلو کې یې یو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته یې پوهه ورسوله.

د چین د لیکدود پرمختګ د شتمنو ادبیاتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصیدو کتابونه او تاریخي اثار ولیکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختیا رامنځته شوه.

علم، صنعت او هنر:

چينايانو د نجوم، رياضياتو او جغرافيايي په برخه كې ډېر پرمختگ كړى و. د چو په واكمنۍ كې د بېلابېلو ايالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هيواد د جغرافيايي په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چينايانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلومولو لپاره يې يوه اله هم رامنځته كړې وه. هغوى د اوسپني په مقناطيسي ځانگړتيا پوهيل، چې وروسته يې قطب نما رامنځته كړه. چينايانو د انسان د اناټومۍ په برخه كې هم ډېره پوهه درلوده. په يوشمېر ناروغيو او د هغوى د درملنې په اړه يې هم معلومات درلودل.

چينايان لومړني وگړي وو چې له ختيتولونينو او فلركارۍ سره يې ښه اشناني درلوده. د چين ستر ښارونه له پوهانو او صنعتكارانو ډك وو. د كاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چينايانو وياړونه دي. د چيني لوبو جوړونې او د توكر او بلو صنعت ډېر پرمختگ كړى و. په لرغوني چين كې هنر او معمارۍ هم ډېره وده كړې وه. د لرغوني چين په ښارونو كې گڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځايونه جوړ شوي و. د چين ستر ديوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت يوه څرگنده بيلگه ده.

د چين ستر ديوال

د چين ستر ديوال د نړۍ له برمه ډوك تاريخي اثر دی. دغه تاو راتاو ديوال د ارام سمندر له غاړو او مورگو څخه پيلیږي او د تبت په پولو کې پای ته رسيږي. دغه ديوال د شي هو انګ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه ديوال لوړوالی اووه نيم متره دی، پراخوالی يې هم په همدې کچه دی. داسې ويل کېږي چې کله به کوم کارگر کيده او يا به ناجوره کيده هغه به يې په ديوال کې خښاوه. د ديوال له پاسه په سل مترۍ کې اميني پوسټي موجودې دي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دووه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د چين د واکمنيو او دويمه ډله دې د چين د تمدن او فرهنگ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې دا معلومات خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتني

- د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه يې ترسره کړل؟
- د پخواني چين د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟
- د چينيانو د علمي پرمختيا په اړه معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د چين د ستر ديوال په اړه معلومات وليکي او ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

په دې لوست کې د کرت تمدن، د يونان ښاري دولتونو، ټولنيزې او کلتوري وضعې او همدارنگه د لرغوني يونان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره اشناني پيدا کوي.

د يونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لويديځې نړۍ ورڅخه الهام واخيست او د خپل کلتور بنسټ يې پرې کيښود.

د يونان لومړی تمدن د کرت په نامه يادېږي. کرت د لرغوني يونان اړوند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زېږديزې کې د لرغونپوهانو څېړنو په ډاگه کړه د کرېت په جزيره کې يو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بين النهرين له تمدن سره يې سيالي کوله. له دغې سيمې څخه گڼ شمېر څېړنې او خاورين اثار، د پخوانځي وسايل او داسې نور اثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب يې له ۲۵۰۰ - ۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسېږي. په کرېت کې مرکزي واکمني د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمينه يې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د اريايي قبيلو د يرغل په پايله کې له منځه ولاړ.

يونانيان: يونانيان له هغو اريايي قبيلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي ميشت ځای (اريانه ويجه)

څخه د اروپا لور ته وليږدېدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې يونان ته ننوتل. د اريايانو لومړۍ ډله اکيان وو چې ورپسې ايونان او بيا دوريان يونان ته راننوتل. هغوی د يونان اصلي اوسېدونکي د خان تابع کړل او نه يوازې يونان بلکې د ايجن سمندري ټولې سيمې يې ترلاسه کړې.

د ۱۶ مې مخزېږدي پېړۍ په شاو خوا کې د اکيانو له لوري د لومړنۍ واکمنۍ بنسټ کېښودل شو او په مې سن کې سترې او ښکلې هانۍ ودانې شوې. د اکيانو تمدن تر لسيمې مخزېږدي پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکيان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسايلو يې گټه اخيستله. دغه دوره له ميلاده لس پېړۍ وړاندې د دوريانو د يرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوريان په لرغوني يونان واکمن شول. دوريانو د کلتور پرمختگ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کيسې چې د (الباد او اديسه) په نامه يادېږي په همدې دوره کې منځته راغلې دي. دغه کيسې چې د نړۍ په اديانو کې لوړ مقام لري، د رونډ يوناني شاعر هومر په واسطه ويل شوي دي.

د یونان ښاري دولتونه:

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنگه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یو بل څخه بیل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن یې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسي او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

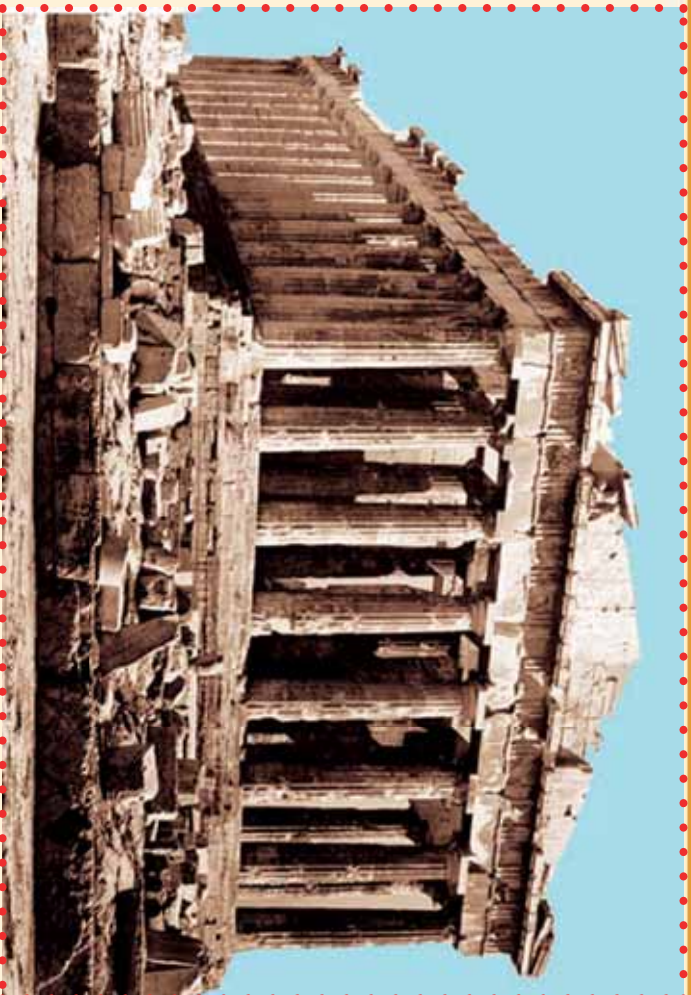
د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو ویشل شوي و چې د یوې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلویونیو جګړو په نامه یادېږي ډېر وخت دوام وکړه په پایله کې یې اسپارتيان بریالي شول، خو هغوی هم د (پس) ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډوډیو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فیلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونيې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه. دغه کار د فیلیپ د زوی مقدوني سکندر لپاره د فتوحاتو لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳۰ - ۳۲۳ مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری و موندله او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني سترواکي تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن:

دین: د توحید او د یوه خدای د عبادت د عقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وګړو په څیر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، برېښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړې پیدا کوونکې لري. زئوس (د آسمان خدای) پاسیدون (د سمندر خدای) اپولو (د لمر خدای) او اتینا (د بریالیتوب خدای) ګڼل کېدل. د یونانیانو په اند د دوی یو شمېر خدایان د الپ په غره کې اوسېدل چې له همدې امله ورزشي سیالي د المپیا غره ته څېرمه ترسره کېدلې، د المپیک سیالي د هماغه مهال یادګار دی.

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بیلگه

یونانیانو له مریخې وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مرو تر څنګ یې ځینې وسایل ورسره په قبر کې ایښودل.

په یوناني بناونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلک د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر اثر لکه مجسمې، لوښي، سکې او عبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معمارۍ او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکي ده. هغوی د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تياتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیاقتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ اسیا سره د یونانیانو

سوداگرينزي ايريكې وي چې له همدې امله د اسيا او افريقا علمي لاسته راوړنو يونان ته لار موندله او علم ته يې لا زياته وده ورکوله.

د يونان فيلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د يادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فيلسوف و چې په بنسټ کې به ګرځېده او له خلکو سره به يې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتويي افلاطون دی.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دي په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دي د کرت د تمدن، دويمه ډله دي د يونان د بنسټي دولتونو او دريمه ډله دي د يونان د کلتور او تمدن په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازي دي ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتي

- د کرت د جزيروي په اړه معلومات وليکۍ.
- د يونان مشهور بنسټي دولتونه کوم وو، په اړه يې معلومات وړاندې کړۍ.
- د يونانيانو د مذهبي عقايدو په اړه معلومات وړاندې کړۍ.
- د يونان مشهور فيلسوفان څوک وو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دي د المپيک د ورزشي سياليو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دي وړاندې کړي.

د روم تمدن

په دې لوست کې د روم امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سیاسي ټولنيزې او کلتوري وضعې، او همدارنگه د لرغوني روم له هنري بریاو سره اشنایي پیدا کوي.

د روم تمدن په ایټالیا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل گڼل کېږي چې د یونان تمدنونو ته ورڅخه نورې اروپایي هېوادونو ته تیریدل.

پخوانیو ایټالیویانو له یونان څخه الفبا، دیني عقیدې او هنرونه زده کړي چې له همدې امله د ایټالیا نوم یوناني نوم دی. د روم تمدن له میلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختیا پیل کړه او د یونان د تمدن له څو وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتیوم په سیمه کې جوړ شو. د لرغونو رومیانو د ژبې لاتیني نوم له همدغې کلمې څخه اخیستل شوی دی. هغه مهال د روم یو شمېر میشت قومونه سره یو موټی شول چې د لایینیانو په نامه یې شهرت پیدا کړ او څه مهال وروسته یې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې یې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرگه، سنټوري یا سل کسیره شورا او قبایلي جرگه یې درلوده.

وروسته له هغه چې رومیانو پر ټولې ایټالیا ولکه پیدا کړه د نورو سیمو د نیولو هڅې یې پیل کړې چې په ترڅ کې یې د رومیانو او کارټاجیانو ترمنځ جگړه پیل شوه. دغه مهال کارټاژ (نننی تونس) د مدیترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افریقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د رومیانو او کارټاژ جگړه له یوې پېړۍ ډېر دوام وکړ چې په پایله کې رومیان بریالي شول او په ۱۴۶ مخزېږد کې د کارټاژ دولت پای ته ورسېد.

رومیانو خپلو بریاوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ اسیا په نیولو سره یې یو پراخه هیواد رامنځته کړ. په دې توگه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د سترواکۍ بنسټ یې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱۴ زېږدیز پورې یې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاریخ کې یوه نوي دوره پیل شوه چې د امپراتورۍ د دورې په نامه یادېږي او تر ۴۷۶ زېږدیز پورې یې دوام وکړ. اکتاو یو پیاوړی

سترواک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکثرو وروسته گڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری یې بې کفایته وو.

له درېمې زیږدیزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او څوآک یې کمزوری شو. کنستانتین چې د روم امپراتور و د بیزانثوم (قسطنطینه) بنار یې د خپلې پلازمینې په توگه غوره کړ. دغه گام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختیځ او لویدیځ روم) ووېشله. لویدیځ روم د بهرنیو بریدونو په ترڅ کې د څوږ په لور روان شو، خو ختیځ روم ترهغه پابنډت وموند چې پلازمینه یې په ۱۴۵۳ زیږدیز کې د ترکی مسلمانانو له لورې فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لویه سترواکۍ هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن:

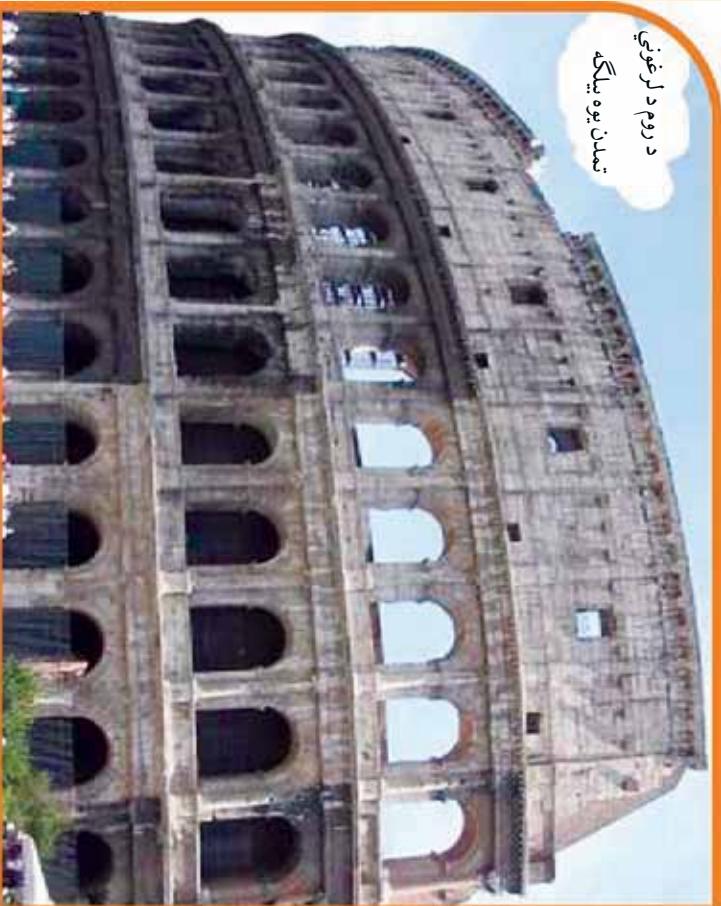
دین: رومیانو هم د یونانیانو په څیر په ډېرو خدایانو باور درلود او د هغوی عبادت یې کاوه. مریخ په جگړو کې مرسته کوونکی، جونو د بښځو ساتونکې، مشتري باران ورونکی او عطارد پیغام رسونکی خدای گڼل کېده. په روم کې ډېر عبادت ځایونه ودان شوي و. په دغه عبادت ځایونو کې به هغو غیب ویونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسیحیت خپرېدو د خلکو په ټولنیز ژوند ډېر اغېز وکړ. مسیحیانو په رومي خدایانو باور نه درلود چې له همدې امله په پیل کې د دولتي مامورینو او کاهنانو له کینې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسیحیت په پراختیا سره د مسیحي دین نظریاتو د پخوانیو نظریاتو ځای ونیو او د روم د رسمي دین په توگه وپېژندل شو.

ټولنیز ژوند: د روم د واکمنۍ د جوړېدو پر مهال، رومي ټولنه له درېو اصلي ډلو، (اصلي رومیان، غیر رومي وگړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکیت او په ټاکنو کې د گډون حق یوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کېدل، خو د وخت په تیرېدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دویمې ډلې

د روم د لرغوني تمدن يوه بيلگه

هم د اعتراضاتو او هڅو په پايله کې د لومړۍ ډلې امتيازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به يې ځينې وخت اخ وډب رامنځته کېده. په رومي ټولنه کې وگړي په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقو خپل ډېری وخت په تياترونو او ورزشي سياليو کې تېراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر و چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسېدو ځای يې درلود.

قانون او دولت: د روم قوانين او اداري اصول نړۍ ته د روميانو بڼه سوغاتونه دي. د روم قانون درې څانگې درلودې چې يو يې مدني او کورنی قانون و چې يوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دويم يې د خلکو قانون و چې د سترواکۍ په ټولو وگړو عملي کېده او بل هم طبيعي قانون و چې د محاکمو په پرتله يې له فلسفې سره ډېر کار درلود. رومي قوانينو د امپراتورۍ له يووالي، د سوداگرۍ په هڅونه او د توليداتو په خپرېدو کې ډېره مرسته وکړه.

د اجزايه او مقننه قواوو لرونکي واکمني بنسټ د روميانو له خوا کيښودل شو. د جمهوريت غوښتنې نظريې ته هم روميانو وده ورکړې وه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې روميانو ډېر پرمختګ کړی و خو هنري لاره يې د يوناني هنر تر اغيز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د يوناني هنر دوام بلل کيده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لورني، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. روميانو د پلونو، مجسمو او ودانيو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بيلگې يې لا تراوسه په دغه هيواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راټګ په اړه، دويمه ډله دې د روميانو د مذهب په اړه او دريمه ډله دې د روميانو د قانون او دولت په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازي دې خپلو ټولګيو الو ته وړاندې کړي.

د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.
اګن او څوک و او په واکمنۍ کې يې کوم کارونه ترسره شول؟
رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.
د روم د قانون په اړه معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختيځ روم د نيولو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيو الو ته دې وړاندې کړي.

په دې لوست کې د امريکا د لرغونو تمدنونو د سياسي، ټولنيزي، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

ډيره موده وړاندې داسې فکر کېده، د امريکا د تمدنونو لرغونتوب ډير لنډ او وروستيو پيړيو ته رسېږي. چې د نړۍ دغې برخې ته انسانان ډير وروسته راغلي دي، خو د پوهانو څيړنو دا په ډاگه کړه چې انسانانو په امريکا کې له څو زو کالو راهيسې ژوند پيل کړی او د پرمختگ بېلابېل پړاوونه يې وهلي دي.

د امريکا د لومړنيو مېشتو وگړو په اړه بېلابېل نظريات شتون لري خو ددې نظر پلويان ډير دي چې د دغې سيمې لومړني وگړي مغول و، د سايبريا له لارې الاسکا ته ليريدلي او ځيني تمدني اثار يې له ځان سره وړي دي. له امريکا څخه تر لاسه شوي اثار څرگندوي، په لرغونو پيړيو کې ځينو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغيز برېښود چې وروسته په سترو واکمنيو بدل شول. دغه تمدنونه خپل اغيز په مرکزي امريکا کې د مايايانو او ازټکانو او سولې امريکا کې له اينکايانو څخه عبارت دي.

د مايا تمدن:

د مايا تمدن چې تاريخ يې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسېږي، تر نهمې زېږديزې پېړۍ پورې ډير پرمختگ وکړ او د مرکزي امريکا په گواتيমালা، مکسيکو، هاندوراس او د يوکاتان په سيمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شوني د گواتيমালা په ټيکال، پالينکو او بونامپاک او د هاندوراس په گويان سيمو کې موندل شوي دي. په دغو سيمو کې داسې ودانۍ تر لاسه شوي چې په انځورونو ښکلي کړي شوي دي.

مايايانو کليزې، الفبا او انځوريز ليک رامنځته کړی و. له صفر او اعدادو سره يې اشنايي درلوده او په شمير هم پوهيدل. هغوی د کلونو تيريدل په پام کې نيول او د هرې شل کلنې دورې لپاره يې د

ياډاګار په موخه يوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کيده.
مايانو د هنر او معمارۍ په برخه کې هم ډېر پرمختګ کړی و. هغوی داسې ستر امرامونه ودان کړي و چې په سر کې يې عبادت ځايونو شتون درلود. د معمارۍ په برخه کې مایانانو له مصریانو سره ډېر ورته والی درلود.

مايانو د بېلابېلو خدايانو لکه: د اور خدای، د اورښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره يې قربانۍ کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسيکو درې ته د خلکو نوي ډلې راننوتې او د مایانانو تمدن يې له منځه يوړ.

د ازتک تمدن:

ازتکان د دولسمې زېږديزې پېړۍ په شاوخوا کې په مکسيکو کې راڅرګند شول. هغوی جګړه ييز وګړي وو او څه مهال وروسته د همدې سيمې واکمنان شول. ازتکانو يوه ستره امپراتورۍ رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولايتونو وېشل شوې وه هره برخه يې د يو والي له لوري اداره کيده.
د ازتکانو پاچا به په عين وخت کې راهب هم و چې د اشرافو، او جنگيالو د يوې شورا له لوري به ټاکل کيده. د ازتک ټولنه په جنگيالو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د يوشمېر خدايانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. هغوی د فلزاتو په ويلي کيدو او له هغوی څخه په کار اخيستنې پوهيدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله يوه ژوندۍ ژبه ده او ليک يې انځوريز و. د ازتکانو مرکز د تينوش تيتلان ښار و، چې هغه مهال د مرکزي امریکا يو پرمختللی ښار و. په ۱۵۲۱ زېږديز کې دغه امپراتورۍ د اسپانويانو له خوا پای ته ورسېده.

د اینکا تمدن:

د اینکا تمدن په یوولسمه زېږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له اسیا څخه امریکا ته رالېږدېدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پیرو او چلی سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل فلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات ووه کروندگرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه تر لاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بیوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وپسول کېدل.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

اینکایانو کلیره درلوده او په معماری، مهندسی، او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا بناوونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي گودامونو او جنگي کلاوو لرونکي وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د زبرو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې گانې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

په ۱۵۳۲ زېږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولیا یې له منځه یووړ او په دوه وکلونو کې یې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازي دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتي

- د امریکا لومړني وګړي څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.
- د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟
- د ازتکانو په اړه څه پوهیږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا وګړي څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

ځلورم څپرکی د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرگندیدو پر مهال د نړۍ او عربستان اوضاع
- له کورڅیتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ژوند ته کتنه
- د عقیبې لومړۍ او دویم تړون
- غزوات
- د حدیبیې سوله
- د مکې فتح
- راشدین خلفا
- حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه
- حضرت عمر رضی الله تعالی عنه
- حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه
- حضرت علی اکرم الله وجهه
- د راشدیدینو خلفاوو دورې ته کتنه
- امویان
- په اموي دوره کې اقتصادي او کلتوري وضعیت
- عباسیان
- د عباسیانو سیاسي، اداري او کلتوري اوضاع

د خپرکي موخي

هيله کيږي چې د دې خپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخو ته ورسېږي:

- د اسلام د راڅرگندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ژوند، بعثت، هجرت او رحلت، د راشدينو خلفاوو د ژوندانه او کرو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرگندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ، راشدينو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنو د دوران مهمو پېښو د تحليل وړتيا پيدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دين، د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او راشدينو خلفاوو له کرو وړو او د امويانو او عباسيانو د واکمنو له ښو صفاتو سره يې مينه او ليوالتيا پيدا شي.

د اسلام د مبین دین د را څرگندیدا پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپووزمې او ضاع

په دې لوست کې زده کوونکي د اسلام د مبارک دین د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سیاسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوي.

د اسلام د مبین دین له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

ورځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم او حق تر پښتولاندې کیدمه که څه هم د اروپا او افریقا د زیاتو او د لویدیځې اسیا د ځینو برخو خلکو په یهودیت او نصرانیت باور درلود او ځانونه یې د حضرت موسی عليه السلام او حضرت عیسی عليه السلام پیروان بلل خو دوی هم په دغو ادیانو کې ډېر زیات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او اصلي او اساسي لاره یې په ټولیزه توګه پرېښي وه. ظلم او بربریت خپل اوج ته رسیدلی و، زور او ځواک د حاکمانو د حکومت چلولو یوازنی وسیله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه کوله او ظالمو ساساني حاکمانو ورناندې حکومت کاوه. په هند، چین، د خراسان ختیځو برخو او د اسیا په سویلي سیمو کې بودايي دین دود او د بت لمانځني بڼه یې خپله کړې وه. د مکې وګړو د بتانو لمانځنه کوله او د ناپوهۍ په اور کې ښکېل وو.

جزیره العرب چې په څو برخو لکه یمن، نجد او حجاز ویشل شوی و- په یمن کې یې حبشیانو او د هغو پلویانو حکومت کاوه او خلک یې د یهودیت، نصرانیت او بت نمانځني لارویان وو. د حجاز ډېرو خلکو د بتانو نمانځنه کوله. د یهودیانو او نصرانیانو لږکیو هم په حجاز کې شتون درلود. سربېره پر دې په جزیره العرب کې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود

وہ دہستان د خلکو کاروبار سوداگری، کرنہ او خاروبو ساڻتہ وہ. د دي هیواد زورور بہ ناورو کارونو او فساد کي جوہ وو. بیوزلاڻو بہ چیرہ خواری او غربی کي د ژوندانہ ترخي شپي او ورخي تیرولي. د عربستان بہ ظلم او تیری خیل لورې کچي ته رسیدلی و. همدارنگہ یوشمیر وگرو د لورې له دواہ خپلي نجوني ژوندی تر خاورو لاندي کولي او د هغوشتون بي خانونو ته ننگ او شرم گانه. دوی د بنحو شخصیت ته هیڅ درناوی نه درلود او هغوی بي د عادي توکو بہ خیر اخیستلي او خرڅولي. هماغه و چي لوی خښتن حضرت محمد مصطفی ﷺ بہ رسالت او نبوت مبعوث کر چي بہ خپلو نه ستري کیدونکو هلو ځلو او د لوی خدای جل جلاله د هر اړخيزي مرستي په برکت يي د ناپوهی، تیاري د نړی له مخي ليري او پر ځای يي د اسلام د مبارک دین رڼا خیره کړه.

په ټولگي کي فعالیت

زده کونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دي د جزیره العرب د وگرو د ادیانو او دویمه ډله دي د عربستان د اقتصادي وضعي په اړه خپل معلومات د خپل استازي په وسیله نورو ټولگيو الو ته ورنلدي کړي.

پوښتني

- ۱- اعرابو د نجونو او میرمنو په وړاندي څه ډول چلند کاوه؟
- ۲- ولې الله جل جلاله حضرت محمد ﷺ په پیغمبری مبعوث کړ؟
- ۳- اعرابو تر اسلام وړاندي په کومو ادیانو او شیانو عقیده درلوده؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دي د اعرابو د معتقداتو او ادیانو په اړه د خپل کلي او سیمي له عالمانو او پوهو شخصیتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بیا دي په ټولگي کي نورو ته واوروي.

دوری دیرشم لوست د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنیوالي تر بعثته پوري

په دې لوست کې زده کوونکي د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنیتوب د ژوند، په پیغمبرۍ د معمولیتوب د څرنگوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات ترلاسه کوي.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زیږدیز کال د اپریل د میاشتي په شلمه چې د عام الفیل د ربیع الاول له دولسمې نېټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشریف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبدالله څو میاشتي د مڅه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنیا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کریم ﷺ له زیږېدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبيله کې د نبي بي حلیمې سعديې تر روزنې لاندې و. کله چې شپږ کلن شو مور یې بې آمنه وفات شوه. له دې وروسته یې پالنه نیکه عبدالطلب واخیسته کله چې اته کلن شو نو نیکه یې عبدالطلب هم له دې نړۍ سترگې پټې کړې. له دې وروسته د حضرت محمد ﷺ دده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه گران و. پر هغه باندې یې ډېره مهرباني او ځانگړې لورینه درلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې یوه مسیحي ډیني عالم بحیرا د حضرت محمد(ص) له علایمو وموندله چې دی د آخر زمان نبي او رسول دی، نو ځکه یې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې یې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په دیوال کې د حجر الاسود د ډبرې د کېښودو څرنگوالی یې روښانه دلیل دی. الله جل جلاله د خپل پیغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبایل له وینې تویونې څخه چې هره شېبه یې انتظار کېده وساتل.

په ځوانۍ کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نیکو اخلاقو، رښتینولۍ او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د نبي بي خدیجې ﷺ چې د قریش یوه شتمنه میرمن وه د پام وړ وگرځېد او له حضرت نبي کریم ﷺ څخه یې وغوښتل شام ته دهغې د سواگرېز کارون مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم دغه بلنه ومنله. کاروان یې شام ته ورساوه او له ډبرې گټې سره بیرته مکې ته راستون شو.

کله چې قافله مکه ته راورسیده د بي بي خديجي غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خديجي رضي الله عنها ته د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د بنو فضايلو کيسه وکړه. بي بي خديجي له حضرت محمد صلى الله عليه وسلم څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دغه بلنه وونهله په دې مهال کې حضرت نبی کریم ۲۵ کلن او بي بي خديجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ژوند او سيرت د ټولو الهی پيغمبرانو د ژوند په تاريخ کې تر ټولو ښه سيرت دی. د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ژوند په ټولو برخو کې روښانه دی. د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د ژوند ټولې پيښې له زيريدو څخه ترکوچنيتوب، ځوانۍ، له بعثت څخه وړاندې بي کار او له مکې بهر سفرونه يې او په لنډه توگه تر هغه چې الله جل جلاله هغه په پيغمبری مبعوث کړ، د لمر په شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ورتگ په زړه پورې کړی و. پيغمبر هر کال يوه مياشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پيدايښت او د الله تعالی پر ستر ځواک يې فکر کاوه. د وحې تر راتگ او د قرآن کریم تر نزول پورې يې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پيغمبر صلى الله عليه وسلم څلورنښت کلن شو. د روژې د مياشتې په دولسمه د دو شنبې په ورځ جبرئيل امين د الله جل جلاله وحې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. يوه پرېښته ورته راغله او ورته يې وويل: ولوله: پيغمبر صلى الله عليه وسلم وويلې لوستی يې نشم.

د حراء غار

پيغمبر صلى الله عليه وسلم وايي چې دحې پرېښتې پخپله غږ کې ونيولم او سخت زور يې راکړ تر هغه چې خپله وړتيا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دريم ځل له زور راکولو وروسته پرېښتې وويلې:

(اقرا باسم ربك الذي خلق.....)

ژباړه: ولوله د هغه پروردگار په نامه چې انسان يې له دکلکې شوي ونيې له يوې ټوټې څخه پيدا کړ. ولوله چې ستا رب ډير مهربان د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د

قلم په واسطه يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه بري پوهيږل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدي دوستانو حضرت ابريکر صديق ﷺ حضرت علي (کرم الله وجهه) او په ښځو کې حضرت بي بي خديجه ﷺ د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېرېدو وروسته د بيلايلو قشرونو خلک په لسگونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

جېشي ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ د حضرت ارقم (رض) کور د خپل دعوت مرکز ټاکنی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليدنه کوله او خلک يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېرېدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پېښې سره سم ابو لهب، ابو جهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه چې يې خپل پانچايي نجاشي نومېده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په گډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتې يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنگه خبر شول مسلمانان د نجاشي د مهرباني وړ گرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته وليږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې څيرکۍ او د مهاجرينو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لاس ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لورې ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېری له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او پر يېغمبر ﷺ فضا تنگه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبریٰ ﷺ او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نژدي دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت

محمد ﷺ په پاڪ روح بلندي دومره اغيزه وكړ چې دغه كال يې د عام الحزن په نوم ونوماوه بيا هم دغې درد ناکو پېښو ونشو کړای چې د دعوت د رسالت د فريضې په سرته رسولو کې يو کر چنی ځنډ رامنځته کړي. د همدې اصل له مخې حضرت محمد ﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندي د تر سره کولو لپاره طايف ته چې مکې ته يو نږدې ښارو وکړ او د خلکو مشران يې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه يوازې پيغمبر ﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته يې دنډه ورکړه، چې د حضرت محمد ﷺ په ځورونې پيل وکړي او له ښار څخه يې وباسي.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمد ﷺ د دعوت او دويمه ډله دې حبشي ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتني

- ۱- د حضرت محمد ﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.
- ۲- مسلمانانو ولې حبشي ته هجرت وکړ؟
- ۳- د حضرت محمد ﷺ د دعوت په وړاندې د طايف د خلکو غبرگون څه و؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمد ﷺ د ژوند په اړه پوښتني وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

د عقبي ټرونونه

په دې لوست کې زده کوونکي د عقبي د ترونونو او مدنېي ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي

دعبي لومړی ټرون: په تبر لوست کې مو ولوستل چې کله پيغمبر د مکې له خلکو څخه

مايو سره شو، طايف ته لاړ او د بني تقيفه قبيله يې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او ان

حضرت محمد(ص) يې په ټبرو وروسته. نو حضرت محمد ﷺ د حج پر مهال د عربو بيلايل

قبائل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په يوولسم کال حضرت محمد ﷺ له شپږ تنو يثربي

خنډرجيانو سره له مکې بهر د عقبي په نامه يو ځای کې لیده کاته وکړل او اسلام ته يې راوبل او د

قرآنکريم څو اياتو نه يې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه يې وکړه چې يو کال

وروسته به بيا په همدې ځای کې سره وينې. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو

يثرينانو له حضرت محمد ﷺ سره وکتل او په يو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسيدل چې د عقبي د

ترون په نامه مشهور شو. د دغه ترون مندرجات په لاندې ډول دي:

هيڅوک او يا شی له خدای جل جلاله سره نه شریکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو.

خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وايو. په چا پورې تهمت نه ترو او د خدای جل جلاله د رسول

نافرمانی نه کوو.

حضرت محمد ﷺ د ترون له لاسليکولو وروسته حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه ته دنده

ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدنېي ته لاړ شي. خلک اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعليم

چاري مخ ته يو سي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پايله کې گڼ شمېر يثريان د اسلام په دين مشرف

شول.

د عقبي دويم ترون

د بعثت په ديارلسم كال ۷۳ تنو نارينه وو له دوه ښځو سره د دريم ځل لپاره په عقبه كې له مسلمانانو سره وليدل. د دغې كتنې په لړ كې هغوى ژمنه وكړه چې اسلام ته د خلكو د رابللو سر بيره به د خداى له رسول سره هم هر ډول مرسته كوي. دغه ترون د عقبي د دويم ترون په نامه ونومول شو. د دغه ترون په لړ كې لاندې پريكړې وشوي:

مور د خداى جل جلاله د پيغمبر هر حكم ته مثبت ځواب وايو. مالي لگښتونه يې په غاړه اخلو. كله چې حضرت محمد ﷺ مدينې ته تشرېف راوړي مور له هغه سره هر ډول مرسته كوو او له هغه څخه داسې ملاتړ كوو لكه چې له خپل اولاد او دخپلې كورنۍ له غرو څخه يې كوو. مور د دغو خدماتو په مقابل كې يوازې او يوازې جنت غواړو. دغه بيعت په حقيقت كې د اسلامي حكومت د بنسټ ډبره وه، چې كېښودل شوه.

هجرت

كله چې حضرت محمد ﷺ د يثرب له خلكو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه كړه په تعقيب يې د يثرب لور ته مسلمانانو هجرت پيل شو. او حضرت محمد ﷺ يو مياشت وروسته له مكې څخه د يثرب لور ته هجرت وكړ. د هجرت د پيل پر مهال د حضرت محمد ﷺ كور د مشركينو له لورې كلابند و. په دغه شپه چې حضرت محمد(ص) وغوښتل چې له كور څخه بهر شي. حضرت علي عليه السلام ته

يې دنده ورکړه چې د هغه

په بستره کې ويده شي

چې په دې ډول كفار

غافل شي. حضرت

محمد ﷺ حضرت

ابوبکر رضي الله عنه له خان سره ملگری کړ او د ثور غره غار ته لاړل. درې ورځې او شپې يې دضلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د پېرېب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو او شپو وروسته د ربیع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د پېرېب په دوه ميلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې يې د لومړني مسجد بنسټ کېښود. بيا يې پېرېب ته و خوځېد. حضرت نبي کریم صلی الله علیه و آله د بنی سالم بن عوف په سيمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د يوې وينا په لړ کې يې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې يې وفرمايل: اصلي حاکميت الله تعالی پورې اړه لري يوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شریک مه راوړئ. خپله حقيقي لارښوونه د الله تعالی کتاب يعنې قران او د هغه د پيغمبر سنت وپولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د ځدای د بنمنان خپل د بنمنان وگټئ او د دين د غلبي په موخه په جهاد منگولې ولاکوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د يوې ټولني افراد ياستي چې د اسلامي امت په نامه يادېږئ. له دې وروسته د مهاجرينو او انصارو تر منځ د وروړولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دين له برکته د اوس او خزرخ د قبيلو لس کلني جگړې له منځه ولاړې او په وروړولۍ بدلې شوې.

نسبې، سيمه ييز او توکميز امتيازات له منځه ولاړل. پر ځای يې تقوی او ښه عمل د برترۍ معيار وگرځېد. او د يوې ۵۲ ماده ييز منشور په لړ کې عملاً د يو اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عقيې د لومړي تړون او دويمه ډله دې بشريپ ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- د عقيې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟
- ۲- د عقيې دويم تړون په کوم کال را منځته شو؟
- ۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چيرته اداکړ؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

غزاګانې

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پايلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د ستاسو د لر زياتو معلومات لپاره

- حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدينې کې له ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظيم په موخه د بېلا بېلو قبيلو تر منځ يو تړون لاسليک کړ چې په تاريخ کې د مدينې د منشور په نامه يادېږي. دغه تړون انسانيت او ټولنيز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چې ځينې مواد يې په لاندې ډول وړاندې کېږي:
- ۱- له تفرقي پرته د اسلامي ټولوالي.
 - ۲- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.
 - ۳- د ګناه، تېرۍ او يرغل د پای ته رسولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.
 - ۴- د اسلامي دولت له باغيانو سره جګړه او له هغوی سره له همکاري څخه ډوډه.
 - ۵- په غير مسلمانانو لارمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.
 - ۶- په غير مسلمانانو لارمه ده چې د بهرنيو خطرانو د له منځته وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.
 - ۷- په اسلامي دولت لارمه ده چې په غير مسلمانانو باندې د ظلم او تېرې مخه ونيسي دا کار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېرې پرې کېږي، هم عملي کېږي.
 - ۸- د ګنګهار او ظالم ملاتړ نه کېږي.
 - ۹- د همکاري، پرهېرګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ ټولنه رامنځته کېږي، نه د ګناه او يرغل پر بنسټ.
 - ۱۰- هېڅوک د بل چا په ګناه نه نيول کېږي او حدود يوازې په جنايتکار باندې پلي کېږي.

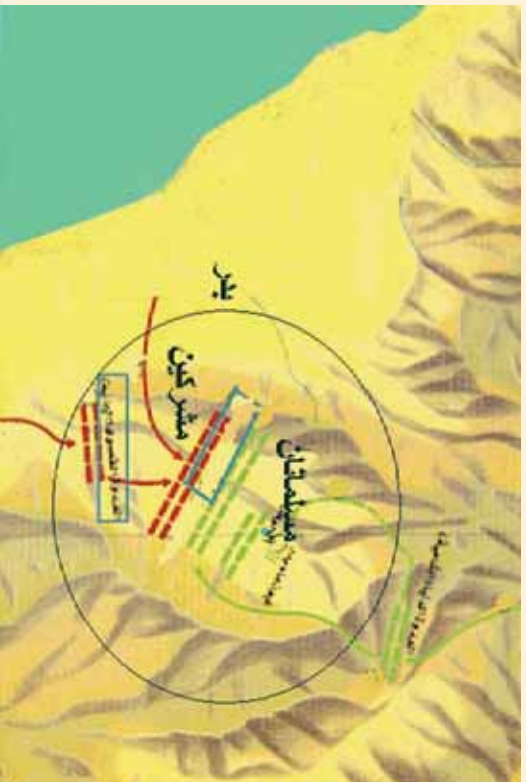
وروسته له هغه چې پيغمبر ﷺ او مسلمانان په مدينه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت پښې ټينګې شوې. د اسلام د دينمنانو مخامخ دينمنۍ هم پيل شوې چې په پايله کې يې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوي پيل شوې. مؤرخين او سيرت ليکونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوي په نامه او هره هغه جګړه چې پيغمبر(ص) پکې ګډون نه وي کړی د سړبې په نامه يادوي.

په مدينه کې د اسلامي حکومت تاسيس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکين په ځانګړې توګه له ویروونکي

حالت سره مخامخ کرل او د دي په لټه کې شول چې په هري ممکنې وسيلې سره د مسلمانانو د پرمختگ مخه ونيسي. مسلمانان هم پورهيل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوي هم د الله جل جلاله له امر سره سم دفاعي تيارۍ نيولي او په غزاګانو يې پيل وکړ چې له مهمو څخه يې په لاندې ډول يادونه کېږي.

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دويم کال د روژې د مياشتې په اولسمه نېټه پېښه شوه. لامل يې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قریشو سوداګريز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته راوړن و، تر لاسه کړي. پيغمبر ﷺ د جگړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفيان قریشو ته پيغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زرتنه قریش چې شپږ سوو تنو يې زړې په غاړه درلودې له سلو اسونو چې سورو يې هم زړې لباس درلود او اويا اوښانو سره جگړې ته تيار شول. سیرت ليکونکي په يوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش اوازه کښانو او ساز يانو چې دريايي وهلي هم ملاګرتيا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسیده چې زياتره يې انصار وو دغه لښکر سره دوه يا درې اسونو او اويا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سوريدل. که څه

هم لږ وخت وروسته د قریشو مشرکینو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوي، خو سره له دې يې هم جگړې ته مخه کړه او په غرور او نکړ سره يې وويل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب يې کړو. کله چې د واره لښکرې له يوبل سره مخامخ شوي د خدای رسول مخکې له دې چې جگړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو يارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وخواړي. ټولو مهاجرينو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار ويو هېل چې پيغمبر زمونږ نظر خواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازيتوب وويل: اى رسول الله موږ په تا ايمان راوړ او د تا نبوت مو تصديق کړ او شاهدي مو ورکړه څه شى چې تا راوړي حق دى. د ستا د فرامينو د اطاعت ژمنه موکړې. اى د خدای رسول له په هغه څه چې خواړې په لور يې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره يو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پيغمبر (ص) کې يې کچه خوښې رامنځته کړه او ويې ويل: د الهى برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېږي وي چې الله تعالى له دغو دوو څخه ديوې ژمنه را سره کړې يا کاروان او يا د قریشو په جنگى ځواکونو بريا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جگړه ونښته. په دې غزا کې د ابو جهل او ځينو نورو مشرانو په گلون د مشرکانو اوبيا تنه ووژل شول. اوبيا تنه نور اسيران شول. پيغمبر ﷺ امر وکړ چې وژل شوي ځينې کړئ او مدينې ته ستانه شئ او له خپلو يارانو سره يې د اسيرانو د برخليک په اړه مشوره وکړه.

د احد غزا

دا غزا د هجرت په درېيم کال پېښه شوه. قریشو د بلر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زري جامو سمبال وو، له دوو سورو اسونو او درې زره اوبنيانو سره د جگړې لپاره چمتو کړل او په مدينه کې د احد د غره په سيمه کې جگړې ته تيار شول. حضرت محمد ﷺ د جگړې نقشه داسې جوړه کړه د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه يې د دېښمن لور ته وې. حضرت عبدالله بن جبير رضي الله عنه ته يې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي و پښتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه يې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د برياليتوب او يا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدې. حضرت محمد ﷺ د سپارو قومانداني حضرت زبير بن عوام رضي الله عنه ته او د بلو قومانداني حضرت

د احد غر

حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه يې بيرغچي په توگه وټاکه. جگړه ونښته چې په پايله کې يې کفارو ماتې وخوړه او تبښتې ته يې مخه کړه. مسلمانان د غنيمتمنو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پر ځای شويو څخه هم زياتره راغلل

چې له دغو غنايمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالی وليد، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنگيالو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبير رضي الله عنه او څو تنه نور يې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې يې پر مسلمانانو چې پر غنيمتمنو بوخت وو يرغل وکړ. او مشرکين په دې بريالی شو چې ځانونه حضرت محمد صلى الله عليه وآله وسلم ته ورسوي. د هغو له خوا ډبرې وپستل کېدې چې له امله يې د حضرت محمد صلى الله عليه وآله وسلم مخ ټپی شو او مبارک غاښ يې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه رضي الله عنه په شمول اويا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شمير ۷۰۰ تنه وو.

د بني نضير غزوه

بني نضير يوه يهودي قبيله وه چې مدينې ته نژدې اوسېدل او د خزرج له قبيلې سره يې تړون درلود. له مسلمانانو سره يې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خيانت او شرارت د يهوديانو له برخليک سره يو ځای دی او د دوی په زړونو کې رښتې لري، هغوی يې پری نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

يوه ورځ د خداى جل جلاله پيغامبر او څو تنه ياران يې په بني نضير کې وو. د پيغمبر صلى الله عليه وآله وسلم د يو کور دنيوال ته ډوډه لگولې وه. يهوديانو د هغه د ورثو دسيمه جوړه کړه او غوښتل يې د کوټې له بام څخه يوه لويه ډبره په هغه وروغوړځوی او د پيغمبر صلى الله عليه وآله وسلم ژوند پای ته ورسوي، پيغمبر صلى الله عليه وآله وسلم د وحې له لارې د هغو په دسيسې پوه شو، په چټکۍ سره له خپل ځای څخه پورته شو او د بښمن ته يې داسې ونيوده چې

کوم کارته ځي. د مدينې په لور روان شو او ياران يې هم ورنيسي ورخلل. له دې وروسته پيغمبر ﷺ ، محمد بن مسلمه له داسې پيغام سره بنې نضير ته وليږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدينه کې و او سېږئ، ځکه تاسو خيانت وکړ او په ژمنه ونه درېدلئ.

محمد بن مسلمه د پيغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغيدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ، چې په دغه وخت کې سيمه پرېږدي.

بنې نضير د پيغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سيمې پرېښودلو ته تيار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابې ورته پيغام ورولېږه چې سيمه پرې نږدې او له دې سربيره يې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

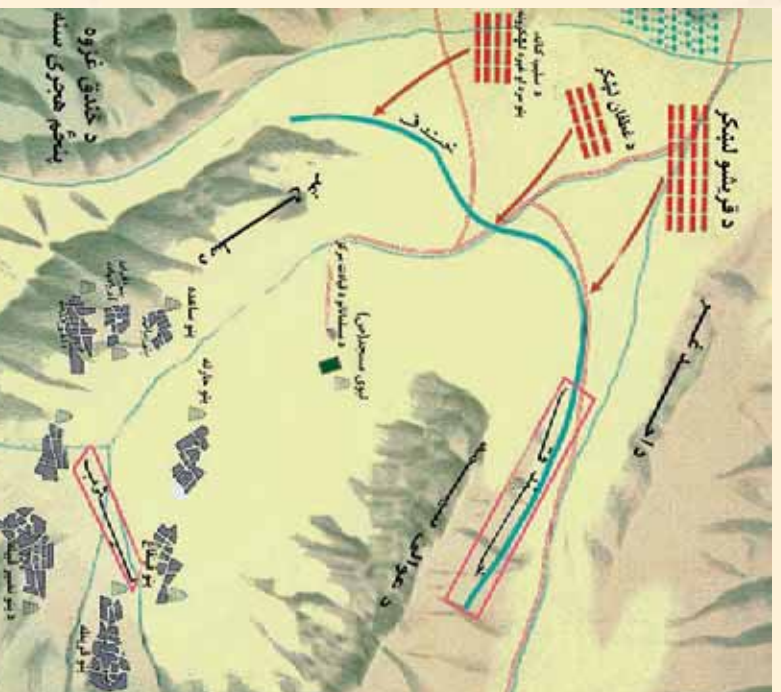
بنې نضير ددغه پيغام په اورېدلو سره له خپلې پرېکړې څخه واوښتل او خپل سنگرونه يې کلک، د خپلې سيمې له پرېښودو څخه يې ډډه وکړه او د خداى رسول ﷺ ته يې پيغام ولېږه چې خپله سيمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو يو شمير يارانو سره د بنې نضير په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پايله کې يې بنې نضير ماتې وخوړه او د ځانگړو شرايطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړي وو، سيمه يې پرېښوده.

د خندق غزوه

د بنې نضير بهر د چې له تړون څخه د سر غوړني له امله له مدينې څخه ايستل شوى و او په خيبر کې ځاى په ځاى شوى وو، له مسلمانانو سره جوړه کينه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره يې د جگړې وړتيا نه درلوده، خپل مشر حبي بن اخطب يې مکې ته ولېږه چې د مکې کفار او د غلظتان قبيله د مسلمانانو په وړاندې جگړې ته وهڅوي هغوى په خپل کار کې بریالی شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په مياشت کې لس زره تنه د ابوسفیان په مشرۍ د مدينې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدينه منوره کې د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه په

مشوري د ۱۲ زره زراع (گرو) په اوږدوالی د خندق په کیندلو پیل وکړ. پخپله حضرت محمد ﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخيسته. کله چې د مکې کفار مدینې ته ورسیدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له نورو لورو د خرماو باغونه ښه سنگرونه وو چې د کفارو د یرغل خنداگرځېدل، خو د بنی قریظه بهودو له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای یې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حی بن اخطب په پای کې په دې بریالی شو چې د بنی قریظه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه یوسي. دغه کار د مسلمانانو د پریښای لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعیم بن مسعود رضی الله عنه د اسلام په دین مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانیدو خبر نه و. هغه له پیغمبر ﷺ څخه اجازه واخيسته چې له رواني جگړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بنی قریظه ته ورغی او ورته یې وویل ا که چیرې قریش ماتي وڅوري مکې ته ځي، تاسې به چیرته لاړشئ؟ بیا یې د نصیحت په ډول

ورته وویل خو تنه د قریشو یرغل ونیسئ، چی تاسو یوازې پری نږدئ. وروسته د مکې مشرکین او بنی غطفان ته ورغلل او ورته یې وویل چې بنی قریظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره یې کړی و، پښیمانه شوی. حضرت محمد ﷺ سره یې لیده کاڼه کړې او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته یې وسپاري. لڼده دا چې بنی قریظي د

شنبني د ورځي په مناسبت جگړه ونه كړه او له قریشو څخه يې خوتنه د پرغملو په توگه وروښتله چې د هغو په وفاداري د اومن شي. د حضرت نعيم رضي الله عنه خبري په دې اړه ډېرې بڼې تمامي شوي. د بنی قريظه له لورې د پرغملو غوښتني، د قریشو او غطفانيانو بدگوواني ډیره کړه او د هغو دغه عمل د مکي مشرکين ناهلې کړل.

په همدې مهال د خدای ﷻ په امر يو شديد طوفان چې خاورې او وړې شگي ورسره وي پيل شو. دغه طوفان دومره شديد و چې د مشرکينو او کافرانو، ديگونه، څيمې او ټول شيان يې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفیان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول بری د مسلمانانو په برخه شو.

د بنی قريظه غزا

د اعراد خندق (احزاب) د غزا په تعقيب په پنځم هجري کال کې پېښه شوی ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د يهوديانو خيانت او له قریشو او نورو سره د هغو پيوستون وليده او آن د احزابو په جگړه کې دغې خاينې قبيلې له پيغمبر ﷺ سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاينه قبيله له رسول اکرم ﷺ سره مدينه منوره کې اوسيده، نو له هغو څخه د لوی شړ انتظار کيده. که چيرې احزابو غزا پای ته نه وای رسيدلی د هغو له لورې مسلمانان له لوی گواښ سره مخ کيدل. هماغه و پيغمبر ﷺ هود وکړ چې دغه خاينان ونکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدينه منوره د هغو له شتون څخه پاک کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرايط پيدانشي چې هغوی په مسلمانانو یرغل وکړي.

حضرت محمد ﷺ د الله تعالی له حکم سره سم له دري زره کسيزه لښکر سره د بنی قريظه په لور حرکت وکړ او پنځه ويشت ورځې يې هغوی په کلابندی کې وساتل چې په پايله کې يهوديان تسليم شول. حضرت محمد ﷺ د هغو په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توگه وټاکه. حضرت سعد د بنی قريظه په اړه خپله ډېرېکړه صادره کړه.

پيغمبر ﷺ د سعد بن معاذ ډېرېکړې ته عملي بڼه ورکړه او د يهوديانو د سيسي بې، چې موخه يې

د پیغمبر ﷺ او په مدینه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل و، پکې ته ورسولې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دویمه ډله دې د احد او بنې نظیر د غزواتو او دریمه ډله دې د خندق او بنې قریظې د غزواتو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟
- ۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.
- ۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د احزابو، بنې نظیر او بنې قریظه د غزواتو د پایلو په اړه له پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

په دې لوست کې د حدیثي د سولې او د هغې د موادو او هم د خيبر او موته د غزاگانو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بیت الله د زیارت او د عمرې د ادا کولو په موخه له (۱۴۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نږدې قرشو د مسلمانانو لاره نیولې وه او پری یې ټنډول چې عمره وکړي. پیغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضی الله عنه چې د مکې قبیلو ته د درناوی وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکو ته ورولیږه هغوی وپوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د ادا کولو لپاره راغلي دي. قرشو له ټاکلي وخت څخه د ډیر وخت لپاره حضرت عثمان رضی الله عنه وساته. له دې امله داسې اوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضی الله عنه یې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پیغمبر ﷺ وپهڅاوه چې له قرشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي.

په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حدیثه کې ترویې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بیعت واخیست. دغه بیعت په تاریخ کې د بیعت الرضوان په نامه یادېږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې بېرکې څخه خبر شول د مکې مشرکینو سهیل بن عمرو د یو پالوې په مشرۍ پیغمبر ﷺ ته ورولیږه. خبرې اترې پیل شوې او دواړه اړخونه په یو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دي:

- ۱- دواړه اړخونه باید د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له یو بل سره جګړه ونه کړي.
- ۲- حضرت محمد ﷺ دی له خپلو اصحابو سره سر، کال بیرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکې کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له تورې بېرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په ټیګې کې وي.

۳- له قرشو پرته د عربو هر ه قبیله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړیکو د ټینګولو اختیار

بسم الله الرحمن الرحيم

أَنَا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مِينًا (۱)

لري.

۴- که چيري له قریشو څخه مسلمانانو ته چاپناه وروړه، مسلمانان باید هغه بیرته ورته وسپاري. خو که چيري له مسلمانانو څخه د مکې کفارو ته چاپناه وروړه، حضرت محمد ﷺ يې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حدیبي په مقام کې وشوه، چې په قرآن کریم کې د فتح مبین په نامه یاده شوې. ددغه تړون یوه مهمه گڼه دا وه چې مسلمانان د قریشو له لوري په امن کې شول او وخت یې ترلاسه کړ چې خپل پام ټولو عربي قبایلو ته واړوي.

د حدیبي له سولې وروسته حضرت محمد ﷺ د اصحابو په واسطه د روم قیصر، د ایران شاه، د مصر عزیز مقوقش، د حبشي پاچا نجاشي او دیمهامه او شام مشرانو ته بابلېکونه ولېږل او هغوی یې د اسلام مبارک دین ته راوبلل. په پایله کې د حبشي، عمان او بحرین پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ایران پاچا (خسرو پرویز) لیک خبرې کړ. ځینو یې چوپتیا اختیار کړه، خو حارث غسانی نه یوازې دعوت ونه مانه. بلکې د حضرت رسول اکرم ﷺ استازی شجاع بن وهب یې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غیر انساني حرکت د مونه د جگړې لامل وگرځید.

د خيبر غزا

د اووم هجري کال د محرم په مياشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، وېي غوښتل تړون ملتونو نڅو ته سزا ورکړې. له دې امله يې يو لښکر چمتو کړ او شپې له خوا يې له لښکر سره ځان رجيح ته ورساوه. کله چې سهار شو يهوديان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خيبر ته ورسېدل. يهوديانو چې مسلمانان وليدل ټينېته يې وکړه او خپلو کلاگانو ته يې پناه يوره: غطفانيانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو وېي وليدل چې د رجيح دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خيبر ته د رسيدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پرېکړې څخه تېر شول. د خيبر کلاگانې د مسلمانانو په تيره د حضرت علي بن ابي طالب رضی الله عنه د سرښنانو او هڅو په پايله کې فتح شوې. په پايله کې د خيبر يهوديان تسليم شول. د خيبر له غزا څخه د حضرت محمد ﷺ د بيرته ستيدو په بهير کې د قريشو دوه تنه مشران او اتلان خالد بن وليد او عمرو بن عاص پينځمېڼي ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان يې وکړ.

د موتي غزا

غسانيانو د حضرت محمد ﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و، چې هغوی يو ځل بيا د اسلام مبارک دين ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمد ﷺ د هجرت په اتم

کال د هغو د خپلو په موخه دري زره کسيز لښکر د حضرت زبد بن حارث رضي الله عنه په مشرۍ وليږه او ورته يې وويل که چيري حضرت زبد رضي الله عنه شهيد شو، حضرت جعفر رضي الله عنه دي د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهيد شو بيادي حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي. کله چې مسلمانان د شام هيواد، د موته په سيمه کې د اعرابو او روميانو له گډه لښکر سره مخ شول، جگړه پيل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان يو بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سيف الله يعني خالد بن وليد رضي الله عنه د خپل قومندان په توگه وټاکه. هغه خپل تيت او پرک لښکر يو ځل بيا را غوښت او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جگړو وروسته يې د غزه لمن ته پناه يوړه او دبنمن هم له جگړې څخه لاس واخيست. په پای کې د اسلام لښکر مديني ته ستون شو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دي په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دي د حديبيې د سولې او دويمه ډله دي د خيبر دغزا په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولگي کې دي وړاندې کړي.

- ۱- بيعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.
- ۲- د حديبيې له سولې وروسته حضرت محمد صلى الله عليه وسلم کوم پاچاهان د اسلام دين ته راوبلل؟
- ۳- د موته د غزا لامل څه و؟ وېي ليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دي د حديبيې د سولې د گټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دي وړاندې کړي.

اووه ډير شم لوست د مكې مكرمې فتح

په دې لوست كې د مكې د فتحي، د حنين د غزوي د منځته راتلو د څرنگوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندي كېږي.

مکه معظمه

د مكې خلكو د هغه ترون له مخې، چې د هجرت په شپږم كال يې له مسلمانانو سره ترلې و او د هغې له مخې يې بڼايي د خزاعي له قبيلې سره چې د مسلمانانو سره ترون كړی و جگړه نه وای كړی او مسلمانانو هم بايد مكيانو او د هغو ترون كورونكو ته مزاحمت نه كولای، خو بني بكر، د قریشو په مرسته د بني خزاعه خو ته وگړي د چينې په سر ووزل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونكي شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوره شو چې قریشو د سولې ترون مات كړی. په دې توگه لس زره كسپره لښكر يې چمتو او د مكې په لوري يې حرکت وكړ. كله چې د مكې خلك له دې پېښې څخه خبر شول، سخت وارخطا شول او ابوسفیان او د قریشو زياتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسليم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهر يانې وگړه او هغوی يې تر خپل حمايت لاندي ونيول. سربيره پردې داسې امتيازات، چې ابوسفیان يې اصلاً فكر هم نه كاوه، هغه او نورو ته وركړل. له هغې جملې څخه حضرت محمد ﷺ و فرمايل: ((هر څوك چې كعبې شريفې ته او يا د ابوسفیان كورته پناه يوږسي او يا په خپلو كورو كې پاتې شي او خپلې دروازي له شا څخه وتړي په امن كې دي)). په دې لړكې كومه مهمه جگړه پېښه و نه

شوه. پيغمبر ﷺ مڪي ته له ننوتلو وروسته، لومړی طواف وکړ او بيا يې د مڪي د شاوخوا درې سوه او شپيته بتان له منځه يوړل وروسته کعبې شريفې ته ننوت او دوه رکعتو لمونځ يې ادا کړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شريفې په دروازه وردريد. قریش منتظر وو چې پيغمبر ﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدای ﷻ رسول وکړي يوه يې داوه: ((ای قریشو، تاسو څه گمان کوئ چې زه ستاسو په وړاندې به څه وکړم؟)) قریشو وويل:

(يووازي خيږ او بښگڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراه يې رسول ﷺ) و فرمايل:

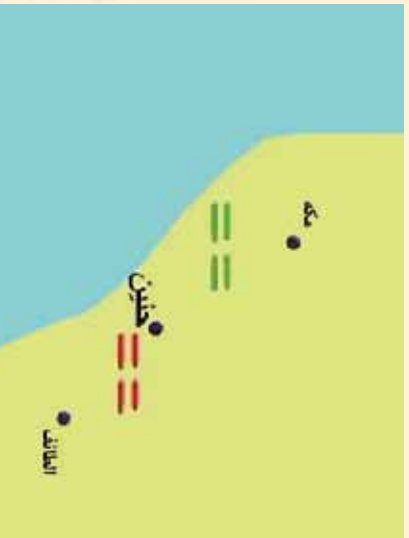
زه نن هغه څه چې تاسو ته وایم چې ورور مې، يوسف (ع) وړاندې خپلو ورونو ته ويلې وو. نن تاسو ته سزا نشته ځې، ټول آزاد ياستی وروسته له دې اعلا نه د مڪي خلكو ته داسې خوښې ورپه برخه شوه لکه چې اوس نوي زېربدلې وي.

وروسته خلك په صفاکې راټول شول، تر څو چې پيغمبر ﷺ ته بيعت وکړي. رسول ﷺ د صفا په غره کې کښينا ست او د هغوی بيعت يې د الهي فرامينو څخه د اطاعت په بنسټ ومنه.

د حنين غزوه

د مڪي له فتحي وروسته، حضرت محمد ﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتيب او تنظيم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خيږ ورسیده چې د هوازن قبيله د مالک بن عوف په مشرۍ د ثقيف د قبيلې په مرسته جگړې ته چمتو ده.

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه يې هم د جگړې ميدان ته راوړي دي، تر څو د هغوی شتون د جگړې انگيزه په دوی کې پياوړې کړي او ملته و نه مني. حضرت محمد ﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه يې نوي د اسلام په مابين دين مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورضي. کله چې د البکر د حنين تنگي ته ورسید،

دښمن په کمین کې ناست و. د هوازن جگړه مارانو ناڅاپه پر مسلمانانو برغل وکړ. مسلمانان ددې یو ناڅاپي يرغل له امله له مالي سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشریف درلوده حضرت عباس رضی الله عنه ته وویل چې په لور څر مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې څر د اورېدلو له امله مسلمانان یو ځل بیا سره را ټول شول او په کفارو یې يرغل وکړ، چې د هغه له امله په دې وخت کې دښمن د تښتې لاره ورکه کړه خپلې ښځې، مالونه او اولادونه یې ځای پرځای پرېښودل، خپله تښتې ته اړ شول او خپلې ښځې یې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبیلې مشر طایف ته وتښتید. طایف هم د مسلمانانو له خوا اکلا بند شو او وروسته له څه مودې پیغمبر ﷺ د کلابندی له دوام څخه لاس واخیست او مکې ته ستون شو. وروسته له لږ څه مودې څخه د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخیست او پیغمبر ﷺ ته تسلیم شول او ایمان یې راوړ. پیغمبر ﷺ هم هغه ټول غنیمتونه چې د حنین په جگړه کې یې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بیرته ورکړل.

د ټپوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پیغمبر ﷺ ته اطلاع ورسیده چې د روم امپراتوری څوسوه زره کسيزه لښکر نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جگړې لپاره چمتو کړی دی ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په میاشت کې یې ۳۰ زره کسيز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تېوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تېوک ته ورسید، رومیان ووړېدل د مقابلې جرات یې په ځان کې ونه لیدله او هر لوري ته خپاره شول. د اسلام لښکر په تېوک کې شل ورځې تیرې کړې، له دې امله چې دښمن جگړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بیرته مدینې ته بریالی ستون شو.

حجۃ الوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نېټې د دوشتې په ورځ د ماسپین د لمانځه وروسته د حج د مراسمو د ادا کولو په موخه حضرت محمد ﷺ اصحابو سره، چې شمیره یې له سل زره تنو څخه ډیر وه، د مکې مکرېمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه یې په ذوالحلیفه کې تېره کړه. د ورځې یې احرامونه وټرل. له اتو ورځو او شپو سفر وروسته مکې مکرېمې ته ورسېدل.

د الله تعالی د کور طواف او د صفا او مروا مراسم یې پکې ته ورسوله او د مکې په لور، حجرون ته نږدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ یې منا ته سفر پیل کړ.

شپه یې دغلته تیره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول الله ﷺ داسې هر اړخیزه او ارزښتناکه وینا وکړه چې مؤرخین یې ترټولو خوره نړیوال او اسلامي قانون بولي. ددغې وینا ځینې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

۱- ای خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. بیا یې په دې بریالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و او سم.

۲- د یو بل د مال خوړل او د ونې ټول پر تاسو حرام دي

۳- د جاهلیت د مهال ټولې چارې منع دي

۴- د بېخو په اړه له خدای ﷻ څخه ووېرېږئ. بېخې پر تاسو او تاسو په بېخو حقونه لری

۵- هغه څه چې ما تاسو ته پرېښي، که پر هغو منگولې ولگوئ هیڅ وخت به گمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

۶- یوازې او یوازې د یو الله تعالی عبادت وکړئ. بېڅه وخته لمنځ وکړئ. روزه ونیسئ او په خوښۍ سره د خپلو مالونو دکات ورکړئ. د بیت الله حج وکړئ او د اولوالمر اطاعت وکړئ او د الله جنت ته داخل شی.

۷- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وویل: موږ گواهی ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راوړسول، زموږ خیر مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بیا یې وفرمایل:

((ای زما پاکه خدایه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ یې په منا کې د یوې وینا په لړ کې وفرمایل: ((آیا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟ اصحابو وویل: هو: حضرت رسول اکرم (ص) وفرمایل:

((ای لویه خدایه شاهد ووسئ))

او بیا یې زیاته کړه: ((حاضر خلک دي دغه خبرې غایبو خلکو ته ورسوي.)) (ذوالحجې په ۱۳ نیټه یې له منا څخه بیت الله ته تشریف راوړ او له طواف او خدای پاماني وروسته یې د مدینې لور ته روان شو.

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبی کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدینې منورې ته له راستنېدو څخه مهال وروسته د سرخوږۍ په ناروغۍ اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر یې په ټوټې تړلې و، مسجد ته یې تشریف راوړ. لومړی یې د احد د شهیدانو په حق کې د خیر او مغفرت دعا وکړه.

نبوی جومات

داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه رقت او د زړه نرمي خلکو ته څرگند شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم یې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبی کریم ﷺ وویل:

((ای ابوبکره ارام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبرو ته ادامه ورکړه او ویې فرمایل:

((د ابوبکر له دروازي پرته ټولې دروازي دي، چې د مسجد په لور خلاصې وي، وتړل شي)) زیاته یې کړه: ((زه نه پوهېږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پر ما باندې بل څوک ډېر حق ولري او که ما کولای شول چې د الله تعالی له بنده گانو څخه د خلیل په توگه څوک وټاکم. یقیناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بیا هم زموږ ترمنځ دوستي او ورورولې ټینګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کېږو.)) همدارنگه یې وویل: ((د خدای لعنت دي پر یهود او نصاراو وي چې د خپلو پیغمبرانو له قبرونو یې عبادت ځایونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوی.))

ددې ترڅنګه یې وویل: ((که څوک مې وهلی وي او یا مې بده خبره ورته کړي وي، خپل خچ دې

واخلي او که د چا پور پوری یم او پرما حق ولري هغه غوښتلاي شي)) له اصحابو څخه یو تن وويل: ((زه پر تاسو دري درهم پور لرم. حضرت رسول اکرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضی الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي یې زیاته شوې وه په مسجد کې حاضرینو ته وویل: ((په مناسب وخت کې دې بهود، نصارا او مشرکین له جزیره العرب څخه وایستل شي))

ننې کریم ﷺ د پنځمې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امانت ته ادامه ورکړه، خو وېي نشوای کولای چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره مسجد ته راشي. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته یې امر وکړ چې امانت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د ۱۷ لمونځونو امانت وکړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان ازاد کړل، اووه دیناره چې په کور کې یې درلودل، خیرات کړل او خپله جنگي وسله یې مسلمانانو ته وروښوله. حضرت رسول اکرم (ص) د هجرت په یوولسم کال د ربیع الاول په دولسمې نېټې د دوشنبې ورځې د غرمې پر مهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړي ډله دې د مکې د فتحي، دويمه ډله دې د حنين د غزا او دريمه ډله دې د حجة الوداع په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل یې څه و؟
- ۲- د حنين غزا څرنگه پېښه شوه؟ معلومات ورکړئ
- ۳- حضرت محمد ﷺ په کوم کال، میاشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصیت په اړه معلومات راغونډه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ابوبکر صدیق (رضی اللہ عنہ)

په دې لوست کې د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د نسب، خلافت ته د رسيدو د څرنگوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پېښو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د حضرت ابوبکر صدیق نوم عبدالله او د پلار نوم يې ابو قحافه او د مور نوم يې ام الخير سلما بنت ضمر و او د حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم له لورې د صديق او عتيق لقبونه ورکړل شوی و. له عام الفيل څخه دوه کاله او څو مياشتې وروسته يې نړۍ ته سترگې پرانيستې. نسب يې په شپږم پېشت کې له حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم سره يو ځای کېږي. شغل يې سوداگري وه. کله چې حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم په پيغمبرۍ مبعوث شو، په نارينه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دين مشرف شو. هغه د اسلام او د في سبيل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمنې قربان کړه. د تبوک د غزا لپاره د تيارۍ پر مهال يې د خپل کور ټول مالونه نېوې مسجد ته راوړل او څه يې چې درلود هغه يې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم له رحلت وروسته انصار په سقيفه بنی ساعده کې را غونډه شول او غوښتل يې چې حضرت سعد بن عبادة رضی اللہ عنہ د خليفه په توگه وټاکي. د دې خبرې په اوريدو سره حضرت ابوبکر صدیق او حضرت عمر رضی اللہ عنہ د سقيفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبيد بن جراح رضی اللہ عنہ هم ملگرې شو. څنگه چې سقيفې ته ورسيدل، حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د يوې وينا په وړاندې کولو سره انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوي څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضی اللہ عنہ له حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ سره د خليفه او د پيغمبر صلی اللہ علیہ وسلم د ځای ناستې په توگه بيعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ سره بيعت وکړ. په دې ټول د خلافت مسئله په ښه توگه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ په نېوې مسجد کې د يوې ارزښتناکې وينا له لارې خپله کرنازده مسلمانانو ته ابلاغ کړه او وېي ويل: (ای خلکو، زه پر تاسې خليفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غور

نه بهم، که چپری می ښه کارونه کول، ما سره مرسته وکړئ او که می بدکار کاره منع می کړئ. ستاسو څو اکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې څو اکمن دی، تر څو د هغه حق له څو اکمن څخه واخلم او ورته یې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذلیلوي. او په هغه قوم کې چې بد کاري دود شي له بالاو سره مخ کېږي)).

د پیغمبر ﷺ له رحلت سره یو شمیر بد رغو افرادو، لکه مسلمیه کذاب، طلیحه اسدی او نورو د نبوت دعوی وکړه او ځینو خلکو بیت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه اسلامي لښکر ته دننه ورکړه چې د دروغجنو پیغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه یې ډډه کړې او هغه څوک چې مرتد شوی، کار یې خواته کړي. دغو جگړو له یو کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسلمیه کذاب او ټول مرتدین د خپلو اعمالو په سزا ورسیدل. مرتدین ووزل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات یې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د اسلام د مبارک دین د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زید رضی الله عنه په مشرۍ اسلامي لښکر شام ته ولېږه او هغه هم بریالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جگړو په لړ کې د قران کریم گڼ شمیر حافظان په شهادت ورسیدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضی الله عنه په وړاندیز حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه امر وکړ قران کریم چې د پیغمبر ﷺ په وخت کې په متفرق ډول لیکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سینو کې خوندي شوی و په یو مصحف کې راغونډ کړی. وروسته له هغه چې د هیواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه یې د څلور زره کسيز لښکر په مشرۍ عراق ته ولېږه. هغه په یو کال او دوه میاشتو کې د فرات د سیند د سیمې وگړي د اسلام په دین مشرف کړل. په داسې حال کې چې مسلمانان په بریاوو بوخت وو، رومیانو له وخت څخه گټه واخیسته او ۲۴۰ زره کسيز لښکر یې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنگېږي. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص (رض)

فلسطين ته، حضرت ابو عبيده بن جراح رضي الله عنه حصص ته، حضرت يزيد ابن ابى سفيان رضي الله عنه دمشق ته او حضرت شرحبيل بن حسنه رضي الله عنه اردن ته وليزه او حضرت سيف الله خالد بن وليد رضي الله عنه ته يي امر وڪر چي عراق مٿي بن حارث ته پرپردي او خيله شام ته لار شي. ٻه دي وخت کي د حضرت خالد رضي الله عنه د عسڪرو شمير شپڙ ديرش زره تنو ته رسيده. ٻه هفته جگره کي چي د هجرت ٻه ديارلسم ڪال د يرموڪ د سيند ٻه غاره پيڻيه شوه، دبنمن له تاريخي ماني سره مخ شو او ۳۰ زره تنه يي ٻه قتل ورسيدل. ٻه داسي حال کي چي د مسلمانو له لوري يوازي دري زره تنه ٻه شهادت ورسيدل او هر قل (هر اڪليوس) ٺهيلي او له شام خجته وٽنٽيهه. ٻه دغه جگره کي د ٽولو عسڪري خواڪونو اعلى قوماندان حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه و. هغه خيل لڻيڪر ٻه ۳۸ برخو وويشه او ٻه يورخت يي ٻه دبنمن له دربو خواوو يرغل وڪر. دغه ٽاڪٽيڪ دبنمن دومره حيران ڪر چي خيلي ٽولي طرحي يي له ياده ووتي او د زمان له زغملو پرته يي هيٺ ڪار له واکه پوره نه و. د حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه د خلافت يوه بله مهمه پيڻيه داوه چي د حضرت عمر رضي الله عنه ٻه مشوره يي يو شمير ڪار پوهان د زيد بن ثابت ٻه مشري مڪلف ڪرل چي قران ڪريم راعونڊ ڪري. دغه ڪار ددي لامل شو چي مسلمانان د قران ڪريم ٻه اره يو موٽي پاڻي شي.

لومري خليفه د خيل خلافت د دوو ڪالو او دري مياشتو ٻه دوره کي اسلام او مسلمانانو ته داسي خدمتونه او ڪرني تر سره ڪري چي د اسلام او نري ٻه تاريخ کي ساري نه لري او اسلامي تاريخ پر ي وباري.

په ټولگي کي فعاليت

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دي د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دويمه ډله دي د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړني خطبې په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتني

- ۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنگه خلافت ته ورسېد؟
- ۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟
- ۳- د حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه د مهمو کارونو نومونه واخلئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دي د خپلې سيمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولگي کې دي وړاندې کړي.

حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصيت، برياوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د اسلام د دويم خليفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل عمر په نومونو ملقب دي. د عام الفيل په ديارلسم کال د قریشو په يوې بڼاغلي کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نيکه کې يې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلى الله عليه وآله وسلم ته رسېږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارک دين مشرف شو. کله يې چې اسلام راوړ خپل مسلمانيدل يې په ښکاره اعلان کړل او هم يې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي که څوک ورسره حساب لري او يا غواړي چې زوی يې يتيم او ميرمن يې يې خاوند نه شي، زما پسې دي راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد صلى الله عليه وآله وسلم سره په ټولو غزواتو کې گډون کړي او له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره يې له هيڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سيمولی. لومړی خليفه په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخيستله. کله چې لومړی خليفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې ورسته يې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توگه وټاکه چې د انصارو او مهاجرينو له لورې تاييد شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وويل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت گيره دی، خو زموږ په منځ د خلافت لپاره وړ بل څوک شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دويم خليفه د خلافت دوره يوه روښانه او له برياوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاريخ کې ساری نه لري. هغه برياوې چې د اميرالمومنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوي، د امويانو او عباسيانو د دورې له ټولو برياوو سره برابري دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختيځ کې تر ترکستان او خراسان په لويديځ کې تر ليبيا، په سويل کې تر سoudان او په شمال کې د شام او تور سمندرگي تر وروستيو ټولو پورې رسيدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قاديسي د جگړو په پايله کې د فارس امپراتورۍ له منځه يوړه او د فارس (ايران) خلک يې په اسلام مشرف کړل.

د قاديسي په جگړه کې د مسلمانو غازيانو شمېر ديرش زره تنه او قوماندان يې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمير ۱۵۰۰۰ تنو ته رسيد. دغه جگړه

په ۱۴ هجري کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قومندان رستم نوميده. هغه د تېښتي پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په گډار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصري او کوفي ښارونه ودان او ډيره پراختيايي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وايستل شول، منظمي عسکري قشلي رامنځته شوي، بيت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولايت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکيلات، مالي دفترونه او ځيني نورې ادارې جوړې شوې. قضيان وټاکل شول. د خراج نظام په فعاليت پيل وکړ. له زرو، ښځو او کوچنيانو څخه خراج نه اخيستل کيده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاريخ د مسلمانانو د تاريخ د مبداء په توگه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کالو او پنځو مياشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نيټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برباوو، نظم، عدل، انصاف، برابري، سوکالي او د ژوندانه د اسانتياوو د تامين له پلوه د اسلام په تاريخ کې يوه روښانه دوره ده.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپرېدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دويمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه معلومات په خپل ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دين مشرف شو؟
- ۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنگه خلافت ته ورسېد؟
- ۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چاله لورۍ په شهادت ورسېد؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنگه د ديني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

حضرت عثمان (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسيدو د څرنگوالي، بربارو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختگونو په اړه معلومات تر لاسه کوو.

د دريم خليفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله ته رسيد. له عام الفيل پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د خوانی له وخته په سوداگرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه يو نرم خوږه، حلیم او پرهیرگاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنۍ لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزواتو کې له پیغمبر صلی الله علیه و آله سره ملگری و. د وحی کتاب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لورې ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوی صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه، علی بن ابی طالب رضي الله عنه، طلحه بن عبیدالله، زبیر بن عوام رضي الله عنه، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د خان د کانديدولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رایو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توگه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برباروي دوه برخې لري. لومړی د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړي و، لکه ری، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلي. همدا رنگه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلي. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کریم چې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه چې په وخت کې راغونډ شوی و د مصحف په ډول وليکل شو او فتحه شويو سيمو ته ولېږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د

دولس کالو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلوآورو له خوا په داسې حال کې، چې د قرآن کریم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسید.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د ژوندانه او دویمه ډله دې د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د خلافت د فتوحاتو معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- حضرت عثمان رضی اللہ عنہ څنګه د خلیفه په توګه وټاکل شو؟
- ۲- د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په خلافت کې کومې سیمې ونیول شوي؟
- ۳- حضرت عثمان رضی اللہ عنہ څه وخت او څنګه په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

په ڊي لوست کي د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصيت او د خلافت د مهمو پيښو په اړه معلومات تر لاسه کوي.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد صلي الله عليه و آله و سلم د تره زوی او زوم و. لقب يې اسلام الله او حيدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کتبت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندي په مکه کې وزېږېد. لس کلن و چې د اسلام په مبارک دين مشرف شو. هغه د اسلام په لار کې له هيڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم صلي الله عليه و آله و سلم د هجرت په شپه د هغه په بستره کې وليد شو، تر څو کفار چې د حضرت محمد صلي الله عليه و آله و سلم کور يې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پيغمبر صلي الله عليه و آله و سلم چيرته نه دی تللی او په خپله بستره کې وليده دي. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د وروړولۍ په تړون کې پخپله حضرت محمد صلي الله عليه و آله و سلم هغه ته د وروړۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دويمه ورځ په مدينې منورې کې ورسره خلکو بيعت وکړ او هغه يې د امير المومنين په توگه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاويه رضي الله عنه او هم نظر و خو ټينگار کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلينو قصاص بايد دفعا واخيستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کيدو پورې بايد انتظار وايستل شي، چې په پايله کې يې د حضرت علي رضي الله عنه پلويان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلويان بصرې ته نژدې د جگړې لپاره تيار شول. د جگړې له پېښېدو وړاندي د حضرت قحط رضي الله عنه په منځگرتوب نژدې و چې د دواړو لورونو تر منځ سوله ټينگه شي، خو د عبدالله بن سبا، يهودي منافق په لمسون په شپه کې جگړه پيل شوه. حضرت طلحه او زبير رضي الله عنه په شمول چې عسره مېشره صحابه وو، گڼ شمېر صحابه شهيدان شول او جگړه د حضرت علي رضي الله عنه په گټه پای ته ورسېده. حضرت ام المومنين عايشه رضي الله عنها چې په اوبښ سپره وه و نيول شوه او له وروړ سره يې په ډير احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدينې منورې ته وليږل شوه.

د صفين جگړه

دغه جگړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاويه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجري کال کې د صفين په سيمه کې پېښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کالو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

په ۱۹ نيټه د خوارجو د فکر د يو تن پيرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه مسجد ته د تگ په حال کې ټپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نيټه په شهادت ورسيد. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلكو باندې په شفقت او مهرباني سره مخ ته وړې. د حضرت علي عليه السلام له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن عليه السلام د خليفه په توگه وټاکل شو. هغه له خبرو او خبرنو وروسته دې پايلې ته ورسيد چې بايد د خان او مال او د مسلمانانو د يووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاويه عليه السلام سره له دښمنۍ او سيالۍ څخه لاس واخلي او د خلافت له دصولی څخه تير شي. ډاکار د دې لامل شو چې حضرت معاويه عليه السلام سره يې اړيکه ټينگه کړه او د هغه په گټه له خلافت څخه تير شو. له يو بل سره يې توافق وکړ. چې بايد هغه له خان څخه وروسته د خلافت چارې پخپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توگه خپل خليفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموی کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علي عليه السلام د رسيدو د خرنگوالي او دويمه ډله دې د حضرت علي عليه السلام د خلافت د پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

پوښتي

- ۱- د حضرت علي عليه السلام د نسب په اړه په څه پوهیږئ؟
- ۲- د صفين جگړه د چا تر منځ پېښه شوه؟
- ۳- حضرت علي کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسيد؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت علي کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سيمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

د راشدينو خلفاوو روښانه دورې ته لڼه کتنه

په دې لوست کې د راشدينو خلفاوو د سياست د څرنگوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بلمونونو او پيښو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم دوره چې په د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم له رحلت څخه په ۱۱ هجري کال کې پيل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علي کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته ورسیده، د تاريخي شهادت او د عالم اسلام د وياړ څرگندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کریم له احکامو او اوامرو او نښو سترو څخه سر غرونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل وکړي. هغوی د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم په څير له خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته يې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او وروړولې يې تبليغ، دود، تحکيم او پلي کوله.

راشدين خلفا هغه کسان وو چې ځانونه يې د خدای جل جلاله او خلکو په وړاندې مسؤل او ځواب ورکوونکي گڼل او هر هره شېبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی يې له هېچا څخه ويره نه درلوده. هغوی له خدای جل جلاله او د خلکو د حقونو له ضايع کولو څخه سخت په ويره کې وو. د جزا ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دډبه يې نه خوښوله. هر چا کولای شو چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره ليدنه وکړي. دارالخلافة يې مسجلونه، فرش يې پوزی او ماڼۍ يې همدا مسجلونه و. په مړه گڼه يې جوړۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځای کې يې ساتونکي نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه يوه گړۍ نه کښيښتل. د خلکو د يووالی لپاره يې ډيرې هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لورې ټاکل شوی وو، د خلکو چارې يې د استعداد او تقوی خاوندانو ته يعنې کار يې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه يې کلکه څارنه کوله.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې عسکري، قضايي، مالياتي، پستي، محاسبه يي، تعليمي او روزنيز او د خراج نظام په عامه توگه رامنځته کړای شو.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې فتوحات له لاندي لاملونه سره تړلی وو:

- ۱- په ټولو چارو کې يې له خدای جل جلاله څخه ويره کوله او د الله تعالی رضا ته يې پام کاوه.
- ۲- يووالی، پاک نفسی، ايمانداري او په جهاد کې رښتینی خدمت د هغوی د برياليتوب لامل

گڻل ڪيله.

- ۳- عزت او د دنيا او اخرت برپاليتوب يي په اسلام باندي په درېدو کي ليده.
- ۴- مسلمانان په دي باور جنگيدل که چيري له کفارو سره په جگړه کي ووژل شي شهيد او که ژوندي پاتي شي غازيان کيږي.
- ۵- مسلمانانو د نيول شويو هيوادونو له وگړو سره ډير ښه او د وروزي چلن کاوه.
- ۶- دا يي عقیده وه چي اجل نه بدليږي، نو ځکه داوه جنگيدل.
- ۷- پر خدای ﷻ تکیه او توکل هم د فتوحاتو يو لامل و.
- ۸- مشوري او د رازونو ساتنی ته يي ډير پام کاوه.
- ۹- يوي قوماندي او د اولوالامر اطاعت ته يي غاړه ايښوده.
- ۱۰- صبر يي درلوده.
- ۱۱- له لوري، تندي او هر ډول ستونزو سره يي مقاومت کاوه. د راشدينو خلفاوو دا ډول صفات د دي لامل وگرځيد چي د اسلام مبارک دين د نړی تر ليرو سيمو پوري خپور شي او د نړی ډير وگړي يري مشرف شي.

په ټولگي کي فعاليت

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دي د راشدينو خلفاوو د شخصي احوالو او دويمه ډله دي د هغو د خلافت د کړنلارو په اړه معلومات وړاندي کړي.

پوښتي

- ۱- راشدينو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کي له څه ډول کړنلارې څخه پيروي کوله؟
- ۲- د راشدينو خلفاوو په دوره کي د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دي د خپلي سيمي د دينی علماوو څخه د راشدينو خلفاوو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ او په ټولگي کي وړاندي کړي.

په دې لوست کې د حضرت معاويه رضي الله عنه، مشهورو اموي خلفاوو، د امويانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د دې کورنۍ بنسټ ايښودونکي حضرت معاويه رضي الله عنه دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی يې حضرت معاويه رضي الله عنه او وروستی يې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لوېديځ کې تر هسپانيې او فرانسې او په ختيځ کې تر ترکستان، چين او هند پورې ورسېده.

حضرت معاويه رضي الله عنه

حضرت معاويه (رض) د ابوسفیان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زېږېدلی دی پلار يې ابوسفیان د قريشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت معاويه رضي الله عنه د وحې له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد رضي الله عنه له لورې د وحې د کتابت دنله ورسپارل شوي وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والی و. کله چې حضرت علي رضي الله عنه به شهادت ورسيد او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د څو مياشتو له تيريدو وروسته له حضرت معاويه رضي الله عنه سره، چې د شام والی و، په دې موافقې ورسيد چې حضرت معاويه رضي الله عنه نشي کولای له خان وروسته څوک د ځای ناستی په توگه وټاکي، بلکې دغه کار بايد مسلمانانو ته پرېږدي. په دې ترتيب حضرت معاويه رضي الله عنه د ټول اسلامي هېواد امير شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخيست. حضرت معاويه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمينې په توگه وټاکه. بني هاشمو ته يې ډېر درناوی درلود. هغه په لوېديځ کې مراکش او المغرب په شمال کې ترکيه او په ختيځ کې سيستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواک په رامنځته کيدو کې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې يې برياوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاويه رضي الله عنه به ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

يزيد

۶۱-۶۴ هـ ۶۸۱-۶۸۴ م

يزيد په ۲۵ هـ کال کې زيږيدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاويه رضي الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسيد. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پيښه شوه چې په لړ کې يې حضرت امام حسين رضي الله عنه له ۷۲ تنو يارانو سره په شهادت ورسيد. يزيد په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملاک بن مروان

۶۵-۸۶ هـ ۶۸۵-۷۰۵ م

د يزيد له مړينې وروسته د هغه زوی دويم معاويه واک ته ورسيد، خو واکمنۍ يې له ۴۰ ورځو ډير دوام ونه کړ او په ځای يې مروان بن حکم د چارو واک تر لاسه کړې. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واکي به د دويم معاويه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله يې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره يې نکاح وکړه او د خالد په ځای يې خپل زامن عبدالملک او عبدالعزیز يو بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړينې وروسته عبدالملک واک ته ورسيد. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سيمې چې د عبدالله بن زبير رضي الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندي راوستې او بيا يې د خوارجو فتنه له منځه يوه. په ختيځ کې يې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې يې قسطنطينيه فتح کړه. عقبه بن نافع د افريقې د شمال سيمې چې له لاسه وتلې وې، بيا تر لاسه کړې. عبدالملک بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجري کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې پخپل نوم يې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندي رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسميت پيدا کړ.

عمر بن عبدالعزيز

۱۰۱-۹۹ هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه هغه څوک و چې له ډيرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه يې ډير شهرت درلود. هغه هڅه کوله چې د راشدينو خلفانو په پل

پښته کېږدی. هغه د سلیمان له مړینې وروسته خلافت ته ورسید. نوموړي د قران او نبوي احادیثو له احکامو سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعایت له امله په دویم عمر او پنځم راشده خلیفه سره نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز (رض) د خپل خلافت په دوره کې د اموي دوري ټول والیان او قاضیان له کاره گوښه کړل او پر ځای یې پرهیزگاره، پاک نفسه، ایمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د مالیاتو او خراج په اصولو کې یې بدلونونه راوستل.

له خلاکو څخه یې دروند خراج لغوه او هغه یې د خلاکو له ورتیا سره سم عیار کړ. له بیت المال او عامه شتمنیو څخه یې د ناوړې گټې اخیستی مخه ونیوله. له ځاینیو، بهرني اخیستونکو او مفسدینو سره یې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه یې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفینو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخیست. هغه د خلاکو د سوکالی، په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله یې ډېری ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم یې یوه اندازه ځمکه په مستحقینو وپیشله.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه لومړنی کس و چې رسماً یې د نبوي احادیثو د جمع کېدو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه له دوو کالو او پنځو میاشتو واکمنی، وروسته د ځینو ځاینیو په دسیسه د یو غلام له لورې په شهادت ورسید. امویانو نږدې یوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمني وکړه چې مشهور واکمنان یې په لاندې ډول دی.

- ۱- معاویه بن ابی سفیان (رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق
- ۲- یزید بن معاویه ۶۰- ۶۴ هـ ق
- ۳- عبدالملک بن مروان ۶۵- ۸۶ هـ ق
- ۴- ولید بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق
- ۵- سلیمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق
- ۶- عمر بن عبدالعزیز (رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق
- ۷- دویم یزید بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

- ۸- هشام بن عبدالملک ۱۰۵-۱۲۵ هـ ق
 - ۹- ولید بن دویم عبدالملک ۱۲۵-۱۲۶ هـ ق
 - ۱۰- یزید بن ولید بن دویم عبدالملک ۱۲۶-۱۲۷ هـ ق
 - ۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷-۱۳۲ هـ ق
- د امویانو حکومت کابو له یوې پیرۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امویانو وروستی واکمن مروان حران ته نږدې ماڼۍ وڅوړه او د مصر لورته د تینبتي پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسیان واک ته ورسیدل او اسلامی تاریخ نوي پړاو ته داخل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړی ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسېدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتني

- ۱- حضرت معاویه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟
- ۲- د حضرت معاویه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سیمو رسیده؟
- ۳- کوم اموي خلیفه، د دویم عمر او پنځم راشد خلیفه په نام نومول کېده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د خلافت د څرنګوالي په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

٤١-١٣٢هـ.ق

په دې لوست کې د اموي دورې د سياسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسالو په اړه معلومات وړاندي کېږي.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه يو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنيمت، عشر او خمس تر سرليک لاندې ډېر مالونه له اسيايي او افريقايي نيول شوو هېوادونو څخه پلازميني دمشق ته لېږل کيدل. د نيول شويو هېوادونو تر منځ سوداگريزې اړيکې ټينگې شوې وې. له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي و او په عين حال کې يې د دفاعي کلاگانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امويانو له لورې د پلازميني په توگه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده. د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالملک په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه په وخت کې شاري ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره آماده شوې. د ناروغانو د درملني لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختيا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امويانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خيريې موسسو، جوماتونو او د هغه له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل يې څرگنده بيلگه ده. اسلامي ادبياتو علومو او فنونو، هنر او صنايعو پراختيا ومونده چې له دې لارې په نړۍ کې د اسلام نظام د نورو د متمدن کيدلو لپاره يو معيار وگرځيد.

په پوځي برخه کې يوه افراد لکه موسی بن نصير د عسکري ټولنو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسی بن نصير او طارق بن زياد د افريقا په شمال او د اروپا په سويل لوېديځ کې د اسلام لمن تر هسپانيې پورې ورسوله، قطيبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ اسيا تر هيوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم يې د چين دربار ته اسلامي پالوی وليږه.

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچۍ او ملتان پورې ورسوي. مسلم بن عبدالملک په کرچنۍ اسیا کې فعال و او د خپلو فتوحاتو سرحد یې د انطاکیې تر ښار پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنيزې وضعې او دويمه ډله دې په دې دوره کې د پرخي فعاليتونو په اړه معلومات وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتني

- ۱- د اسلامي مالياتو په اړه معلومات ورکړئ؟
- ۲- امويانو کوم ښار د خپل پایتخت په توګه ټاکلی و؟
- ۳- امويانو د عامه سوکالی، لپاره کوم کارونه تر سره کړي؟
- ۴- محمد بن قاسم کومه سیمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امويانو د بریالیتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

عباسيان

۱۳۲ – ۶۵۶ هـ / ۷۵۰ – ۱۲۵۸ م

له امويانو څخه عباسيانو ته د خلافت ليرد

په دې لوست کې له اموي کورنۍ څخه عباسيانو ته د واک د ليرد د څرنگوالي په اړه معلومات وړاندې کېږي.

په ۹۶ هـ کال کې د وليد بن عبدالملک له مړينې وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع يې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علويانو هم له وړاندې څخه له امويانو سره کينه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمنۍ يې په ډاگه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهيم وژل و. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسيان خپل مخالفت علني کړي. ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بيرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سيار يې چې د نيشاپور حاکم و، شتاک ته اړ کړ او وروسته يې په سل زره کسيز لښکر سره د زاب د سيند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتيد. ابو مسلم تور بيرغ په دمشق کې وړياوه مروان د نيل د سيند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسیده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲ – ۱۳۶ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خليفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې يې څرگنده کړه چې د مسلمانانو په لارښوونه او خدمت کې به د راشدينو خلفانو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وينا د دمشق د ښار په خلکو اغيزه وکړه. له دې وروسته يې د اموي کورنۍ د غړو په ډله ييزې وژنې پيل وکړ. او د هغو دويمې په توبولو کې يې له شدت څخه کار واخيست چې له دې امله په اسلامي هېواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت دوره چې څلور کاله وه په تېرې، وهلو او د مخالفينو په وژلو سره تېره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور

(۱۳۶ – ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړينې وروسته يې ځای ناستی منصور پر تخت کېښايست. هغه يو هوښيار، پوه او زيرک شخص و. د عباسي خلافت د ټينگښت لپاره يې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

تنظیم کي هم ڏيڻ برابري و. د مالياتو پوهنځي، کرنې او د لارو د جوړېدو برخه کي ېې ډيږ زيار وليست. د هغه د خلافت په دوره کي کومه ناوره پېښه رامنځته نشوه. بلکي خلکو په آرامۍ سره ژوند کاوه. د دغې دورې د يادونې وړ پېښه د عبدالله بن علي پاڅون و چي هغه هم د منصور له لوري وځپل شو. منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته وليږداه.

هغه له ۲۲ کالو واکمني وروسته په ۱۵۸ هـ کال کي حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدي بن جعفر المنصور

(۱۵۸ هـ ۱۶۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړينې وروسته واک ته ورسيد. هغه د بنو اخلاقو، بڼه سلوک تقوا او تواضع خاوند و. د هغه له لومړنيو کارونو څخه يو هم زندانيانو ته عمومي بڼينه وه. مهدي د مخالفينو ټول ملکيتونه چي د منصور له لوري نيول شوي و، بيرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کي ټولو انسانانو سره بڼه رويه درلوده. قاضيانو ته ېې ډير درناوی درلود. د هغوی په وړاندې د يو عادي فرد په څير ودرېده او د هغو ډيرکرو پلي کول ېې د ځان لپاره يو مکلفيت او جدی مسؤليت گاڼه. هغه د بيت الحرام مسجد ته پراختيا ورکړه او د عمومي لارو، کاروان سړايونو ميلستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کي ېې ډيري هڅې وکړې. په پستي چارو کي ېې ډير خدمتونه وکړل او د مکي، مدينې، يمن او بغداد تر منځ ېې منظم پستي سيستم رامنځته کړ. د زندانيانو د کورنيو لپاره ېې له بيت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستيو ورځو کي ېې خپل زامن په ترتيب سره هادي د لومړي او هارون د دوهم ځای ناستي په توگه وټاکل. له يو ولس کالو خلافت وروسته په ۱۶۹ هـ کال کي وفات شو.

موسی الهادي (۱۶۹ – ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړينې وروسته موسی الهادي واک ته ورسيد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي ليري کړل چي خلک مخامخ ستونزي ورته ووايي. د هغه د خلافت په وخت کي ادریس په مراکش او موريتانيا کي خپلواک دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کالو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کي وفات شو.

هارون الرشيد د پلار له وصيت سره سم د موسى الهادي له مړينې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه يوازې په عباسي کورنۍ کې، بلکې د اسلام په تاريخ کې يو ستر شخص و. د هغه د هغو پايله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پالزميني بدل شو.

هارون الرشيد بن مهدي (۱۷۰ - ۱۹۳ هـ)

هارون الرشيد يو مدبر او عالم شخص و. ميرمن يې زبيده هم پوره هونښاره عالمه او يوه مهربانه ښځه وه. د مکې د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تياره شوه چې د خپلو شخصي گانو په پلورلو سره له طايف څخه مکې ته د نهر د کيندلو کار په بريالۍ سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو ورياله تر نن ورځې د زبيدې د نهر په نامه يادېږي. هارون الرشيد په خپلې پوهې او کفايت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلي و، په سوله ييزه توگه آرام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسيدلي و. هغه ښوونځي، مدرسي، روغتونونه، کاروانسرايونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت يوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله چې چې يو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توگه ولېږه، د فرانسې پاچا يې په ليدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزيرانو ته يې وويل: ((دا مسلمانان عجيب خلک دي. د اوسني په يو قطعي کې يې پيران بند کړي، چې دغه کوچني شيان يې په حرکت راوستلي او ټک ټک اواز کوي.)) هارون الرشيد لومړنی اسلامي شخصيت و چې د چين او فرانسې هېوادونو سره يې اړيکې ټينگې کړې او دغو هېوادونو ته يې سفيران ولېږل او د هغو سفيران يې په بغداد کې ومنل. نوموړي ۹ ځلي د مکې مکرمې او مدينې منورې زيارت کړی و او له ۲۳ کالو خلافت وروسته په طوس يا ننی مشهد کې وفات شو او همته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشيد (۱۹۹ - ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشيد له مړينې وروسته امين خلافت ته ورسېد. د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توگه يې دنده تر سره کوله، د امين خلافت ومانه، خو کله چې امين د فضل بن ربيع په لمسونه، مامون له وليعهدۍ څخه ليرې کړ، مامون اړ شو چې توري ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشري په غاړه درلوده او د امين له لوري علي بن عيسي د لښکر مشر و. د جگړې په ترڅ کې امين ووژل شو او لښکر يې ملتي

وڅوړه او اسلامي خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشيد پوهني ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، رياضياتو، فلسفي، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختيا ومونده. له ډېرو بهرنيو ژبو په ځانگړې توگه له لاتيني ژبې څخه ډېر اثار وژباړل شول. په مجموع کې هڅه کېده چې د خپل تمدني سیر د نظام پر مخنگ ته د هارون الرشيد د دورې په څير ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده څنگه چې لازمه وه د هېواد په چارو بې حاکمیت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطميانو د حکومت رامنځته کېدو د بغداد د خلافت لمن محلوده کړه. د اسلامي خلافت په ختيځ لوري کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لورې د خراسان د والي په توگه مقرر شوی وه په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکي، اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاسته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خليفه مستعصم بالله و چې د چنگيز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې ډول په ۶۵۶ هـ کال کې د عباسي کورنۍ حاکمیت پای ته ورسید.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسيانو د رسيدو د څرنگوالي او دويمه ډله دې د هارون الرشيد د واکمنۍ په اړه معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتني

- ۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصیت څه نوم درلود او د چاله لورې و وژل شو؟
- ۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چاله خوا ووژل شو؟
- ۳- د مامون الرشيد د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پر مخگتونه وشول؟
- ۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاريخي مخنيې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

د عباسي دورې سياسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع

په دې لوست کې د عباسيانو د سياست له منفي او مثبتو اړخونو، د اداري چارو له څرنگوالي او د ژوندانه په بېلابېلو برخو په تيره د علم او هنر په برخه کې په عباسي دوره کې د پرمختګونو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

عباسيانو له لومړي سر څخه داسې څرګندو له چې امويانو د حضرت محمد ﷺ او راشدینو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمدی ﷺ شريعت او راشدینو خلفاوو کړنلاره تعقيموي. د دغه ډول ادعا يوه بېلګه د ابوالعباس تاريخي وينا ده چې خلافت ته د رسيدو پر مهال يې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړينې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سياست ته ډېر پام وګرځيد. ابو جعفر منصور هغه شخصي و چې د وخت له پوهانو څخه يې د سلاکارانو په توګه کار اخيست. د متفکر او هوشيار يزيد بن مسلم مشاوريت د ابو جعفر منصور د سلاکارانو يوه بېلګه ده. د عباسيانو د نظامي سياست يوه ځانګړتيا دا وه چې د پېښې له پېښېدو وړاندې هغې ته متوجه کيدل. که کله يې له کوم تن يا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه يې کوله چې سخته ضربه ورکړي او يا تعرضي بريد پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابو جعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو يې لاس پورې کړ او ژوند ته يې د پای ټکي کېښود.

دويمه ځانګړتيا يې د نړيوالو ديپلوماټيکو اړيکو ټينګول و چې د هغه پر بنسټ د بڼه نيت دايمي او موقتي سفيران د نړۍ هيوادونو ته ليرل کيدل او برعکس د نورو هيوادونو سفيران په خپل حاکميت کې منل کېدل.

د بېلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشيد د پراخه اسلامي هېواد خليفه و، هغه

د نړۍ له ډېرو هېوادونو سره ديپلوماتيکې اړيکې ټينګې کړې چې د بېلګې په توګه د هند،
چين، فرانسې او ايران نومونه يادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه
او د ډيرو انساني، حيواني او نباتي ناروغيو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له
ډېرو هېوادونو څخه پوهان، فيلسوفان، جغرافيه پوهان، نجوم پوهان، رياضی پوهان، هندسه
پوهان، نقاشان، خطاطان، موسيقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلک ماهرين راغونډ
شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري يې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتيازاتو
څخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دين او مذهب خلکو شتون درلود. د هېچا لپاره، مذهبي، ديني او
کلتوري محدوديت نه و. عيسويانو، يهوديانو، مجوسيانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او
عقایدو خلکو په خپلواکۍ سره خپل ديني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو
علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه، چې د نړۍ
په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تاليف شوي و، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخينو او
جغرافيه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سيمو ته سفرونه وکړل او په
دې برخه کې يې ډېر زيار واېست. په دې سفرونو کې جغرافيه پوهانو ډېر کشفیات وکړل او
مورخينو هم د قدر وړ اثار وليکل. ادبياتو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې
له هيڅ راز زحمتونو څخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسيايي او افريقايي سيمو کې عربي ژبه دود
شوه. د الجبر او رياضياتو په برخه کې نه هيريدونکي خلدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې
د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کاريدل او د جغرافيه د علم لپاره

د اسطرلاب له الې څخه گټه اخیسته هغه دوه توکي و چې په دغو دوو څانگو کې یې انقلاب رامنځته کړ. ځکه چې قطب نما د بیرو په سفر او سیر کې اسانتیا رامنځته کړه او اسطرلاب د ستورو لیرې والی او نژدې والی څرگنداوه. دغه اله د اخریق په نامه یو شخص اختراع کړه. همدارنگه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو څخه زده کړي دي.

هغه پر مخکښه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د خپل عصر مهمې لاسته راوړنې گڼل کېدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو، گوګرو، اوسپنې او قیمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پیل شو. په عباسي دوره کې پر بغداد سربیره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قیروان، مروې، ری، بخارا او نساپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ. د نړۍ له بیلابیلو سیمو څلک د علم، هنر، بیلابیلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سیمو ته راتلل او دهغو له مادي او معنوي فضایلو او ښکلاوو څخه یې خوند اخیسته او علم او فضایل یې تر لاسه کاوه.

عباسیانو د انساني مدنیت د هر اړخیز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړی ارزښت لري او اسلامي تمدن او تاریخ پرې تل ولپاړي. په دې دوره کې د جګړه ییزو وسایلو جوړولو او عسکري دسپلین ته هم پوره پام کېده. نو ویلی شو چې عباسیانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ بریاوې درلودې.

په ټولگي کي فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسيانو د کلتوري وضعې او دويمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتي

۱- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه گڼل کيدل؟

۲- د کوم عباسي خليفه په وخت کې د الجبر او رياضي په برخه کې ستر برياليتوبونه رامنځته شول؟

۳- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د ديپلوماسۍ په برخه کې څرنگه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسيانو په اړه له سر چينو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**